

APORTACIÓ A L'ESTUDI DEL ROMANÇER BALEAR*

Els qui s'interessen pel Romancer català tenen a llur disposició una gran abundància de textos, espargits per innumbrables revistes i llibres, però estan mancats d'estudis de conjunt.¹ Per altra banda, els treballs referents al desenrotllament del Romancer català a terres de València, Mallorca i altres illes no existeixen, exceptuant algunes notes no massa llargues ni sòlides.² I és una llàstima, perquè el Romancer català té una personalitat ben accentuada en el conjunt del Romancer europeu; Catalunya és un pont entre França i Espanya, per on s'incorporen delicades *chansons* franceses i s'exporten temes típicament espanyols i catalans.³ El Romancer català recull la feminitat del Romancer francès, i la uneix amb el vigor i la força expressiva de l'espanyol.

Cal estudiar urgentment en quina proporció s'han produït les influències ultrapirinenca i peninsular, des de quina data, amb quina intensitat, etcètera; cal estudiar, també, els temes típicament catalans, que són més que hom no creu; cal estudiar, finalment, el Romancer català en tota la seva extensió, sense que aparegui, com fins ara, mutilat, incloent-hi els romanços balears, valencians i algueresos.

Però perquè pugui ésser publicat aquest ideal *Romancer tradicional català* falten encara molts d'estudis especialitzats que facin possible la coneixença detallada de tots aquests aspectes que necessiten revisió o que

* [A proposta d'una ponència formada pels Membres de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS senyors R. Aramon i Serra, de la Secció Filològica, A. Duran i Sanpere, de la Secció Històrico-Arqueològica, i Josep M. de Casacuberta, de la Secció Filològica, l'INSTITUT, en sessió plenària tinguda el dia 17 d'abril de 1961, acordà per unanimitat de concedir un accésit al Premi Jaume I al senyor Josep Massot i Muntaner pel seu treball *Aportació a l'estudi del romancer balear*.

En la sessió plenària del dia 6 de maig del mateix any l'INSTITUT prengué l'acord de publicar l'estudi del senyor Massot. — R. A. i S.]

1. Vegeu una petita bibliografia al nostre estudi *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, RDTrP, XVII (1961), 157-173 (anirem ampliant-la a través d'aquest assaig).

2. MASSOT, *op. cit.*, 158. Cal afegir-hi els interessants «Cuadernos de Música Folklòrica Valenciana», dirigits per Manuel Palau (València 1950, ss.).

3. Sempre que podem seguim la terminologia usada per Menéndez Pidal, per tal de facilitar la comprensió del nostre treball.

no han estat tocats mai. Avui iniciem una part d'aquesta tasca, intentant de presentar una visió de conjunt del Romancer balear en tota la seva amplitud i des d'una variada gamma d'aspectes (tot amb tot, no ens atrevim a considerar-lo exhaustiu ni definitiu, en part per manca d'informació nostra, i en part per l'escassetesa de dades a què ens referirem més avall). El nostre assaig consta, fonamentalment, de tres parts: 1) un estudi sobre la tradició balear, relacionant, per primera vegada, la cançó tradicional de les tres illes; 2) un catàleg dels romanços conservats, amb unes breus notes sobre llur origen, transmissió i vitalitat, i 3) una sèrie de textos, que no pretén de cap manera ésser exhaustiva, tots ells inèdits o publicats en alguna revista pràcticament inassequible.

I

EL ROMANCER BALEAR

1. ULLADA HISTÒRICA. — El nom de les Balears, i especialment el de Mallorca, es troba molt unit a la història del Romancer hispànic. El primer text romancístic conegut (1421?) fou escrit per Jaume d'Olesa, estudiant mallorquí resident a Itàlia.¹ A Mallorca, el menorquí Josep M. Quadrado publicà el primer romanç modern no espanyol conegut, *Don Joan i don Ramon*.² Mallorquí era Marià Aguiló, un dels primers col·lectors de cançons tradicionals per tots els territoris de la nostra llengua.³ El mèrit del treball d'Aguiló no podrà ésser valorat degudament fins que siguin publicats tots els seus originals, avui en poder de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya,⁴ prescindint de les refoses que ell, cercant la forma primitiva de la cançó, intentava de fer i que disminueixen el valor científic del seu *Romancer popular*.⁵

1. EZIO LEVI, *El romance florentino de Jaume de Olesa*, RFE, XIV (1927), 134-160; ID., *Poesie catalane in un codice fiorentino*, EUC, XV (1930), 160-167; W. C. ATKINSON, *The Chronology of Spanish Ballad Origins*, MLR, XXXII (1937), 44-61; S. G. MORLEY, *Chronological list of early Spanish ballads*, HR, XIII (1945), 273-287; J. MASSOT I MUNTANER, *op. cit.*, 159-160; LEO SPITZER, *Notas sobre romances españoles*, RFE, XXII (1935), 153-174.

2. J. M. QUADRADO, *Poetas mallorquines*, «La Palma» (1841), 234.

3. J. MASSÓ I TORRENTS, *En Marian Aguiló i Fuster* (Barcelona 1898); R. SERRA I PAGÈS, *En Marian Aguiló, folklorista*, BRABLB, XII (1925-26), 257-283; JOAN PUNTÍ I COLLELL, *Marian Aguiló i Fuster*, «Obra del Cançoner Popular de Catalunya: Materials», II (Barcelona 1928), 13-60.

4. Cf. RMC, XX (1923), 161-164.

5. *Romancer popular de la terra catalana*, Recullit y ordenat per EN M. AGUILÓ Y FUSTER: *Cançons feudals cavalleresques* (Barcelona 1893) (hi ha una 2.ª ed., que no hem pogut veure, Barcelona 1947). Cf. M. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología de poetas líricos castellanos*, IX (Santander 1945), 164-165. Les refoses són més abundants — i més capricioses també — en els romanços d'origen castellà.

El nombre de textos mallorquins inclosos dins revistes⁶ i llibres⁷ és abundós; a tots ells ens referirem al seu lloc. A més, cal comptar amb les col·leccions encara inèdites: la d'Antoni Noguera, avui en poder de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya;⁸ la d'Aguiló, en poder de la mateixa Obra, la qual té, encara, una immensa col·lecció pròpia, recollida pel mestre Baltasar Samper;⁹ la d'Andreu Ferrer, publicada en part a la seva revista «Tresor dels Avis» (Artà 1922-1928) i al quinzenal «Cort» (Ciutat de Mallorca 1954-1956), etc. Ultra aquestes, n'hi ha dues en avançat període de preparació: ens referim al *Cançoner popular de Mallorca*, recollit pel P. Rafael Ginard i Bauçà,¹⁰ i al *Cancionero musical de Mallorca*, recollit pel meu avi Josep Massot i Planes, que serà publicat per l'Instituto Valenciano de Musicología.

Tots aquests *Cançoners* fan digne parió amb el *Cançoner eivissenc* recollit per mossèn Isidor Macabich, del qual ha estat publicat ja el *Romançer tradicional eivissenc* (Ciutat de Mallorca 1954) i alguns altres avançaments.¹¹

Menorca va un poc endarrerida en el treball de recollecció de cançons tradicionals. Únicament hi ha publicat, pel que es refereix al Romançer, el *Folk-lore menorquí* (*De la pagesia*), recollit per Francesc Camps i Mercadal (Maó 1918) (hi ha edició anterior, per tongades, a la «Revista de Menorca»). Però la col·lecció de Camps no fou publicada íntegrament, ja que hom suprimí la secció de *Música*, que contenia alguns romanços; una part d'aquesta secció, inèdita encara, ha arribat a les nostres mans, i podrem aprofitar-la en alguns casos. Andreu Ferrer ha publicat, també, algunes coses a «Tresor dels Avis». Més avall, en parlar de la vitalitat del Romançer, ens ocuparem d'altres reculls inèdits.

6. «La Palma», «Revista Balear», «Mallorca Dominical», «L'Ignorància», «Mittjorn», «Diario de Palma», «Vínculo», «Catalunya», «Tresor dels Avis», «Lluch», «El Heraldo de Cristo», «Cort», «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares», etc.

7. MANUEL MILÀ I FONTANALS, *Romancerillo catalán* (Barcelona 1882); AGUILÓ, *Romancer popular de la terra catalana*; ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen in Wort und Bild geschildert*, II (Leipzig 1893).

8. BALTASAR SAMPER, *Els Materials folklòrics d'Antoni Noguera a l'Arxiu de l'«Obra del Cançoner Popular de Catalunya»*, «La Nostra Terra», II (1929), 208-214.

9. Vegeu més avall, pàgs. 79-80. Una part és publicada al volum III de *Materials* (Barcelona 1929).

10. Cf. R. GINARD I BAUÇÀ, *El Cançoner popular de Mallorca* (Ciutat de Mallorca 1960). Una petita part dels seus materials ha estat publicada a la revista mensual «El Heraldo de Cristo» (Ciutat de Mallorca 1948-53).

11. I. MACABICH, *Replec de cançons pajeses* [sic], «Nuestra Hoja» (Eivissa, 26 maig 1912); *Mots de bona cristiandat*, «Nuestra Hoja» (1918); *Del Cancionero Ibicenco: Notas folklóricas*, «Ibiza», I (1944-45), 34-37, 101-103; *Un nuevo romance del Cid*, *En Rodriguet*, «Ibiza», I (1944-45), 82-84. Cf. MARTÍN SOTO, *De nuestro folklore*, «Ibiza», II (1945-50), 288-289.

Totes les observacions que anirem fent a continuació no tenen sinó un caràcter provisional, i no podran ésser confirmades — o rebutjades — definitivament fins després de la publicació de tots els Cançoners inèdits que citàvem, especialment els de Menorca i d'Eivissa.

2. LA DIFUSIÓ DEL ROMANCER. — El Romancer català forma part, per una banda, d'un grup que, per entendre'ns, denominarem francès, format per la França d'oïl, la França d'oc, Catalunya i el Piemont, a més de la Bèlgica valona, la Suïssa *romande* i el Canadà francès. A tots aquests països trobem les mateixes cançons, moltes vegades amb el mateix ritme, la mateixa rima i el mateix vocabulari, bé que bastant modificades d'una part a l'altra.¹² Nigra cercava raons ètniques per a explicar aquesta identitat: el substrat cèltic d'aquests països romànics; però ja Gaston Paris féu remarcar la insuficiència d'aquesta explicació, i va proposar-ne una altra d'ordre lingüístic: l'oxitonisme comú als dialectes d'oc i d'oïl, de Catalunya i del Piemont.¹³

Per altra banda, però, el nostre Romancer s'integra en el grup hispànic, format per tota la Península Ibèrica, amb inclusió de Portugal, les Balears, les Canàries, l'Alguer i les illes Açores i Madera; tota l'Amèrica hispànica, incloent-hi el Brasil, i una part dels Estats Units; a més, cal unir-hi totes les colònies sefardites del Marroc, de la península Balcànica, d'Àsia Menor, de Síria, d'Egipte, etc.¹⁴

12. GEORGE DONCIEUX, *Le Romancéro populaire de la France: Choix de chansons populaires françaises* (Paris 1904), cf. pp. XXXIII-XXXIV; COSTANTINO NIGRA, *Canti popolari del Piemonte* (Torino 1888); DAMASE ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, 2 vols. (Aix 1862-64); J. BUJEAUD, *Chants et chansons populaires des provinces de l'Ouest*, 2 vols. (Niort 1866); CHAMPFLEURY-WECKERLIN, *Chansons populaires des provinces de France* (Paris 1858); Comte de PUYMAIGRE, *Chants populaires recueillis dans le Pays Messin*, 2 vols. (2.^a ed., Paris 1881); MONTEL-LAMBERT, *Chants populaires du Languedoc* (Paris 1880); JEAN POUËIGH, *Chansons populaires des Pyrénées françaises* (Paris 1926); E. ROLLAND, *Recueil de Chansons populaires*, 6 vols. (Paris 1883-87). Per a una bibliografia més ampla, cf. DE BEAU-REPAIRE-FROMENT, *Bibliographie des chants populaires français* (Paris, s. d.). Vegeu, també, W. J. ENTWISTLE, *European Balladry* (Oxford 1939), 132-148.

13. La teoria de Nigra ha estat rotundament negada pels investigadors espanyols Menéndez Pelayo i Menéndez Pidal; aquest darrer accepta, amb reserves, les correccions de Gaston Paris. Cf. M. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología de poetas líricos castellanos*, VI (Santander 1944), 98-99; R. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II (Madrid 1953), 307 ss.

14. Cf. MANUEL MILÀ I FONTANALS, *De la poesia heroico-popular castellana* (2.ª ed., Barcelona 1959); MARCELINO MENÉNDEZ PELAYO, *Antología de poetas líricos castellanos. Tratado de los romances viejos*, 4 vols. (Santander 1944-45); RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos* (10.ª ed., Madrid 1955); ID., *Los romances tradicionales en América i Romancero judío-español*, dins *Los romances de América y otros estudios* (5.ª ed., Madrid 1948); ID., *Poesía tradicional en el Romancero Hispano-portugués*, dins *Castilla, la tradición, el idioma* (3.ª ed., Madrid 1955); ID., *Romancero hispánico*, 2 vols. (Madrid 1953); J. LEITE DE VASCONCELLOS,

És impossible de determinar la data exacta en què començaren a sentir-se ambdues influències. Tradicionalment ha estat admès, amb Milà i Fontanals,¹⁵ que la influència francesa i provençal omplí els segles XIV i XV, i que només al segle XVI, i més concretament a partir de 1550, comença el període d'intensa castellanització, amb la difusió de les col·leccions impreses de romanços espanyols.¹⁶ Però cal una revisió d'aquest problema, ja iniciada per Menéndez Pidal,¹⁷ a causa de la descoberta del manuscrit florentí de Jaume d'Olesa.

Hem dit ja en un altre lloc que no és gens probable que el romanç de *La dama y el pastor* (el copiat pel mallorquí Olesa) fos cantat a Mallorca, però no podem menysprear-lo, de cap manera, com a símptoma, i és molt lògic de pensar que els romanços espanyols entraren a Mallorca i, en general, a les Balears, a partir del segle XV, en gran part per obra dels estudiants, i que ja eren coneguts per tothom al segle XVI.¹⁸

Recordem, de passada, que podem observar un procés molt semblant en la invasió del teatre espanyol a Mallorca, d'on arriba a foragitar completament el teatre en català, llevat en obres de caràcter molt popular, religiós o burlesc. Efectivament, al principi del segle XVI només coneixem el curt *Misterio de Santa Cecilia*, publicat fragmentàriament per Milà;¹⁹ a final de segle tenim ja un nombre bastant considerable de peces castellanes al manuscrit Llabrés (ms. 1139 de la Biblioteca de Catalunya);²⁰ al segle XVII totes les representacions es fan en castellà.²¹

3. EL ROMANÇER ULTRAPIRINENC. — Com apuntàvem anteriorment, el Romancer català presenta dos caires completament diferents, deguts a la doble influència ultrapirinenca i peninsular. La cançó tradicional francesa s'ha difós extraordinàriament per Espanya, i no solament pels països catalans, i ha obtingut nombrosíssimes alteracions, simplificacions i refores, que en alguns casos n'han fet versions molt allunyades de l'original

Romanceiro Português, 2 vols. (Coimbra 1958-60). Per a una bibliografia més ampla, cf. MANUEL GARCÍA BLANCO, *El Romancero*, dins *Historia General de las Literaturas Hispánicas*, publicada sota la direcció de GUILLEM DÍAZ-PLAJA, II (Barcelona 1949), i les bibliografies periòdiques de la RFE, NRFH i RDT+P.

15. M. MILÀ I FONTANALS, *Romancerillo catalán. Preliminares*, «Obras Completas», VI, 200.

16. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, X, 403; FENTWISTLE, *European Balladry*, 192.

17. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 203-206.

18. MASSOT, *op. cit.*, 160-161.

19. M. MILÀ I FONTANALS, *Orígenes del teatro catalán*, «Obras Completas», VI, 228-229, 360-361.

20. Veg. GUILLEM DÍAZ-PLAJA, *De literatura catalana* (Barcelona 1956), 25, i WILLIAM H. SHOEMAKER, *The Llabrés manuscript and its castilian plays*, HR, IV (1936), 239-255.

21. Veg. EUSEBIO PASCUAL, *Datos para una crónica del antiguo corral de Palma*, BSAL, VII (1897-98), 162-166, 179-183, 196-200, 242-246, 280-282, 293-296, 366-368, 383-386.

(si és que podem parlar d'original, *latu sensu*, en referir-nos als fets tradicionals).²²

I és que, com ens diu William J. Entwistle, «partout où l'on trouve une langue..., dans notre Europe semée de frontières linguistiques, on trouve un romancéro... Partout les gens les croient uniques, et ils ont raison... Les romancéros nationaux de la France, de l'Espagne et de l'Angleterre sont aussi différents que la voix authentique de chaque peuple... La prosodie, les sentiments et les nuances y sont tout à fait distincts, de sorte que les romancéros nationaux offrent les meilleures définitions de cette unité spirituelle qu'est une nation... — Ainsi les romancéros sont uniques, mais ils le sont partout... Les thèmes les plus vigoureux voyagent de pays en pays sans passeports et sans interprètes. On ne fait pas de traductions; on remplace des mots où des phrases au cours de la communication orale dans les régions bilingues... C'est une progresssion de bouche en bouche le long des routes, d'auberge en auberge. La chanson populaire ne fait pas de sauts. Elle se promène doucement le long des grandes chaussées, en dehors de quelques cas de transmission maritime. Il résulte de cela que Castille, pays surtout continental, a emprunté ses thèmes internationaux à la France, soit comme pays d'origine, soit comme centre secondaire de rayonnement».²³

Ningú no podria presentar-nos una exposició tan clara de la transmissió i reelaboració del Romancer com el gran mestre de la cançonística comparada. Bé que algunes cançons d'origen clarament francès, *El bon caçador*, per exemple,²⁴ siguin pràcticament iguals a les versions franceses i occitanes d'avui, la majoria d'elles són ben diferents. Parlarem més endavant²⁵ de casos com el de *Don Joan i don Ramon* o *A la ciutat de Nàpols*.

Volem tractar ara, ampliant el que ja hem dit en una altra ocasió,²⁶ de la influència — gairebé podríem parlar de la simbiosi — del Romancer castellà sobre l'ultrapirinenç.

És característic de les cançons ultrapirinenques el metre de sis síl·labes, que és, per exemple, el de *La presó de Lleida* o el de *L'hostal de la Peira*. És indubtable, però, que hi hagué un període durant el qual coincidiren ambdues influències, la qual cosa motivà que, bé que els temes fossin

22. Per als problemes que presenten les balades europees importades en el romancer hispànic, cf. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 317-334. És interessant l'estudi de DANIEL DEVOTO, *Un ejemplo de labor tradicional en el Romancero viejo*, *NRFH*, VII (1953), 383-394.

23. W. J. ENTWISTLE, *La chanson populaire française en Espagne*, *BHi*, LI (1949), 253-268. — Catalunya ha tingut un paper transmissor en una gran part dels romanços espanyols d'origen francès; cf. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 322-323; II, 314-318.

24. Veg. infra, núm. 38 del nostre Catàleg.

25. Veg. Catàleg, 18, 61.

26. MASSOT, *op. cit.*, 161-162.

francesos, el metre era espanyol. Des del segle XV o principi del XVI trobem el vers de set síl·labes (l'octosíl·lab castellà) en un romanç tradicional català, *Rossinyol*, *bon rossinyol*, cantat avui pertot:²⁷

«Ju me leve un bel maitín, matineta per la prata ; encontré le ruiсеñor que cantaba so la rama. <i>Dindirindin.</i>	— Ruiсеñor, le ruiсеñor, facteme aquesta embaxata, <i>Dindirindin,</i> y digaolo a mon amí que ju ya só maritata. <i>Dindirindin.»</i>
---	---

Més endavant podem observar l'heptasíl·lab en romanços d'origen clarament francès, com *Don Joan i don Ramon*, *N'Escrivaneta*, *La carta de navegar* i *La porquerola*.²⁸ Per aclarir amb un exemple això que exposem transcriurem els primers versos de *La porcheronne* francesa,²⁹ comparant-los amb llur equivalent català:³⁰

«C'est Guilhem de Beauvoire, qui va se marier ; prent femme tant jeunette, ne sait pas habiller. Le lendemain des noces, le Roi l'a appelé, pour aller à la guerre servir sa Majesté. — A qui bairai ma mie, ma mionne à garder ? — Va, va, mon fils Beauvoire, je te la garderai ! — A sa dame de mère, l'a bien recommandé'. — Tous les jours à la messe vous la ferez aller. Quand sera revenue, la ferez déjeûner ; avec les autres dames la ferez pourmener. Ne lui faites rien faire, ni laver ni pâter ; que filer sa quenouille quand el voudra filer...»	«El rei n'ha fetes fer crides, que crides n'ha fetes fer, que tots los més guilants homos a la guerra n'han d'aner. Qui tendrà la muier jove planyerà de <i>deixar-lé</i> . Jo l'entregaré a mu mare i la'm gordarà molt bé. — Mu mare, la mia mare, jo vos entrec ma muier.
	No li heu de fer fer feina, només cosir i broider...»

27. FRANCISCO ASENJO BARBIERI, *Cancionero musical de los siglos XV y XVI* (Madrid 1890), núm. 445, pàgs. 224 i 590. És lògic de suposar que aquest romanç passà des de Catalunya a Itàlia, des d'on devia arribar a la coneixença de l'anònim autor del *Cancionero musical*.

28. Veg. Catàleg, 15, 17, 61, 63.

29. DONCIEUX, *Rom. pop. France*, 185. Ens permetem d'escriure separats els dos hemistiquis ; conservem la mateixa ortografia de Doncieux.

30. Tots els fragments citats són recollits directament a Mallorca, mentre no fem indicació en contra.

4. **EL ROMANCER PRÒPIAMENT ESPANYOL.** — Com dèiem abans, els romanços espanyols anaren substituint els francesos, els influïren en el metre i en la llengua,³¹ i fins i tot els contaminaren.³² La descastellanització del Romancer espanyol és gradual, i cal suposar que els romanços que han entrat més primerencs són els que tenen menys castellanismes. Tot amb tot, no podem oblidar que els mots castellans són conservats de vegades per exigències de la rima o per a potenciar alguna expressió o algun moment especials.

Qualque vegada hom barreja fragments en català i en espanyol. L'exemple més clar d'això és el de *Don Francisco*:

« — Comareta, comareta, sopa i colgue't dejorn.
 Jo me'n vaig a la caçada, fins demà vespre no torn. —
 Ella sopa i se colga, fa lo que el seu marit diu.
 Com mentre estava colgada, a la porta sent : — Obriu!
 — ¿Quién es que toca a la puerta y no me deja dormir?
 — Señora, soy don Francisco, que la vengo a divertir.
 — Ara bajan los criados y te vendrán a abrir.
 — Yo no quiero los criados, sino que te quiero a ti. —
 S'aixeca en camia blanca i sabateta xuclí.
 Quan va anar per obrir, li apaga el candellí.
 — Vaia, vaia, don Francisco, no ho solia fer així. —
 L'agafà per la mà blanca, la menà dins el jardí.
 — Ahora estava pensando de qui són aquests infants.
 — Nostros, nostros, don Francisco, des petit fins an es gran.

 — Oh maridet, no me matis, tres paraules deixe'm dir :
 Fadrinetes i casades, a totes vos vui advertir,
 quan lo marit serà enfora, no vos aixequieu a obrir,
 porque jo m'hi he aixecada i ara me'n vaig a morir.»

Hi ha un grup bastant important de romanços, segurament a totes les Illes, però només en coneixem de Mallorca, que són cantats únicament en espanyol, mesell de catalanismes, els quals presenten, de vegades, una versió catalana, que considerem anterior. Aquests romanços, la introducció dels quals sembla recent, són : *Tamar*, *Don Bueso* (amb versió catalana), *Las señas del marido*, *La boda estorbada* (amb versió catalana no coneguda a les Balears), *La esposa infiel*, *Blancaflor y Filomena*, *Gerinaldo* (amb versió catalana no coneguda a les Balears), *La doncella que va a la guerra* (amb versió catalana també desconeguda a les Illes) i *La pedigüeña*.³³

Els romanços històrics i els carolingis, els més típics del *Romancero*,

31. Cf. pàgs. 68-69, 79.

32. Veg. Catàleg, 63.

33. Cf. MASSOT, *op. cit.*, 163, 164, 165-166, 169, 170-171 i 172. Veg., a més, Catàleg, 6, 9, 13, 14, 29, 33, 36, 47, 48.

són molt poc coneguts; els religiosos són pràcticament desconeguts, a excepció de *Santa Catalina*.³⁴ Els més estesos són els novel·lesc, quasi tots d'origen estranger. Ja parlarem més extensament d'això en tractar dels temes del Romancer.³⁵

5. EL ROMANCER PRÒPIAMENT CATALÀ. — Ens és impossible de determinar, en l'estat actual de la investigació, quins romanços són pròpiament catalans i quins són importats. Des de fa molt de temps es troba a faltar un estudi complet que analitzi, per mitjà de la cançonística comparada, els romanços i en determini, fins allà on sigui possible, l'origen.³⁶

Deixant anar el problema, insoluble de moment, de *La dama d'Aragó* (que, al nostre entendre, no és d'origen català),³⁷ sembla que els primers romanços pròpiament catalans són *La donzella*, que s'ha estès pel Piemont i pel Montserrat i, modernament, per Espanya i per Amèrica,³⁸ i *El comte Arnau*, recentment estudiat per Josep Romeu, que únicament s'ha estès a Mallorca.³⁹

Els romanços noticiosos, del tipus de les gestes *ad informationem* abundosíssimes a Castella des dels més remots orígens de la literatura en llengua vulgar,⁴⁰ són completament desconeguts a Catalunya. Bé que sembli provat que ha existit una èpica catalana nacional, fóra escrita, com observa Martí de Riquer,⁴¹ en provençal, i no cal fer-se il·lusions sobre possibles romanços noticiosos, derivats d'ella, perduts.

Quant als successos particulars del regne de Mallorca: independència, mort de Jaume III a Lluçmajor, pèrdua de la independència, etc., és impossible l'existència d'una èpica, perquè mai no hi hagué un sentiment col·lectiu i nacional. Únicament coneixem una composició, ja tardana, del temps de les Germanies, escrita, però, en codolada, que canta les morts d'aristòcrates fetes pels agermanats;⁴² naturalment, no passà mai de cercles molt reduïts.

Hem d'esperar el segle XVII, després de sofrir la influència espanyola, perquè la musa catalana faci una revifalla important, emprant ja sempre el metre heptasíl·lab. Des de llavors són molt abundosos els romanços his-

34. Veg. Catàleg, 57.

35. Cf. infra, pàg. 74.

36. Una part d'aquesta tasca ha estat empresa per George Doncieux, però cal revisar des del principi tots els seus mètodes. Els estudis comparatius de Josep Romeu són més seriosos, però de vegades no acaben de convèncer.

37. Veg. Catàleg, 52.

38. Veg. Catàleg, 31.

39. Veg. Catàleg, 60.

40. MENÉNDEZ PIDAL, *Rom. hisp.*, I, 301-316.

41. M. DE RIQUER, *Los cantares de gesta franceses* (Madrid 1952), 342-345.

42. PIFERRER-QUADRADO, *Islas Baleares* (Barcelona 1888), 631-632.

tòrics, especialment de bandejats, contrabandistes, etc.; la guerra de la Independència dóna tema per a una sèrie bastant llarga de romanços històrics. No ens detenim més en aquest tema, ben necessitat d'estudi, perquè ha tingut molt poca repercussió fora dels límits de la Catalunya continental, amb l'única excepció, pel que es refereix a les Balears, de *La presó de Perpinyà*, tradicional a Menorca, i de *L'Hostal de la Pera*, a Mallorca.⁴³

Un altre aspecte bastant afavorit també és el tema que Milà anomenà «de costums», escrit no solament en heptasíl·labs, sinó també en pentasíl·labs, indici, potser, d'una major antiguitat. Aquest grup s'ha estès més que l'anterior; podem citar, entre altres, com a tradicionals a les Balears: *Na Cecília*, *Jo m'aixec dematinet*, *N'Aineta*, *Na Pepa*, *Francisqueta*, *La vella i l'estudiant*, *A la plaça fan ballades*, etc.⁴⁴

6. LA TRADICIÓ BALEAR. — Una ràpida ullada pel nostre *Catàleg del romancer balear* ens durà a afirmar la unitat essencial de les tradicions mallorquina i menorquina i el caràcter diferencial de la tradició eivissenca.

Entre Mallorca i Menorca deu haver-hi hagut un intercanvi cultural molt ampli, del qual és una bona mostra la cançonística menorquina, en gran part procedent de Mallorca.⁴⁵ Això ho reconeix el mateix Camps, el qual, després de dir que una gran part de les cançons menorquines procedeix de Mallorca, afegeix: «... per lo poc que en sé, Mallorca, en lo que, entre altres coses, atany a cançons, codolades i glosats, és verament *Majorca*, és a dir: senyora i majora».⁴⁶

A Mallorca, el nombre de romanços cantats és molt superior al de Menorca. Enfront dels cinquanta-dos mallorquins — si no hem comptat malament — només n'hi ha vint-i-nou de menorquins, vint-i-quatre dels quals són coneguts a Mallorca.⁴⁷ És possible, però, que estiguem una mica faltats de perspectiva pel que es refereix a Menorca, a causa de l'escassetat de textos publicats. Possiblement ens donarà molt de llum la publicació dels materials recollits per Baltasar Samper i Andreu Ferrer a Menorca l'any 1927; vegeu el que en diu la *Crònica de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya d'aquell any*:⁴⁸ «En Baltasar Samper ... ha anat, en companyia de N'Andreu Ferrer, a recollir cançons i músiques populars a Menorca. Contra el que podria pensar-se, aquesta illa té un capital interès

43. Veg. Catàleg, 59, 62.

44. Veg. Catàleg, 19, 22, 34, 35, 43, 50, 64.

45. Veg. el nostre article *Sobre la poesia tradicional catalana*, RDT rP, XVIII (1962), 430-447.

46. FRANCESC CAMPS, *Folk-lore menorquín*, I, 338.

47. Són els núms. 7, 8, 9, 12, 15, 18, 19, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 37, 38, 42, 52, 53, 54, 61, 64.

48. RMC, XXIV (1927), 280-281.

en matèria cançonística, tant en ço que pertoca a l'abundor de documents aplegats com al caràcter que aquests presenten, absolutament distint del de les cançons de Mallorca. Reapareixen a Menorca les cançons romancesques amb fesomia ben catalana; ⁴⁹ i ha estat una veritable troballa l'aparició a Menorca d'un romanç de procedència baleàrica que no s'era trobat en tot Mallorca». ⁵⁰

Els cinc romanços menorquins desconeguts a Mallorca i a Eivissa són : *La fia des vinyòvol i el cavaller*, *Francisqueta*, *Santa Catalina*, *La presó de Perpinyà* i *La Mort i la donzella*. ⁵¹ En general, la tradició menorquina té un caire de modernitat desconegut per complet de l'eivissenca, i que també existeix, molt lleugerament, a la mallorquina. També, de vegades, la procedència dels romanços d'ambdues tradicions sembla distint, com en el cas de *La dama d'Aragó*, que a Menorca acaba :

«D'avon és aquesta dama qui dóna tant d'espendor?
És fia del rei de França i néta del d'Aragó;
i si un cas no ho voleu creure, mirau-li lo sabató :
du tres flors de llis pintades i les barres d'Aragó», ⁵²

amb uns versos completament desconeguts a Mallorca i a Eivissa.

La tradició eivissenca representa un cas aïllat — no tan aïllat, emperò, que no permeti de trobar moltes analogies. Alguns dels romanços eivissencs són molt rars o desconeguts en tot el territori català. Això fa pensar, o bé en una major tradicionalitat, que hagi fet perdurar romanços que s'han perdut o quasi perdut a les altres bandes, o bé, i això sembla més probable, almenys en alguns casos, en un origen diferent. Pensem, per exemple, en *Lo comte Claros de Montalvà i la infanta Claranina*, en *Don Enric i don Blasco* (recollit per Aguiló a Formentera, tan arcaica com Eivissa), en *La mort del rei*, en *La infantina de França*, en *En Rodriguet*, etcètera. ⁵³ Fins i tot hi ha dos romanços eivissencs que no hem aconseguit d'identificar i que segurament són autòctons; ens referim a *Les dos germanes captives* ⁵⁴ i a *Un dia jo passava per darrera un penyalar*. ⁵⁵

Dels vint-i-vuit romanços eivissencs que coneixem, dotze dels quals foren publicats per Aguiló i la resta per mossèn Macabich, ⁵⁶ n'hi ha setze

49. Suposem que aquesta observació és dirigida més cap a la música, objecte principal de les recerques de Samper, que no pas cap a la lletra.

50. Ignorem què pugui ésser aquesta «veritable troballa»; ens sembla molt estrany, però, això d'un romanç de procedència precisament «baleàrica».

51. Són els núms. 41, 43, 57, 59 i 65 del nostre Catàleg.

52. CAMPS, *Folk-lore*, I, 183. Veg. Catàleg, 52.

53. Són els núms. 1, 2, 3, 30 i 49 del nostre Catàleg.

54. MACABICH, *Romançer*, 63-65.

55. No recollida per Macabich; és el núm. 46 del nostre Catàleg.

56. N'hi ha dos de no recollits per Macabich, en el seu *Romançer*: el de *Blancflor* (AGUILÓ, *Rom. pop.*, 89-90) i el citat en la nota anterior.

que són coneguts a Mallorca o Menorca. Gairebé sempre les versions eivissenques són més llargues i més adornades que no les altres (pensem, per exemple, en *Molt trista estava la infanta*);⁵⁷ cal tenir en compte, però, que els romanços eivissencs que transcriu Macabich fent constar que procedeixen del *Romancer popular* d'Aguiló, són versions arreglades en vista de variants no solament d'Eivissa, sinó també de la resta de les Illes.

7. ELS TEMES DEL ROMANCER. — Volem parlar ràpidament dels principals temes dels nostres romanços. Seguirem l'assaig de classificació que donem en el nostre *Catàleg*, adaptació de la donada per Menéndez Pidal en el seu *Romancero judío-español*.⁵⁸

En primer lloc cal citar els fets històrics o anecdòtics, que poden referir-se a personatges més o menys llegendaris, per exemple, *En Rodriquet* (referent al Cid), o a assumptes religiosos, les fonts dels quals es troben en la Bíblia i en les vides de sants.⁵⁹ En un altre grau cal citar els temes carolingis o pseudo-carolingis i els referents als captius, procedents tots de Castella, amb l'excepció, ja citada abans, de *Les dos germanes captives*, probablement eivissenca.

El grup més abundós és el referent a experiències amoroses — són els romanços novellescs —, bé felices, bé desgraciades. La muller hi té un paper excepcional, de dissortada — per culpa de la sogra, del marit o per enveja d'altres —, d'adúltera o de venjadora. L'amor ens és presentat sota totes les formes possibles, brutals (com en la majoria de romanços de raptés i forçadors), delicades o astutes.

No hi manquen tampoc els temes de lladres (*La presó de Perpinyà*, *L'hostal de la Pera*); les tragèdies, individuals (*Don Joan i don Ramon*, *A la plaça fan ballades*, *La mort de la pageseta*) o collectives, bé que amb final feliç (*La carta de navegar*), ni, fins i tot, les humorades (*Sa mort d'En Cabrinetti*).

8. LA MELODIA I EL REFRANY. — Els romanços normalment són cantats, amb melodies diferents a cada poble. Hi sol haver unes tonades pròpies

57. MACABICH, *Romancer*, 26-31. Veg. *Catàleg*, 20.

58. MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances de América y otros estudios*, 121-188. Aquesta classificació és fruit d'un segle d'investigacions i d'intents diversos; ha estat adoptada, amb canvis més o menys importants, per erudits com José M. de Cossío o J. Leite de Vasconcellos (cf. MASSOT, *op. cit.*, 163-173).

59. És curiós que els temes religiosos no procedeixen quasi mai de Castella, on aquest tipus romancístic és més aviat modern; vegeu J. M. COSSÍO, *Observaciones sobre el romancero religioso tradicional*, BBMP, XXVIII (1952), 166-175; J. MAGAÑA, *Notas para un romancero religioso de La Rioja*, «Berceo», II (1947), 445-461; LUIS HERNÁNDEZ TOBIAS, *Más notas para el Romancero religioso de La Rioja*, «Berceo», V (1950), 109-116; J. MAGAÑA QUINTANA, *Nuevas notas para un Romancero religioso de la Rioja*, «Berceo», VI (1951), 91-106; AURELIO MACEDONIO ESPINOSA, *Romancero de Nuevo Méjico* (Madrid 1953).

dels romanços més coneguts, que s'apliquen a molts d'altres; és difícil de retenir per a cada romanç una tonada, i per això molts de cantaires tenen únicament dues o tres melodies, que apliquen indistintament, però sense canviar mai de tonada, a un mateix romanç.

Les melodies, alegres i mogudes, semblen de procedència més aviat francesa que castellana; és molt difícil, però, d'arribar a unes conclusions certes en aquest aspecte, abans de la publicació científica de la cançó popular existent a totes les regions peninsulars i de l'estudi sistemàtic i comparatiu d'aquestes cançons.⁶⁰ La majoria d'aquestes melodies són possiblement variants musicals de les catalanes continentals; esperem que la publicació del *Cançoner Popular de Catalunya* aclarirà d'una vegada tots aquests problemes.⁶¹

Un dels aspectes que més diferencien la música catalana de la castellana és la presència del refrany, poc conegut a les cançons espanyoles.⁶² El refrany o tornada trenca la monotonia de l'assonància, tot donant un ritme viu a la cançó. En *El bon caçador*, per exemple, els versos que veiem escrits

«Una matinada fresca jo me'n vaig anar a caçar»,

són cantats així :

«Una matinada fresca,
lai, lai, quina fresca hi feia,
jo me'n vaig anar a caçar,
lai, lai, quina fresca hi fa.»

De vegades a la tornada és afegida la repetició d'un hemistiqui; per exemple :

«A la ciutat de Nàpols hi ha una presó»,

60. Cf. E. M. TORNER, *La canción tradicional española*, dins *Folklore y costumbres de España*, II (Barcelona 1931), 7-166, i *RFE*, XVIII (1931), 290-291; *Cancionero popular de la provincia de Madrid*, Materiales recogidos por MANUEL GARCÍA MATOS. Edición crítica por MARIUS SCHNEIDER y JOSÉ ROMEU FIGUERAS, I (Barcelona-Madrid 1951), pàgs. VII-VIII; DANIEL DEVOTO, *Sobre la música tradicional española*, *RFH*, V (1943), 344-366; JOSEP SUBIRÀ, *Cançons populars catalanes* (Barcelona 1948), 11-13. Cal no oblidar el que diu ENTWISTLE, gran expert en la matèria: «On consulting the music [de les cançons populars catalanes], however, we find that some of them were intended to be sung as syllabically unequal; that is to say in a manner foreign to Castile. This circumstance, which should be further investigated, stresses the role of Catalonia in the transmission of foreign material to Castile, not merely from France, but also directly from Italy, and perhaps from yet farther afield.» (*European Balladry*, 194.)

61. Cf. ANTONI NOGUERA, *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la isla de Mallorca*, dins *Ensayos de Crítica Musical* (Ciutat de Mallorca 1908), 33-39.

62. MILÀ, *De la poesia heroico-popular castellana*,² 551-554; JOSÉ PÉREZ VIDAL, *El estribillo en el romancero tradicional canario*, «El Museo Canario», X (1949), núm. 31-32, pàgs. 1-58; ARCADIO DE LARREA PALACÍN *Cancionero judío del Norte de Marruecos: Romances de Tetuán*, II (Madrid 1952), 301-304.

és cantat :

«A la ciutat de Nàpols hi ha una presó,
la vida mia,
 hi ha una presó,
la vida amor.»

Altres vegades no hi ha refrany, sinó únicament la repetició del primer hemistiqui, com, per exemple :

«Entrant dins un poble, entrant dins un poble
 sent un combregar ;
 a ca Na Cicília, a ca Na Cicília
 jo l'he vist entrar...» ;

o del segon hemistiqui, com, per exemple :

«A la vorera de mar, una *doncella,*
 una *doncella,*
 que brodava un mocador blanc *por la reina,*
 blanc *por la reina...*» ;

o dels dos hemistiquis, com, per exemple :

«A la font del Guiló, a la font del Guiló.
 hi ha una guilant dama, hi ha una guilant dama...» ;

o encara més, com en aquesta versió inèdita de Menorca :

«El dia set de setembre quan lo varen agarrar,
 el dia set de setembre quan lo varen agarrar,
 ja lo agarren, ja lo lliguen, ja lo agarren, ja lo lliguen,
 ja lo agarren, ja lo lliguen, dins la presó el van portar.»

Ès freqüent que formin part del refrany una sèrie de paraules inconnexes, com

«Don Joan i don Ramon,
donflarirarineto,
 venien de la caçada...» ;

o bé :

«Mon pare i mu mare,
mindó, mindó, mindeta,
 mon pare i mu mare
 no em tenen sinó a mi,
uí, uí.»

Qualque vegada la tornada consta d'alguns versos, independents de la resta de la cançó, com, per exemple :

«A França hi ha una dama, dama de tan gran valor.
Adiós, adiós
Aina Maria,
robadora
de l'amor» ;

o que es repeteixen :⁶³

«A la terra xica i a la terra gran,
 si n'hi ha una nina que l'estimen tant.
 De tant que l'estimen no la casaran.
Flor del lliri, lliri, flor del lliri blau.»

El refrany d'una mateixa cançó canvia molt d'un poble a l'altre. Per exemple, del vers

«El rei n'ha fetes fer crides, que crides n'ha fetes fer»,

que normalment és cantat :

«El rei n'ha fetes fer crides,
viva l'amor,
 que crides n'ha fetes fer,
que vivo, vivo,
 que crides n'ha fetes fer,
que viva l'aronger.»

coneixem totes aquestes variants :⁶⁴

- 2 «El rei n'ha fetes fer crides,
visca l'amor,
 que crides n'ha fetes fer,
que viva, viva,
 que crides n'ha fetes fer,
que visca el taronger.»
- 3 «El rei n'ha fetes fer crides,
larindondaina,
 que crides n'ha fetes fer,
larindondé.»

63. «Ca-Nostra», IV (Inca 1910), núm. 140.

64. Les onze primeres versions són de Mallorca ; la darrera és general de les Balears, recollida per AGUILÓ, *Rom. pop.*, 279.

- 4 «El rei n'ha fetes fer crides,
garidondondé,
 que crides n'ha fetes fer,
garidondondé.»
- 5 «El rei n'ha fetes fer crides,
garridondondaino,
 que crides n'ha fetes fer,
garridondondé.»
- 6 «El rei n'ha fetes fer crides, que crides n'ha fetes fer,
garindondanyo,
 que crides n'ha fetes fer,
garindondé.»
- 7 «El rei n'ha fetes fer crides, que crides n'ha fetes fer,
 que crides n'ha fetes fer.»
- 8 «El rei n'ha fetes fer crides,
galindondaina,
 que crides n'ha fetes fer,
galindondé.»
- 9 «El rei n'ha fetes fer crides,
que visca l'amor,
 que crides n'ha fetes fer,
que viva, viva,
 que crides n'ha fetes fer,
que visca l'oronger.»
- 10 «El rei n'ha fetes fer crides,
que viva l'amor,
 que crides n'ha fetes fer,
que vivo l'aronger.»
- 11 «El rei n'ha fetes fer crides,
viva l'amor,
 i crides n'ha fetes fer,
que viva, viva,
 que tots los més galants homos
 a la guerra n'han d'aner,
que viva el taronger.»
- 12 «El rei n'ha fetes fer crides,
ai, viva l'amor,
 que crides n'ha fetes fer,
que viva, viva,
 que an els cavallers més nobles
 a la guerra els ha mester,
que viva la flor
del taronger.»

9. LA LLENGUA DEL ROMANCER. — Bé que el català del Romancer sigui el mateix català parlat, amb algunes frases més o menys literàries, que són pronunciades malament la majoria de vegades (recordem, per exemple, que la «galant dama» de *La mala sogra* és convertida sempre en «guilant dama», i fins i tot en «galindana»), per raó dels orígens castellans i francesos de la majoria dels romanços, hi ha moltes paraules i clàusules senceres en una llengua híbrida i estranya.

La influència francesa, bastant abundosa al Romancer continental, és reduïdíssima a les Balears. És interessant el cas, ja alludit anteriorment, de *La porquerola*, amb les terminacions en -é per exigències de la rima.⁶⁵

En canvi, ja parlàvem abans de l'aclaparadora influència espanyola, no solament en els romanços d'origen espanyol, sinó també en els ultrapirinencs i en els pròpiament catalans. No insistim més en aquest punt perquè estem preparant un estudi complet sobre la llengua de la cançó mallorquina.⁶⁶

10. VITALITAT DEL ROMANCER. — Per tot el que hem dit fins ara podem veure que el Romancer té a les Balears una vitalitat magnífica, dissortadament no compartida per tots els altres territoris de la nostra llengua. Això no vol dir que no abundin els pessimistes, que creuen completament perdut tot el nostre cabal cançonístic, i és possible que tinguin part de la raó en l'aspecte purament musical.

Ja l'any 1924, Baltasar Samper rebia notícies desoladores sobre l'estat de la tradició mallorquina i, en general, balear, i, això no obstant, va poder escriure a la *Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars*: «Hem pogut comprovar que arreu la cançó és ben vivent, i el resultat de la nostra exploració ens fa esperar, amb fonament, esplèndides collites...».⁶⁷ I un poc més amunt fa unes declaracions curiosíssimes: «A Alcúdia també caldria intensificar més la recerca. La tasca seria, com

65. És curiós, com a prova de la influència ultrapirinènca, el refrany citat anteriorment de *La porquerola*, abundantment conegut a França, des d'on ha passat a Espanya, segurament per mitjà de Catalunya; cf. KURT SCHINDLER, *Folk Music and Poetry of Spain and Portugal* (New York 1941). Aquí ens interessa especialment de fixar el caràcter de gallicisme poètic d'*aronger*, considerat per Francesc de B. Moll, *DCVB* s. v. *aronger*, com a simple variant d'*aranger*, mot emprat únicament a Menorca. *Aronger*, en canvi, és emprat pertot, i és més fàcil que sigui una metàtesi d'*oranger*; cal tenir en compte que existeix la variant *oronger*. La pronúncia mallorquina d'*aronger* és **əronzə**.

66. Veg. FRANCESC DE B. MOLL, *Els parlars baleàrics* (Barcelona 1955), extret del «VII Congreso Internacional de Lingüística Románica»; ID., *Transcripció de cançons populars amb notes sobre fonètica sintàctica*, *AOR*, VII (1934), 1-31; ANDREU FERRER I GINART, *Rondaies de Menorca* (Ciutadella 1914), amb curioses notes lingüístiques preliminars; MARIANO VILLANGÓMEZ LLOBET, *Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla, «Ibiza», 2.ª época, núm. 3 (1956), 1-6.*

67. *Materials*, III, 338.

arreu de Mallorca, lenta, però, de segur, ben profitosa. Potser el fet mateix d'ésser tan vivent la cançó a la nostra illa, dificulta la replega. No es troba sinó molt rarament el tipus de cantaire vell, arxiu de cançons, que en poques hores comunica un repertori extens. Els vells, en general, les obliden, i són la gent jove i els que encara treballen els que les saben i les conserven. Cada individu en sap, però, només unes quantes, que *practica* amb la seva feina». ⁶⁸ Ens consta que Samper pogué subscriure aquestes afirmacions després de les missions de recerca per les illes germanes i per la resta de Mallorca, encara no publicades. ⁶⁹

Actualment, l'any 1961, podem assegurar que la tradició continua; no coneixem directament sinó la tradició mallorquina, i estem convençuts que els romanços continuaran transmetent-se de pares a fills i d'àvies a néts, com fins ara. Quant a la tradició menorquina, que a principi de segle era molt considerable (Francesc Camps deia de *La presó* ⁷⁰ que no hi havia nineta que no la cantés), suposem que continua ben viva. Andreu Ferrer i Ginart ha anat recollint-hi molt de material, que esperem de conèixer prest, ensems amb el material mallorquí arplegat pel mateix folklorista. Per altra banda, en el concurs obert l'any 1949 per l'Institut Espanyol de Musicologia per a fomentar la recollecció de cançons inèdites, va guanyar el segon premi la *Collecció de Folklore Menorquí* (lema: «Illa d'Argent»), presentada per Llorenç Galmés i Camps, de Ciutadella. ⁷¹

Pel que fa referència a Eivissa, ja hem alludit més d'una vegada al *Romancer tradicional eivissenc* d'Isidor Macabich, que ens anuncia per carta la propera sortida d'un llibre seu sobre costumisme eivissenc, en el qual tractarà llargament de la cançó popular eivissenca. ⁷² També pels volts del 1948, Arcadio de Larrea, becari de l'esmentat Institut Espanyol de Musicologia, visità Eivissa, i hi recollí unes tres-centes cançons i tocases de flauta. ⁷³ Per a fornir una dada del que representa el romancer a Eivissa, a més del que hem dit anteriorment, fem constar que el *romanç* (el vers heptasíllab) és emprat pels poetes populars d'aquella illa, homes i dones,

68. *Ibid.*, 327.

69. Cf. *RMC*, XXI (1924), 286-287; XXII (1925), 201; XXIII (1926), 301; XXIV (1927), 280-281; XXVIII (1931), 351-358; «Ibiza», I (1944-45), 84.

70. Veg. Catàleg, 18.

71. Veg. «Anuario Musical», V (1950), 220. La majoria de melodies harmonitzades per mestre Galmés foren recollides pel tantes vegades esmentat doctor Camps, més conegut sota el pseudònim de «Francesc d'Albranca». Cf. NICOLAU VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anónima (Fragmentos)*, «Revista de Menorca», XXXII (1945), 31-51 i 253.

72. Compost ja el present treball, ens arriba la notícia de la publicació d'aquest llibre, feta per l'Institut de Estudios Ibicencos: ISIDORO MACABICH LLOBET, *Historia de Ibiza. X: Costumbrismo* (Eivissa [Ciutat de Mallorca] 1960 [1961]).

73. Veg. «Anuario Musical», III (1948), 239.

que després canten llurs composicions durant les llargues vetllades de l'hivern o a les alegres reunions estiuenques.⁷⁴

II

CATÀLEG DEL ROMANÇER BALEAR

Donem a continuació un catàleg, tan complet com ens ha estat possible, dels romanços baleàrics coneguts. Sempre que hem pogut, hem procurat de posar algunes notícies sobre llur origen i difusió. Això, que és relativament fàcil pel que es refereix als romanços d'origen espanyol, és difícilíssim per als d'origen ultrapirinenc, no solament per l'escassetat d'estudis sobre el tema, sinó també per la dificultat de trobar els llibres necessaris a les nostres biblioteques. La bibliografia no pretén pas d'ésser completa, sinó únicament orientadora, i solem prescindir de moltes cites ja fetes en obres prou conegudes.

a) Romanços històrics

1. *En Rodriguet* (Eivissa). — És una peça curiosíssima, i única en el romançer català. Pertany al cicle heroic del Cid, típicament castellà.¹ Fou recollit per mossèn Macabich devers l'any 1930, encara que no el publicà fins el 1942, i despertà vivament la curiositat de Menéndez Pidal, que el considera incomparablement superior a les versions castellanes que ell coneix d'Andalusia i d'Astúries.² No val la pena de detenir-se a refutar les dissortades raons de Joan Amades, completament mancades de solvència, segons les quals «aquest document notable, malgrat el seu oblit al continent, molt probablement és derivat del cançoner català, del qual amb tota possibilitat era autòcton, puix que el mestre Milà parla d'un text d'aquesta

74. I. MACABICH, *Romançer*, veg. el pròleg de F. DE B. MOLL; VICENTE BLASCO IBÁÑEZ, *Los muertos mandan* (novella de costums eivissencs, moltes edicions); ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, I; ISIDOR MACABICH, *Del Cancionero Ibicenco*, «Ibiza», I (1944-45), 34-37; MILÀ, *Romançerillo*, 359-360 (núm. 385); ARTURO PÉREZ CABRERO, *Ibiza* (Barcelona 1909), 68; MARIÀ VILLANGÓMEZ, *Llibre d'Eivissa* (Barcelona 1957), 69-76; JOSÉ RULLAN, *La xacota (costúmbres ibicencas)*, «Almanaque Balear para el año 1881» (Ciutat de Mallorca 1880), 93-102.

1. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VI, 253-324; ANTONIO PÉREZ GÓMEZ, *Miscelánea Cidiana*, «Estudios dedicados a Menéndez Pidal», VI (Madrid 1956), 447-463 (amb abundosa bibliografia).

2. *Sobre el Romancero ibicenco*, «Ibiza», II, 294 (lletra de Menéndez Pidal a I. Macabich); MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 320-321.

cançó en llatí que figurava en un còdex del monestir de Ripoll, que per les seves traces lingüístiques i per d'altres particularitats de detall creu que devia ésser català i suposa que devien derivar-se les versions que ara fa un segle es cantaven a Barcelona, i bé podia ésser també la precedent de l'eivissenca».³

Només en coneixem una versió factícia, publicada quatre vegades : I. MACABICH, *Historia de Ibiza: Crónicas del siglo XVII* (1942); ID., *Un nuevo romance del Cid. En Rodriguet*, «Ibiza», I, 82-83; ID., *Romancer*, 147-152 (veg. també el pròleg de Moll, 10-11); AMADES, *op. cit.*, 86-88.

2. *La mort del rei* (Eivissa). — Sembla que podem identificar *La mort del rei*, amb certes reserves, amb el romanç espanyol de *La muerte del príncipe don Juan*, desconegut en els cançoners antics, malgrat la seva gran tradicionalitat, i no publicat fins l'any 1904 per Maria Goyri de Menéndez Pidal.⁴ Avui en coneixem moltes versions espanyoles, portugueses i sefardites, però cap de catalana continental.⁵

Seria molt interessant, però no podem fer-ho aquí, d'establir els paral·lelismes de la versió eivissenca, una mica estranya, amb les altres versions conegudes, a fi de poder determinar què hi ha de propi de la tradició catalana — si és que s'ha perdut o encara no el coneixem — o eivissenca — si ve directament per mitjà d'altres conductes —. No podem trobar-hi cap dada que ens faci pensar que el rei mort sigui el fill primogènit dels Reis Catòlics, traspassat a Salamanca el 4 d'octubre de 1497, però no cal sorprendre's massa per això; en versions tan allunyades de la nostra com la sefardita publicada fragmentàriament per Menéndez Pidal,⁶ el nostre

«El rei està molt dolent i jeu en un llit de conxa»,

és

«Malo estaba ese rey, ese rey en Salamanca».

3. J. AMADES, *Folklore de Catalunya: Cançoner* (Barcelona 1951), * 89.

4. MARIA GOYRI DE MENÉNDEZ PIDAL, *Romance de la Muerte del Príncipe don Juan*, 1497, *BHi*, VI (1904), 29-37; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 218-221, IX, 326, 445-447; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 291-292.

5. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 158, i II, 57, 216, 406; PAUL BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles de Marruecos*, *RFH*, VI (1944), 348-350; J. LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 20-28; JOSÉ PÉREZ VIDAL, *Romancero tradicional canario*, *RDTrP*, V (1949), 436-442; ID., *Romances tradicionales: La muerte del príncipe don Juan*, «Revista de Historia», XVII (1952), núms. 95-96; NARCISO ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, *RHi*, L (1920), 223-224; ARCADIO DE LARREA PALACÍN, *Romances de Teluán*, I, 68-72; COSSÍO-MAZA, *Romancero popular de la Montaña*, I (Santander 1933), 51-58; MICHAEL MOLHO, *Usos y costumbres de los sefardíes de Salónica* (Madrid-Barcelona 1950), 269-270.

6. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 145.

Només en coneixem una versió, molt acurada, i ens sembla que una mica arreglada, com moltes de les publicades per Macabich: MACABICH, *Romançer*, 73-74.

b) Romanços carolingis

3. *El comte Claros de Montalvà* (Eivissa). — Els romanços d'*El Conde Claros*, ens diu Menéndez Pelayo, «son un dechado de gracia viva y espontánea, de ligereza y alborozo juvenil, de galantería algo pecaminosa, pero redimida por cierto género de nativo candor, que puede desarmar a los más severos jueces. El primer romance, sobre todo [és aquest del qual tractem], es cosa exquisita en su género, con todo el aliño de una composición artística y todo el impetuoso arranque de la canción popular... Domina en esta deliciosa rapsodia una fantasía risueña y sensual, que en modo alguno excluye el sentimiento ni se pierde tampoco en las vaciedades del erotismo convencional. El espíritu del romance es la apoteosis triunfante y grandiosa del amor, más poderoso que toda ley, más poderoso que la muerte».⁷

El romanç, molt conegut antigament,⁸ és bastant rar en l'actualitat, llevat entre els sefardites i a Portugal.⁹ A Catalunya, segons l'opinió de Joan Amades, no és conegut.¹⁰

Coneixem únicament dues versions eivissenques:

a) AGUILÓ, *Romançer popular*, 307-314. Arreglada en vista de versions d'Eivissa, Santa Eulàlia i Formentera, i neta de castellanismes. Reproduïda per AMADES, *Cançoner*, 578-580, i MACABICH, *Romançer*, 13-20.

b) MACABICH, *op cit.*, 21-25. «Altra variant, tal com la cantava, fa un bon repic d'anys, sembrada de castellanismes i d'incorreccions, una criada de casa». És molt més curta que l'anterior; hi advertim la conversió de les *o* castellanès en *u* (*galius, criadus, cavallu*), i de les *e* en *i*, com a Catalunya (*Condi, mi padri*).

4. *El deslliurament de la infanta encarcerada* (Mallorca). — És el segon dels romanços del *Comte Claros*. Si el primer era llunyà record dels amors entre Emma, la filla de Carlemany, i Eginard, futur cronista de

7. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 292-293.

8. AGUSTÍN DURÁN, *Romançero general* (Madrid 1877-1882) (= BAE, X-XVI), núm. 362; FERNANDO JOSÉ WOLF i CONRADO HOFMANN, *Primavera y flor de romances*, Segunda edición corregida y adicionada por D. MARCELINO MENÉNDEZ PELAYO (= *Antología de poetas líricos castellanos*, VIII), núm. 190, pàgs. 435-441; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 72; ISABEL POPE, *Notas sobre la melodía del Conde Claros*, NRFH, VII (1953), 395-402.

9. LEITE DE VASCONCELLOS, *Romançero*, I, 56-57; MENÉNDEZ PIDAL, *Romançero judío-español*, 148; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 98-104.

10. AMADES, *Cançoner*, 580.

l'emperador, aquest sembla ésser derivat, com ja van notar Lüdke i Gaston Paris, del *Roman du Comte de Toulouse*.¹¹ Era més conegut que l'anterior, almenys per la Península, i especialment a Catalunya; Aguiló tenia versions d'Anglès, Arbúcies, Bagà, Baget, Berga, Bruguera, Caldes de Montbui, Camprodon, Gombren, Manresa, Olot, Ripoll, Santa Coloma de Farners, Sant Hilari Sacalm, Sant Joan Despí, Torelló i Tortellà; en canvi, només en tenia una de mallorquina, de Pollença, recollida per Ramon Picó i Campamar.¹²

No en coneixem cap versió actual de Mallorca. Amades ens diu que hi ha versions catalanes que presenten mots en castellà, però en dóna una versió completament catalana, igual que Briz i Aguiló; Milà en dóna versions bilingües.¹³

5. *Don Gaiferos* (Eivissa). — Un dels romanços pseudo-carolingis més famosos és l'anomenat, per les antigues versions espanyoles, *Romance de don Gaiferos que trata de cómo sacó a su esposa que estaba en tierra de moros*.¹⁴ És un cas típic de composició joglaresca tradicionalitzada, molt escurçada i completament canviada en alguns passatges. La redacció antiga consta de tres-cents sis versos de setze síl·labes (escandint a la italiana); en canvi, la versió moderna més llarga que coneixem, la d'Aguiló, tot i ésser factícia, només en té cent trenta-quatre.¹⁵

Dels delicats problemes que planteja el seu origen, en parlarem més endavant, en referir-nos a *N'Escrivaneta*. Actualment és conegut en les tres llengües peninsulars, només fragmentàriament.¹⁶ A Catalunya «aquesta cançó és poc coneguda; les escasses versions que n'hem trobat són gairebé en castellà».¹⁷

11. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 294-297, i IX, 179-182; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 191, págs. 442-444; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 58-117; BONIFACIO GIL, *Romances populares de Extremadura, recogidos de la tradición oral* (Badajoz 1944), 9-10; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 221; COSSÍO-MAZA, *Romanceiro*, I, 112-118.

12. AGUILÓ, *Romancer popular*, 316-328 (dóna una sola versió, molt arreglada).

13. MILÀ, *Romancerillo*, 249-254; FRANCESC P. BRIZ, *Cançons de la terra*, IV (Barcelona 1874), 43-45; AMADES, *Cançoner*, 739-740.

14. WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 173; DURÁN, *Romanceiro*, núm. 377; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 76, 134-135; JOSÉ M. DE COSSÍO, *Nueva versión (siglo XVI) de un romance de Gayferos*, BBMP, XII (1930), 308-309.

15. MENÉNDEZ PIDAL, *Romanceiro Hispánico*, I, 286-288; vegeu també MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 278-281.

16. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 401; MENÉNDEZ PIDAL, *Romanceiro judto-español*, 149; GUILLERMO DÍAZ-PLAJA, *Aportación al cancionero judeo español del Mediterráneo oriental*, BBMP, XVI (1934), 57-58; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 51-55.

17. AMADES, *Cançoner*, 731-732; MILÀ, *Romancerillo*, 228-229.

En tenim dues versions baleàriques, i Menéndez Pidal en té una altra de Formentera, bastant completa.¹⁸ Són :

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 195-204. Arreglada en vista de versions balears (Eivissa, Santa Eulàlia, Sant Llorenç i Formentera) i continentals (Baget, Berga, Monistrol de Calders i Olot). Reproduïda a MACABICH, *Romancer*, 111-120.

b) MACABICH, *op. cit.*, 121-127. «D'altres variants recollides a Sant Llorenç». És més curta i amb castellanismes (*espuela*, *vamos*).

c) Romanços bíblics

6. *Tamar* (Mallorca). — Malgrat el qualificatiu de «romance novelesco» que li dóna Menéndez Pidal, intentant de reivindicar la capacitat del poble espanyol per a crear i inventar temes d'aventures,¹⁹ aquest romanç no és sinó una altra prova de la gran fidelitat històrica del Romancer hispànic. No creiem massa en la possibilitat d'existència d'una «forma original extensa» desconeguda,²⁰ perquè, com ha estat observat altres vegades, les actuals provenen directament de *II Samuel*, 13¹⁻¹⁵.

És l'únic tema bíblic de l'Antic Testament conegut a la Península, on és cantat moltíssim pertot.²¹ En coneixem només una versió catalana, publicada per Amades, que diu que «per terres de Lleida la canten en castellà amb lleugeres variants de detall que no afecten el fons de l'argument. No és gaire coneguda».²²

A Mallorca només l'hem sentit cantar en castellà, i no massa; només n'hi ha una versió publicada: MASSOT, *op. cit.*, 163.

7. *La Samaritana* (Mallorca i Menorca). — És també l'únic romanç del Nou Testament que coneixem a les Balears, bé que a Catalunya se'n cantin bastants. Procedeix, molt llunyanament, de *Jo*, 4⁷⁻³⁰. N'hi ha versions semblants, molt escasses, a Portugal i a diverses contrades espanyoles,²³ però més que no pas d'una identitat d'origen, sembla tractar-se d'una identitat temàtica, com tantes altres que n'hi ha al *Romancero*.

18. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 288.

19. *Ibid.*, 335 ss.; vegeu especialment, 345.

20. *Ibid.*, 345.

21. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 303-304; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 152; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, III (1950), 270-271, i V (1953), 136-137 (amb abundosa bibliografia); LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 89-90; MANUEL ALVAR, *Amnón y Tamar en el romancero marroquí*, VR, XV (1956), 241-258; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical de la provincia de Madrid*, I, 46; LARREA PALACÍN, *Romances de Teluán*, I, 130-131; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 7-9; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 254-255; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 27-31.

22. AMADES, *Cançoner*, 740-741.

23. LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 360-361; PEDRO ECHEVARRÍA BRAVO,

No sembla que sigui massa coneguda per Mallorca, al revés del que succeeix al Principat.²⁴ Només n'hi ha publicada una versió, sensiblement igual a les continentals, bé que més abreujada.²⁵ Vegeu-ne els primers versos comparats amb la que publica Briz :

<i>Principat</i>	<i>Mallorca</i>
«Que ditxosa fou la Samaritana que, anant a la font, a Jesús trobava. Jesús li digué : — Si em vols donar aiga ? — No per cert, Senyor, que em costa de traure.	«Que ditxosa n'és la Samaritana que, anant a la font, amb Cristo parlava. Cristo li digué : — Que em vols donar aigo ? — No pot ser, Senyor, que em costa de treure. — Jo te'n donaré que serà millor : et darà salut i salvació. — Tan bona pot ser, però millor, no. — Bé me'n donaries si t'endevinava
— Sé me'n donaries si t'endevinava. — Si m'endevinau, jo us daré de l'aiga. — Ne tens tres galants tots sentats a taula...»	que tens tres marits sentats a la taula...»

d) Romanços de captius

8. *Les dues germanes* (Balears). — Ens trobem davant un *romance-cuento*, desconegut dels *Romancers* antics, no pas per modern — sembla que els seus orígens són bizantins²⁶ —, sinó perquè aquestes cançons d'acció llarga i amb diversos accidents episòdics no eren del gust de col·lectors ni de lectors del segle XVI.²⁷

Cancionero musical popular manchego (Madrid 1951), 415-416 ; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 32-33.

24. MILÀ, *Romancerillo*, 9-10 ; BRIZ, *Cançons de la terra*, II, 134-136 ; AMADES, *Cançoner*, 116-117 (amb bibliografia) ; JOAN SEGURA, ap. *Miscelànea folk-lòrica* (Barcelona 1887), 118-119.

25. A. FERRER GINART (Jordi Despujols), «Cort», núm. 269 (24 març 1956). Diu que té una versió molt llarga de Menorca, que no publica.

26. MENÉNDEZ PELAYO, *Antologia*, IX, 197-198 ; W. J. ENTWISTLE, *La Dama de Aragón*, HR, VI (1938), 189-190 ; ID., *La chanson populaire française en Espagne*, BHi, LI (1949), 266.

27. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 63-64.

És corrent a la Península i entre els sefardites.²⁸ Les versions catalanes són moltes vegades bilingües o en castellà bàrbar.²⁹

En concixem les següents versions baleàriques :

a) «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 77. Versió mallorquina molt completa. Comença :

«Ja se'n vénen, ja se'n van a Sant Jaume de Galícia ;
van a demanar al sant que los don o fill o filla.
Quan foren enmig de mar, de moros fonc l'investida.
Mataren el comte Flores, la comtesa fan cautiva.
— Anem a fer-ne un present an el rei de Moreria,
que mos pagarà molt bé una esclava tan garrida...»

I acaba amb uns versos curiosíssims, que no són únics en els nostres romanços :

«El rei, de content que està, a una caçada sortia,
i la reina amb sa germana de s'ausència s'aprofiten :
ben de pressa s'embarcaven amb sos fills i ses cautives,
i molts d'esclaus cristians que ploraven d'alegria ;
p'es camí s'encomanaren a sant Jaume de Galícia,
i en salvament arribaren a la terra mallorquina.»

b) MASSOT, *op. cit.*, 163-164. Fragment d'una versió recollida a Manacor per Antoni M. Alcover; el publiquem íntegrament aquí (Textos, 1). És curiosíssim el final.

c) *Materials*, III, 426-427. Versió de Valldemossa (1924), amb molts de castellanismes (*pregando a Dios, rogando por un hijo* que venia; *qué linda, traída; caballeros; mi padre*, etc.). El final és semblant al de b).

d) Menorca. Versió inèdita recollida per Francesc de B. Moll. El seu començament és semblant al de c).

e) Eivissa. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 242, pàgs. 216-218. Molt castellanitzada; essencialment és igual que la següent. Cal corregir algunes coses, que Milà no va entendre bé : 1b «A rondar-ne la marina» = «A r. l. *coisia*»; 8b «que de Galícia venia» = «q. d. *les Indies v.*»; 43b «*dormición* li van donar» = «l. v. d. *torbassia*»; 44b «de tres-centes que n'hi ha» = «d. t. q. n. *havia*»; 60b «no us els *víem* emportat» = «n. u. e. *víeu e.*»

f) MACABICH, *Romancer*, 55-60. Neta de castellanismes i més llarga que l'anterior.

28. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 195-198, 363-364; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judeo-español*, 155-156; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 53-54; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 357-365; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 148-157; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 199-213; MANUEL ALVAR, *Cinco romances de asunto novelesco recogidos en Tetuán*, ER, III (1951-52), 58-62, 78-80.

29. MILÀ, *Romancerillo*, 214-218; BRIZ, *Cançons de la terra*, II, 24-29; AMADES, *Cançoner*, 615-616, 719-720 (cal suprimir de la bibliografia la cita del *Romancer popular* d'AGUILÓ, que no inclou aqueix romanç).

9. *Els dos germans* (Balears). — *Els dos germans* o *Don Bueso* és la versió hispànica d'una antiga balada germànica perduda, derivada del poema de Kudrun segons Menéndez Pidal,³⁰ que ha deixat cançons anàlogues a Alemanya, Suïssa, Holanda, països escandinaus i alguns dels eslaus. A Espanya n'hi ha dues versions principals, una de cinc síl·labes, cantada al nord-est d'Espanya i entre els sefardites,³¹ i una altra de set síl·labes, cantada pertot, però especialment a Andalusia i a Catalunya.³²

A Catalunya, segons Amades,³³ «aquesta cançó és força cantada... Per les contrades ponentines i mitjornenques [*sic*] es canta mig en castellà i àdhuc tota en aquesta parla». N'hi ha moltes versions publicades, i Aguiló en va recollir una extraordinària quantitat.³⁴

A les Balears també és molt coneguda. Vet ací les versions que en coneixem :

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 170-172. Arreglada en vista de versions de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Sembla molt poc modificada. Reproduïda per MACABICH, *Romancer*, 47-50.

b) Mallorca. Versió inèdita recollida per Antoni M. Alcover. La publiquem en els nostres Textos. 2. És bastant bona, encara que estigui enlletgida per alguns castellanismes absurds.

c) Mallorca. *Materials*, III, 356-357. Versió de Capdepera, semblant a les anteriors, llevat en el començament, que és contaminació de *N'Escrivaneta* :³⁵

«Petiteta l'han casada, sense calçar ni vestir ;
l'han enviada a dur aigo de la font del torrentí.

30. R. MENÉNDEZ PIDAL, *Supervivencia del poema de Kudrun (Orígenes de la balada)*, ap. *Los godos y la epopeya española* (Madrid 1956), 91-173 ; ID., *Los romances de don Bueso*, *BHi*, L (1948), 307-312 ; ID., *Romancero hispánico*, I, 171-172, 323-325 ; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 397-398.

31. N'ha fet una deliciosa reconstrucció MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 231-235. Donem la bibliografia en la nota següent.

32. A. SEVILLA, *Cancionero popular murciano* (Murcia 1921), 55-56 ; P. BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles de Marruecos*, *RFH*, VI, 122-123 ; *Romances*, *RDTTrP*, I (1944-45), 404 ; J. PÉREZ VIDAL, *Romancero tradicional canario*, *RDTTrP*, V, 449-455 ; DÍAZ-PLAJA, *Aportación*, 49-50 ; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 339-356 ; PILAR GARCÍA DE DIEGO, *Siete canciones infantiles*, *RDTTrP*, VI (1950), 125-127 ; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 44 ; RAFAEL FERRERES, *Siete romances castellanos tradicionales recogidos en la provincia de Valencia*, *BSCC*, XXII (1946), 539 ; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 158-164 ; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 49-51 ; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 208-209 ; MARÍA CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico* (Madrid 1933), 183-186 ; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 190-195 i 371-372 ; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 156 ; JUAN TOMÁS PARÉS, *Las variantes en la canción popular. El romance popular «Los dos hermanos»*, «Anuario Musical», XIV (1959), 195-205.

33. AMADES, *Cançoner*, 431.

34. MILÀ, *Romancerillo*, 234-238 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 26-27, i V, 95-97 ; AGUILÓ, *Romancer popular*, 165-180 ; AMADES, *Cançoner*, 430-431.

35. Cf. infra, núm 17.

Els moros l'hi han trobada, dos moros i un garbantí ;
l'han entregada a la reina, a la reina de Mori...»

d) Mallorca. A. FERRER, *L'esclava del Morellí*, «Tresor dels Avis», I (1922), 73-74. Molt semblant a l'anterior. Comença :

«Petitona l'han casada, no es sap calçar ni vestir ;
l'han enviada a dur aigo de sa font del torrentí.
Es moros la varen prendre, es moros del bergantí,
i en feren un regalo a la reina del Moreti...»

e) MASSOT, *op. cit.*, 164. Recollit a Pòrtol, d'una noia de disset anys. Els quatre primers versos són en català (noteu la forma *portar-la*, no *portar-lè*), assonància -aa; continua en espanyol, assonància -ia, molt semblant a les versions actuals de la Península.

f) MACABICH, *Romancer*, 50-53. Bella versió eivissenca, essencialment igual a a i b. Hi ha algun castellanisme curiós, a més dels acostumats *panyos* i *silla*.

10. *La captiva rescatada* (Mallorca). — La captiva rescatada és gairebé exclusiva de Mallorca. Amades en cita només dues versions: la del *Romancerillo* de Milà, que, com direm més avall, és mallorquina, i la de les *Cançons de la terra* de Briz, IV, 13-17 (no V, 91, com diu Amades). Per altra banda, la versió d'Amades,³⁶ segons ell cantada per Lucrècia Raban, de Cadaqués (1925), és en realitat una altra mostra de la falta de consciència científica dels col·lectors de la nostra terra, amb l'única excepció de Milà i Fontanals i de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, car és la mateixa de Briz, amb modificacions ortogràfiques («llunyantse» = «allunyant-se») i de detall («lo meu pare» = «mon pare»; «lo meu pare» = «el meu pare», etc.). I no solament això, sinó que la versió de Briz és mallorquina, amb lleus retocs, com ho demostren les formes de segona persona del plural del present d'indicatiu (*quitau, anau*, etc.); això no és gens estrany si tenim en compte que Briz agraià públicament a Ramon Picó i Campamar la seva ajuda,³⁷ i confessà que *La captiva rescatada* «és molt popular a Mallorca; aquí a Catalunya ho és molt poch».³⁸

A Mallorca és cantat sempre contaminat amb *La donzella*, cosa molt explicable perquè aquesta sovint acaba amb la narració del rapte.³⁹ No podem dir res del seu origen, puix que no en coneixem cap paral·lel romànic; Briz dóna la traducció d'una balada alemanya molt semblant.⁴⁰

36. AMADES, *Cançoner*, 424-425.

37. BRIZ, *Cançons de la terra*, IV, 1.

38. *Ibid.*, 14.

39. Cf. *infra*, núm. 31.

40. BRIZ, *Cançons de la terra*, IV, 17-18.

No tenim versions recollides directament, però n'hi ha bon nombre de publicades :

a) MILÀ, *Romancerillo*, 153 i 257 (núms. 201A₁ i 261). Recollida per Mateu Obrador;⁴¹ Milà va xapar-la en dues.

b) «Revista Balear», II (1872), 345. És la més llarga de les publicades.

c) Arxiduc LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II, 563-565 (edició reduïda, Leipzig 1897, I, 198-199). És el mateix b, amb algunes correccions («A la vorera del mar» = «A sa v. de m.»; «vuy» = «vull»; «com va esser a dins la nau» = «com va esser dins la nau»; «desperta's ella» = «desperta e.»; «portau-me a terra» = «p. en terra»; «duis-la en el port» = «duis-me en el port»; «ma filla» = «ma fia»; «on son bé està» = «on mon bé està»; «lo meu bé, per cents escuts» = «mon amor, p. c. e.»; «mon amor, per tot lo món» = «lo meu bé, p. t. l. m.») i amb la supressió dels quatre versos finals («Fermau la nau | vora del mar | puis la donzella | son bé ha trobat»). Reproduïda a «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 45.

d) Versió inèdita recollida per Mn. Alcover; vegeu Textos, 3.

e) *Materials*, III, 408-409. Valldemossa. Té trenta-sis versos.

f) *Ibid.*, 359-360. Sant Joan. Només té tretze versos.

11. *Les dos germanes captives* (Eivissa). — És un romanç vulgar, típicament noticiós. Segurament és fruit dels joglars locals d'Eivissa.

«Estau atents, germans meus, que un romanço vui contar
d'una barqueta de moros que a's Pou d'es Lleó saltà.
De set cases que hi havia, sis ne varen espanyar :
deixaren Ca'n Miquel Jaume, que hi trobaren bestiar...»

Només en coneixem una versió, bastant espatllada : MACABICH, *Romancer*, 63-65. Reproduïda en MARIAN VILLANGÓMFZ, *Llibre d'Eivissa* (Barcelona 1957), 81-83.

e) Amor fidel

12. *Blancaflor* (Balears). — Aquest bellíssim romanç és un dels més coneguts al Principat, des d'on ha arribat a l'Alguer i a les Balears.⁴² Les versions més corrents són en català pur, però n'hi ha amb castellanismes. Sembla que podem relacionar-lo amb romanços sefardites i portuguesos;⁴³

41. FRANCESC PUJOL i JOAN PUÑTÍ, *Observacions, apèndixs i notes al «Romancerillo catalán» de Manuel Milà i Fontanals*, ap. *Materials*, I (Barcelona 1926), capítol v i vii.

42. MILÀ, *Romancerillo*, 153-155; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 31-32; AGUILÓ, *Romancer popular*, 83-90; AURELI CAPMANY, *Cançoner popular*, I (Barcelona 1903), núm. 14; VALERI SERRA i BOLDÚ, *A propòsit de Blancaflor*, «Mitjorn», II (Palma 1907), 80-84; AMADES, *Cançoner*, 417-418.

43. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 159; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 359-361 i 363; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 414.

però l'origen primitiu no pot ésser Castella, perquè les cançons de reconeixement del marit que ve de la guerra són un tòpic a la poesia tradicional de tot arreu.⁴⁴

Només coneixem la versió baleàrica d'Aguiló, que no va aconseguir d'arreglar massa versions de les illes (Palma, Ciutadella, Eivissa, Santa Eulàlia i Formentera): *Romance popular*, 89-90. Reproduït a «Mitjorn», I (1906), 285-286. Macabich no la recull en el seu *Romancer*.

13. *Las señas del marido* (Mallorca). — És un dels romanços espanyols més coneguts a la Península, a Amèrica i entre els sefardites.⁴⁵ No en coneixem cap versió catalana. Pel tema és molt semblant a *Blancaflor*, i sembla venir d'un mateix tronc, possiblement francès. Podem relacionar-lo concretament amb una cançó francesa del segle XV, publicada per Gaston Paris.⁴⁶

A Mallorca és molt cantat, però només en castellà, en substitució de *Blancaflor*. N'hem publicat dues versions, i en tenim altres de recollides. Són:

a) MASSOT, *Del Romancer balear*, «Atrio», núm. 1 (Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, 1960). Recollida a Estellencs; està contaminada amb *La boda estorbada*, cosa no gens usual, que potser podem considerar com a pròpia de la recitadora.

b) ID., *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, 165. Recollida a Pòrtol; molt abreujada.

44. NIGRA, *Canti popolari del Piemonte*, 317-318; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 213-215; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancer hispanico*, I, 318.

45. Textos antics: DURÁN, *Romancer*, núm. 318; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núms. 155-156; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 62. — Textos moderns: MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 212-215; 256-257; SEVILLA, *Cancionero popular murciano*, 54-55; MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances de América y otros estudios*, 16-17, 20-21, 159; J. ZEBALLOS QUIÑONES, *Un romance español del siglo XVIII en el Perú*, «3. Lima», núm. 7 (1940), 63-70; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 124-127; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 232-234; DÍAZ-PLAJA, *Aportación*, 55-56; COSSÍO-MAZA, *Romancer*, I, 204-207; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 94; RAYMOND R. MACCURDY, *Un romance tradicional recogido en Luisiana. Las señas del marido*, RHM, XIII (1947), 164-166; PEDRO HENRÍQUEZ UREÑA i BERTRAM D. WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, «Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal», II (Madrid 1925), 382-384; AURELIO M. ESPINOSA, *Los romances tradicionales en California*, «Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal», I (Madrid 1925), 302-304; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 192-198; ISAAC LEVY, *Chants judéo-espagnols* (Londres 1959), 19; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 20-22; ESPINOSA, *Romancer de Nuevo Méjico*, 28-31; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas de romances españoles* (Ciudad Trujillo 1946), 41-49, 109; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 190-193; CIRO BAYO, *La poesía popular en la América del Sur*, RABM, VI (1902), 46-47; R. FERRERES, *Siete romances castellanos tradicionales*, 340.

46. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancer hispanico*, I, 318-320; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 383.

14. *La boda estorbada* (Mallorca i Menorca). — *La boda estorbada*, espanyol, com ens indica el seu títol, malgrat ésser una mica tardà — probablement és del segle XVI — s'ha difós extraordinàriament.⁴⁷ El tema, però, no és d'origen castellà, sinó que pertany al fons comú de la poesia popular europea.⁴⁸ A Catalunya és bastant coneguda, però sembla que les versions completament catalanes d'Aguiló i d'Amades són inexistents en la realitat.⁴⁹

A Mallorca és molt corrent, només en castellà. En tenim versions de Pòrtol i d'Estellencs (contaminada amb *Las señas del marido*); Diego Catalán i Alvaro Galmés en recolliren algunes l'any 1950: MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 165-166; R. MENÉNDEZ PIDAL, D. CATALÁN i A. GALMÉS, *Cómo vive un romance*, 251-254 (Porto Cristo, Manacor, Son Servera, Artà, Capdepera, Esporles, Pollença [Mallorca], i Fornells [Menorca]).

15. *La porquerola* (Balears). — L'erudit francès George Doncieux ha estudiat llargament *La porquerola* aprofitant els assaigs anteriors d'Arbaud, Nigra, Puymaigre, etc., i arriba a la conclusió que és gallo-romànica, estesa per França, Alta Itàlia (Montferrat, Ferrara i Piemont) i Catalunya, composta en francès, però per un habitant de la regió franco-provençal, al segle XVI.⁵⁰ Però cal tenir en compte que *La porquerola* està estesa per tota la Península Ibèrica, no solament per Catalunya, sinó encara per Burgos, Santander, Palència, Salamanca, Astúries, Galícia, León i, fins i tot, entre els sefardites de Sarajevo, Tànger i Tetuan, en versions que semblen més pròximes algunes vegades a l'original francès que no a l'adaptació

47. A. GALMÉS i D. CATALÁN, *El tema de la boda estorbada: proceso de tradicionalización de un romance juglaresco*, VR, XIII (1953), 66-98; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 39, i II, 388-403; R. MENÉNDEZ PIDAL (1920), DIEGO CATALÁN i ALVARO GALMÉS (1950), *Cómo vive un romance: Dos ensayos sobre tradicionalidad* (Madrid 1954); WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 135; MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 209-213; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 176, 278-279, 365-366; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, III, 262-264, i V, 138-141 (amb abundosa bibliografia); LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 110-131; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 202-205; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 42-43; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 238-247; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 17-20; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 413-415, 416-417.

48. W. J. ENTWISTLE, *El Conde Sol o La Boda Estorbada*, RFE, XXXIII (1940), 251-264; NIGRA, *Canti popolari*, 263-266; PUYMAIGRE, *Chants populaires*, I, 33; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 177-179.

49. MILÀ, *Romancerillo*, 221-223; AGUILÓ, *Romancer popular*, 117-122; AMADES, *Cançoner*, 410-411; *Materials*, II, 148-149 (en espanyol).

50. DONCIEUX, *Romancéro*, 196-206. Citem únicament les versions que hem pogut veure: V. SMITH, *Germine, La Porcheronne, Chansons foréziennes*, R, I (1872), 352-359; A. ATGER, *Poésies populaires*, RLR, VI (1874), 257-260; ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, I, 91-104; NIGRA, *Canti popolari*, 318-322; Comte de PUYMAIGRE, *Chants populaires recueillis dans le Pays Messin*, I, 47; JULIEN TIERSOR, *Chansons populaires recueillies dans les Alpes françaises (Savoie et Dauphiné)* (Grenoble-Montiers 1903), 100-104.

catalana.⁵¹ És probable també, com suggereix dèbilment Menéndez Pidal,⁵² que la data de la cançó francesa sigui molt més reculada, perquè, si no, no es comprendria la seva gran expansió per terres hispàniques i itàliques.

«És una de les cançons més boniques del nostre cançoner i una de les més cantades», afirma Joan Amades; li coneixem una immensa quantitat de variants literàries i melòdiques catalanes.⁵³ Menéndez Pidal aprofita l'existència de les rimes catalanes en -é, desconegudes en la versió provençal de Damase Arbaud, per a refermar triomfalment les seves hipòtesis contra la teoria de la necessitat d'una continuïtat geogràfica per a la propagació de les cançons.⁵⁴ En realitat, res no prova que la versió catalana sigui traducció de la francesa del Nord i no de la provençal, perquè n'hi ha versions llenguadocianes amb les rimes en francès en -é.⁵⁵

A les Balears és conegudíssima. En coneixem moltes versions de Mallorca, bona part d'elles inèdites, que coincideixen gairebé sempre amb les versions d'Eivissa. No en coneixem cap de Menorca, però Aguiló i Camps ens en parlen.⁵⁶ Vet ací les publicades:

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 279-282. Arreglada en vista de versions de Mallorca (Bunyola, Lluçmajor, Palma, Pollença, Puigpunyent, Sencelles i Sóller), Menorca, Eivissa i Formentera. Sembla molt poc modificada, i és incompleta en alguns detalls. Macabich no la recull en el seu *Romancer*.

b) MILÀ, *Romancerillo*, 204-205 (núm. 234H). Mallorca. Molt incompleta.

c) «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 64. És la versió mallorquina més completa que coneixem.

d) *Materials*, III, 360-361. Sant Joan. Semblant a les anteriors; una mica escurçada.

e) *Ibid.*, 411. Valldemossa. Semblant a l'anterior.

f) Mallorca. Versió inèdita, recollida a Pòrtol, on tothom la sap i ningú no la diu igual (Textos, 4).

g) MACABICH, *Romancer*, 95-98. Curiosa versió eivissenca, que comença:

«Mare, me'n vaig a la guerra, cuidau's bé de ma muller;
no me li faceu fer feina més que cosir i broder.»

51. MENÉNDEZ PIDAL, *Supervivencia del poema de Kudrun*, 160; *Id.*, *Romancero hispánico*, II, 315-316; COSSÍO, *Romances de tradición oral*, 52-57.

52. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 314.

53. MILÀ, *Observaciones sobre la poesía popular con muestras de romances catalanes inéditos*, ap. *Obras Completas*, VI, 106-108; *Id.*, *Romancerillo*, 200-206; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 171-178; AGUILÓ, *Romancer popular*, 265-282; CAPMANÝ, *Cançoner popular*, I, núm. 27; *Id.*, *La Porqueyrola*, «Catalunya», II (1904), núm. 26; AMADES, *Cançoner* 721-723.

54. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 314-315.

55. Veg., per exemple, la versió d'A. Atger que citàvem en la nota 50.

56. Veg. «*Revista de Menorca*», X (1915), 245; N. VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anónima*, *ibid.*, XXXII (1945), 44-45.

Conta que, quan el cavaller tornà a la seva terra, la porquerola

«va ser la primer persona que d'Eivissa conegué».

h) *Ibid.*, 98-101. «Altra versió, incompleta», on el cavaller s'anomena *don Jaume*. És més interessant que l'anterior. Acaba amb un final inusitat:

«Alça't, alça't, porquerola, que és hora d'anar al porquer.
 — Que hi vaja la vostra filla; jo per avui no hi 'niré.
 — Alça't, alça't, porquerola, que jeus amb el cavaller.
 — Que s'alci la vostra filla; jo he dormit amb ma muller.
 Si no és perquè sou ma mare, de vós faria un fester,
 i ventaria la cendra dalt el puig més alt que sé. —
 Diguent aquestes paraules una satgeta caigué,
 que va cremar donya Entresa i se'n va portar el cendrer.»

16. *Dos germans amb voluntat* (Eivissa). — És l'autèntica versió catalana — que ens és desconeguda en altres indrets — del romanç espanyol *La difunta pleiteada*, d'obscurs orígens, car, bé que sembli relacionat amb un fet històric del 1500, en coneixem llunyans antecedents en la literatura índia i properes manifestacions en diverses literatures europees.⁵⁷ No volem fer una anàlisi comparativa del nostre text fins que coneguem totes les versions recollides per la Península, les més llargues de les quals encara resten inèdites.⁵⁸

La versió eivissenca és publicada per MACABICH, *Romancer*, 77-78.

17. *N'Escrivaneta* (Eivissa). — *N'Escrivaneta*, més conegut per *L'Escriveta* i, fins i tot, per *La filla del Mallorquí* o del *Carmesí*, etc., és una cançó estesa per Occitània, el Piemont i Catalunya.⁵⁹ Doncieux compara els diversos grups de versions i creu que les catalanes, les piemonteses i les franco-provençals són formes secundàries d'un original occità representat per les versions dialectals de Provença, Delfinat, Llenguadoc, Gas-

57. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 399-400; MARÍA GOYRI DE MENÉNDEZ PIDAL, *La difunta pleiteada, estudio de literatura comparativa* (1909), reimprès ap. *De Lope de Vega y del Romancero* (Saragossa 1953), 7-59; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 337, II, 420.

58. A més dels textos publicats per la senyora MARÍA GOYRI en l'article citat, coneixem: MILÀ, *Romancerillo*, 232-233 (només una versió espanyola); MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 255-256, 370-371; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 416-434; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 523-524. Cf. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 420.

59. A. ATGER, *Poésies populaires*, RLR, VI (1874), 254-257; ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 73-81; G. GUICHARD, *Une version dauphinoise de l'Escriveta*, RLR, XXVIII (1885), 89-93; NIGRA, *Canti popolari*, 213-256; E. ROLLAND, *L'Escriveto*, R, XV (1886), 111-124; EMMANUEL SOLEVILLE, *Chants populaires du Bas-Quercy* (Paris 1889), 7-12; DONCIEUX, *Romancero*, 125-141.

cunya i Guienne.⁶⁰ Aquesta cançó és l'acomodació a la lírica tradicional d'una de les *històries d'ultramar* freqüents a les literatures romàniques medievals. De tema molt semblant tenim una cançó de gesta francesa del segle XII, *Aye d'Avignon*, una novella en prosa francesa del segle XIII, *La Comtesse de Ponthieu*, una llegenda portuguesa del *Rei Ramir*, extreta d'un vell llibre de llinatges falsificat al començament del segle XVII, però els elements primitius del qual poden remuntar als segles XII o XIII; finalment, tres romanços castellans de *Moriana y el Moro Galván*.⁶¹

Però *Aye d'Avignon*, la *Comtesse de Ponthieu*, el *Rei Ramir* i *Moriana* ens recorden *L'Escriveta* només per una afinitat general del tema; en canvi, entre *L'Escriveta* i els romanços espanyols de *Gaiferos*, el tercer especialment, hi ha semblances tan concretes i tan precises que impliquen un estret parentiu entre ambdós poemes. Nigra adoptà la còmoda postura de negar la relació directa o collateral entre el romanç castellà i la cançó piemontesa, per falta de proves per a demostrar la connexió entre ells.⁶² Doncieux estudia atentament el *Gaiferos*; es fixa en una versió rossellonesa publicada per Milà, la qual s'assembla molt a *L'Escriveta* llenguadociana, i conclou que *L'Escriveta* tanca la sèrie, és a dir, que surt del *Gaiferos* rossellonès, de la mateixa manera que aquest deriva, per l'intermediari d'una cançó catalana, del *Gaiferos* de Castella.⁶³ Menéndez Pidal adopta una solució intermèdia posant a contribució un tercer terme, la llegenda de Walter d'Aquitània, que ens és coneguda principalment pel poema *Waltharius*, treball escolar escrit en hexàmetres llatins devers l'any 930 per Ekkehard, monjo de Sant-Gall. El gran mestre espanyol creu, raonant-ho agudament, que cal deixar anar les explicacions simplistes a base dels textos conservats:

$$\begin{array}{l} \text{Waltharius} \left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{Escriveta} \\ \rightarrow \text{Gaiferos} \end{array} \right. \\ \text{Waltharius} \rightarrow \text{Gaiferos} \rightarrow \text{Escriveta} \\ \text{Waltharius} \rightarrow \text{Escriveta} \rightarrow \text{Gaiferos}, \end{array}$$

i que només és vàlida l'explicació que suposa una cadena de la qual s'han perdut dues anelles, un cantar èpic diferent del *Waltharius* i una cançó èpico-lírica, espanyola o francesa del Sud, més extensa que no les conservades.⁶⁴

60. DONCIEUX, *Romancéro*, 133-134.

61. *Ibid.*, 137; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 290.

62. COSTANTINO NIGRA, *Il moro saracino Canzone popolare piemontese*, R, XIV (1885), 231-273 (reproduït ap. *Canti popolari*, 219 ss.).

63. DONCIEUX, *Romancéro*, 140-141.

64. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 289-300.

*Walter → *Gualterio o *Gaiferos {
 → Gaiferos
 → Escriveta.

A Catalunya «és molt cantada, amb una gran diversitat de melodies... Malgrat la seva extensió i difusió, no ofereix variants notables que alterin el fons de l'argument».⁶⁵

És curiós que Aguiló no aconseguís de trobar versions baleàriques; això fa suposar que l'*Escrivaneta* no és massa popular a Eivissa, d'on només coneixem una versió.⁶⁶ Hem dit anteriorment que es presenta contaminada al principi d'*Els dos germans* a Mallorca, on es canta una curta cançó, que coneixem també a Menorca, probable resta de l'*Escrivana*. És així:

«Petiteta l'han casada,
 sense calçar ni vestir;
 l'han enviada a dur aigo
 i de passada a dur vi.»

La versió eivissenca és heptasíl·laba, com la majoria de les del Principat i les piemonteses. Té els elements característics de les versions catalanes, però molt abreujats. Vegeu com comença:

«Petiteta l'han casada, no es sap calçar ni vestir.
 A dur aigua l'enviaren un dijous de bon matí.
 Els moros la captivaren, els moros d'un bergantí.
 Son marit, quan ho va sebre, es vestí de pelegrí,
 se n'anà de porta en porta: — Caritat faceu-me a mi,
 per treure N'Escrivaneta, que he caigut dins pelegrí. —
 A les portes del rei moro allí es calava a dormir.
 — Entrau, entrau, romeret, i en sopareu un bocí...»

No manca l'episodi del pont de vidre trencat:

«Es prengueren per les mans i pigaren a fugir.
 Quan el rei moro ho va sebre se'ls va posar a perseguir.
 Quan va ser en es pont de vidre, es pont se va migpartir.»

f) Amor desgraciat

18. *A la ciutat de Nàpols* (Balears). — Més coneguda per *La presó de Lleida*, és una de les adaptacions catalanes de la cançó francesa *La*

65. AMADES, *Cançoner*, 370. Malgrat això, Amades transcriu una melodia i una lletra (pàgs. 369-370), segons ell «cantada per la nostra mare Teresa Gelats, de Barcelona», però que és una vulgar còpia de la versió de Capmany que citem més avall. — Principals textos catalans: MILÀ, *Romancerillo*, 158-162; BRIZ, *Cançons de la terra*, III, 65-70; AGUILÓ, *Romancer popular*, 183-192; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 26; JESÚS CAPDEVILA, *Cancionero popular*: «Les cançons de collir olives», «Ilerda», XIX (1955), 58-59.

66. MACABICH, *Romancer*, 69-70.

Pernette, estesa per tot França i pel Piemont.⁶⁷ Entre les versions franceses n'hi ha una de molt interessant, publicada per Borgnet d'un manuscrit de mitjan segle xv; Doncieux creu que això situa la redacció de la cançó al segon terç del segle xv. Sembla que *La Pernette* fou escrita a l'extrem nord del Forez i molt prest va arribar a Lió, acomodant-se al llenguatge francès i ocupant tota la conca del Roine fins a la Mediterrània.⁶⁸

El tema dels amors entre els presos i les filles del carceller és molt comú a França,⁶⁹ però, pel que es refereix a *La Pernette*, no hi ha únicament una afinitat de tema, sinó encara una identitat substancial, bé que no sigui des del principi de la cançó; vet-la ací:⁷⁰

«La Pernete se lieve treis ores davant jor,
El prent sa colognete avoi son petit tor.
A chascun tor qu'el vire, fait un sospir d'amor.
Sa mare li vient dire: — Pernete, qu'avés-vos?
Av'-os lo mau de teste, o bien lo mau d'amor?
— N'ai pas lo mau de teste, mais bien lo mau d'amor.
— No ploras pas, Pernete, nos vos maridaron,
Vos donaron un prince o lo fi d'un baron.
— Jo no vuolh pas un prince ne lo fi d'un baron,
Jo vuolh mon ami Piere, qu'est dedens la prison.
— Tu n'auras mie Piere, nos lo pendolaron!
— Se vos pendolas Piere, pendolas-mei itot.
Au chemin de Saint Jaque enteras-nos tos dos.
Cuvrés Piere de roses e mei de milefiors;
Los pelerins que passent en prendront quauque brot,
Diront: "Dio aye l'ame d'ous povres amoros!
L'un per l'amor de l'autre il sont morts tos los dos."»

Doncieux arriba a la conclusió que la cançó catalana no és sinó *La Pernette* «tronquée, et amalgamée à une autre chanson française répandue dans l'Ouest (*Les Prisonniers sauvés par une chanson*): outre quelque rapport de sujet, l'identité du mètre et de l'assonance (dodécasyllabes assonants en *ó*) explique bien la confusion qui s'est ici produite».⁷¹

A Catalunya és conegudíssima, i hi ha ben pocs cantaires que no la

67. DONCIEUX, *La Pernette. Origine, histoire et restitution critique d'une chanson populaire romane*, R, XX (1891), 86-135; ID., *Romancéro*, 13-31; NIGRA, *Canti popolari*, 284-285; ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, I, 111-116; ROLLAND, *Recueil*, IV, 20-23; THÉODORE GÉROLD, *Chansons populaires des XVe et XVIe siècles avec leurs mélodies* (Strasbourg, s. d.), 3-6, 68-69, 85-86; TIERSOT, *Chansons populaires*, 110-113.

68. DONCIEUX, *Romancéro*, 13, 16, 31-33, 33-34.

69. Vegeu, per exemple, *ibid.*, 322-323 i 332-335; MILÀ, *Observaciones sobre la poesía popular*, 100-101.

70. DONCIEUX, *Romancéro*, 17-19.

71. *Ibid.*, 29-30.

sàpiguen, en versions molt diferents l'una de l'altra.⁷² A les Balears succeeix el mateix, però la versió és gairebé única, amb petites addicions i supressions.

Hi ha molts de textos balearics publicats; són els següents:

a) J. M. QUADRADO, *Cantos populares*. Segons AGUILÓ, *Romancer popular*, 58, Quadrado publicà aquest article en el «Diario de Palma» (23 novembre 1853); hi encabí una versió mallorquina de *A la ciutat de Nàpols*, la mateixa que Aguiló publicà després (*ibid.*, 59-61). No hem sabut trobar aquest article enlloc, ja que el «Diario de Palma» encara no sortia, i no l'hem vist a cap dels diaris d'aleshores. Aguiló només tenia versions de Mallorca (Palma, Bunyola, Puigpunyent i Sóller).

b) MILÀ, *Romancerillo*, 170 (núm. 209F). Mallorca, molt curta. El vers 17a correspon, segons Milà, al vers 24a de la versió A; cal esmenar en el sentit que sigui el vers 23a.

c) «Revista Balear», I (1872), 269; reproduït a «Mallorca Dominicana», I (1897-98), núm. 26, i, amb formes més dialectals, a «L'Ignorància», I (1879), núm. 63. Molt completa.

d) ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II, 565-569. Mallorca.

e) *Materials*, III, 365. Sant Joan. És curta; presenta algunes variants curioses: «La dama se passeja | de finestra en balcó», i vol aconseguir la llibertat de *N'Amador*, però el seu pare li diu: «Ma filla Margalida, | no lo lograràs, no».

f) R. GINARD BAUÇA, *El romance «Els presos de Nàpols»*, «El Heraldo de Cristo», núm. 528 (novembre 1953). Molt completa. Mallorca.

g) CAMPS, inèdit. Migjorn-Gran (Menorca). Vegeu els nostres Textos, 5.

h) A. FERRER, «Tresor dels Avis», I (1922), 118-119. Menorca.

i) MACABICH, *Romancer*, 143-146. Molt semblant a les versions llargues mallorquines.

19. *Na Cecília* (Mallorca i Menorca). — És *L'hereu Riera*, conegudíssim a Catalunya, on també forma part d'un ball de bastons.⁷³ No li coneixem paral·lels estranys. A Mallorca és molt cantada, en versions gairebé iguals. No en sabem cap versió civissenca. Sembla d'introducció relativament recent, pels castellanismes que hi ha (*novia* o *nóvia*, *pendientes*, etc.), no usuals a les Balears. La forma «passo» de «passo per un poble» s'ha interpretat de vegades com a castellana, i tenim versions que comencen:

«Passo per un *pueblo*, sent un combregar,
casa de mi *novia* jo l'he vist entrar...»

72. MILÀ, *Romancerillo*, 169-171; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 187-191; AGUILÓ, *Romancer popular*, 58-66; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 12; AMADES, *Cançoner*, 597-598; J. CAPDEVILA, *Cançionero popular*, «Ilerda», XIX (1955), 64-66.

73. MILÀ, *Romancerillo*, 263-264; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 69-70; CAPMANY, *Cançoner popular*, III, núm. 47; AMADES, *Cançoner*, 362-364.

Només hi ha dues versions publicades :

a) *Materials*, III, 376. Mallorca. És una mica curta, però correspon essencialment a com la cançó és cantada a tot arreu de Mallorca.

b) A. FERRER, «Tresor dels Avis», I (1922), 90-91. Menorca. La reproduïm en els nostres Textos, 6, perquè considerem que pot donar bona idea de la variant balearica de *L'hereu Riera*.

20. *El comte Alarcos* (Mallorca i Eivissa). — És la versió moderna d'un llarg poema joglaresc del segle xv, que, en opinió de Menéndez Pidal, «no es un arreglo de versiones orales, sino una creación de arte muy personal»,⁷⁴ molt estesa avui per la Península, Amèrica i entre els sefardites, i que ha arribat fins al Piemont.⁷⁵ A Catalunya és bastant coneguda, però en versions molt castellanitzades (la de Briz, copiada per Amades, sembla factícia).⁷⁶

Coneixem versions de Mallorca i d'Eivissa, però no de Menorca. Les versions mallorquines són bastant independents i, en general, contenen pocs castellanismes. Presenten moments d'un patetisme extraordinari, molt ben expressat. El rei ordena al comte (de Raixa, Flores, d'Alarca o d'Arcos) que mati la seva muller per casar-se amb la princesa, i

«El comte se'n va a ca-seva més a trist que no solia ;
troba sa seva comtessa dins la quadra que cosia.
— D'on veniu, comte de Raixa? Què teniu tan entristit?
Que heu jugat i heu perdut? Moneda d'or justaria.
Vos heu barallat amb lo rei? Mon pare ja ho compondria.
— Ni he jugat ni he perdut; moneda d'or justaria!
M'he barallat amb lo rei, ton pare no ho compondria.
— M'has de fer part de tristor així com de l'alegria.
— Ja te'n faré, ma comtessa, ja te'n faré, esposa mia;
el mal rei m'ha comanat que t'he de llevar la vida,
que, si no la te llevava, me llevaria la mia...»

Però totes les que coneixem acaben, dissortadament, amb una intervenció sobrenatural per a salvar la comtessa :

«Com mentre estava espasa alta, que la volia matar,
un àngel del cel davalla i li retura la mà.

74. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 356-361; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 415-419; DURÁN, *Romancero*, núm. 365; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 163; J. M. DE COSSÍO, *Ecós de un tema patético*, «Correo Erudito», II (1941), 120-121.

75. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 239-241; NIGRA, *Canti popolari*, 71; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 419; ID., *Los romances tradicionales en América*, 27-28; ID., *Romancero judío-español*, 161; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 157-223; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 216-217; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 12-13; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 239-240.

76. MILÀ, *Romancerillo*, 207-210; BRIZ, *Cansons de la terra*, III, 31-34; AMADES, *Cançoner*, 616-617.

— Se detenga, senyor comte, se detenga de part mia ;
 el rei n'ha mort en la nit, la filla a punta del dia ;
 el rei ja n'és a l'infern, la filla per companyia. —
 Se donaren un abraç, com sant Josep i Maria,
 i visqueren tot lo món en el cel en companyia.»

La versió eivissenca, molt més llarga i d'una evident tradicionalitat, acaba amb la mort de la comtessa, del rei i de la infanta, ja casada :

«La infanta es va anar a casar amb molta de politiga,
 coberta de seda i or, que dur-ne més no podia ;
 però res de tot allò ell no li dava alegria.
 Malalts el rei i la infanta perquè Déu ho disponia,
 tots varen ser sepultats, tots en menos de sis dies,
 i va quedar el comte Largo amb els fillets que tenia.»

Vet ací les versions balears publicades :

- a) MILÀ, *Romancerillo*, 209-210 (núm. 237A.). Versió mallorquina dolenta, bastant castellanitzada. En el vers 2a cal corregir «tinc» per «tenc».
- b) *Materials*, III, 382-383. Pollença. Molt més llarga que l'anterior, sense més castellanismes que *doce años* i *vamos*.
- c) R. GINARD BAUÇA, «El Heraldo de Cristo», núm. 496 (març 1951). Mallorca. Molt completa ; sembla una mica arreglada.
- d) MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 166-167. Versió fragmentària de Pòrtol.
- e) MACABICH, *Romancer*, 26-31.

21. *La vida de les galeres* (Mallorca). — Conegut a Catalunya per *Don Lluís*, hem de relacionar-lo amb el romanç castellà del *Conde Olinos*, el tema del qual ja es troba en un papirus egipci de l'any 1220 a. C., i en una sèrie de contes i llegendes d'Escòcia, França, Escandinàvia, Itàlia, Alemanya, Àustria, etc.⁷⁷

Les versions espanyoles, molt abundoses,⁷⁸ són prou diferents de la

77. GONZALO MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero español* (Clásicos Jackson, 1951), XLII-XLIII. Sobre l'origen i transmissió de la llegenda, vegeu W. J. ENTWISTLE, *El Conde Olinos*, RFE, XXXV (1951), 237-248 ; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 356-357.

78. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 203-206, i 398-399 ; MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 127-129 ; ID., *Romancero hispánico*, II, 13, 302, 331, 351, 428-429 ; C. BAYO, *La poesía popular en la América del Sur*, RABM, VI (1902), 47 ; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 75-87 ; DÍAZ-PLAJA, *Aportación*, 56-57 ; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 247-249 ; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 170-173 ; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 40, 93-94 ; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, V (1953), 132-133 ; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 179-184 ; ISAAC LEVY, *Chants Judéo-espagnols*, 22-23 ; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 11-12 ; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 402-403 ; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 55-57 ; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 280-300 ; M. ALVAR, *Cinco romances*, ER, III, 62-66, 80-82.

nostra, que, en canvi, és idèntica a les catalanes continentals.⁷⁹ Podríem pensar en una reelaboració del romanç a Catalunya o en una forma espanyola desconeguda o inèdita. Sembla confirmar la segona hipòtesi el fet de trobar-se un *incipit* de romanç sefardita del segle XVII que diu, precisament: «La vida de las galeas | yo os la quiero contar...».⁸⁰

Avui és molt rar a Mallorca, però no ho devia ésser tant al final del segle passat, perquè Noguera el cita a la seva *Memòria* com un dels més cantats.⁸¹

Només en coneixem dues versions mallorquines:

a) GINARD, «El Herald de Cristo», núm. 518 (gener 1953). S'Alqueria Blanca. «Preciosa pieza folklórica con la que nunca habíamos dado».

b) MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca, 167-168*. Quan vam escriure aquest article suposàvem que fou recollit per mossèn Rullan a Felanitx, però un estudi posterior més minuciós ens ha convençut que fou transcrit per mossèn Alcover, segurament a Manacor, pels volts de l'any 1880, durant els seus anys de Seminari.

22. *La mort de la núvia* (Mallorca). — Molt cantada a Catalunya, on se'n coneixen bastants variants literàries i melòdiques.⁸² Hi ha moltes cançons europees de tema semblant (fins i tot pot relacionar-se amb la balada escocesa *Lord Lovel*).⁸³ Probablement es tracta d'un tema comú de la cançonística europea, com tants d'altres.

A Mallorca és encara ara conegudíssima, però només n'hi ha dues versions publicades:

a) MILÀ, *Romancerillo*, 322 (núm. 337B₁₁). Versió molt dolenta, com quasi totes les mallorquines que publica Milà.

b) FERRER, «Tresor dels Avis», I (1922), 167-168. Pot donar una bona idea de com són les versions mallorquines.

g) Esposa dissortada

23. *N'Arbola* (Eivissa). — Francesc-Pelagi Briz, en publicar *Don Joan* (*N'Arbola* nostre), deia ingènuament: «Esta cançó és de les que es canten amb una gran barreja de paraules castellanes; arreplegant-ne moltes versions l'hem tornada a la primera llengua en què fou composta, ço és,

79. MILÀ, *Romancerillo*, 162-164; BRIZ, *Cançons de la terra*, II, 10-15; AMADES, *Cançoner*, 683-684.

80. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 437.

81. A. NOGUERA, *Ensayos de Crítica Musical*, 39.

82. MILÀ, *Romancerillo*, 319-322; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 137-141; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 20; AMADES, *Cançoner*, 548-550.

83. CAPMANY, *Cançoner popular*; NIGRA, *Canti popolari*, 120-124.

la catalana»,⁸⁴ i oblidava que, bé que no la trobem entre els *romances viejos*, és abundantíssimament cantada des dels Balcans fins a les illes Açores.⁸⁵

Segons Amades, a Catalunya «no és pas de les més conegudes».⁸⁶ A Eivissa sembla ben viva, per les dues versions que ens en dóna mossèn Macabich, netes de castellanismes i d'una gran força expressiva:

« — No em parles més de N'Arbola ni m'ho faces tornar a dir ;
m'ha tractat de puta véia i a tu de fii de botxi.
— Si això és veritat, ma mare, no ho tornarà repetir.
.
Es calà sa capa blava i son minyonet cobrí ;
de sa sang que ella brollava es cavall va revestir...»

El final és molt espatllat en les dues versions :

«Mon pare, no la mateu per mor d'un fals testimoni ;
més val donar gust a Déu que ganància an el dimoni»,

en la primera, i en la segona :

«Ses campanes de Lió per quin sant han repicat ?
— Per sa mare de don Carlos, que amb un tro ha rebentat,
per mor d'un fals testimoni que dalt sa nora ha posat.»

MACABICH, *Romancer*, 79-81. Cal esmenar en *Arbola* el títol, escrit allí *Erbola*.

24. *Les dues Dianes* (Balears). — Aquest tràgic romanç és, com ens diu Aguiló, una «narració ... estesa segles fa en llengua castellana, [que] no està encara del tot connaturalisada entre nosaltres; ses versions, que abunden, mostren poc o molt sa procedència, amb les castellanades que les camperoles hi barregen. Fóra ja més difícil restituir-la a sa forma primera, que aprofitar-ne els bocins que amb el temps s'han anat arreu catalanisant; i he optat per açò, en aquesta i en les cançons que es troben en igual cas, a fi de no afrontar els dos idiomes...».⁸⁷

84. BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 42.

85. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 394-395, i IX, 221-224, 299-300, 324, 326-327, 330-331, 364-365, 403-404; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 163; GIL, *Romances populars de Extremadura*, 32-34; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 38-40; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 236-241; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 241-279; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 210-213; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, III (1950), 265-267 (amb molta bibliografia); P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 412-413; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 120-152.

86. MILÀ, *Romancerillo*, 218-221; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 39-42; AMADES, *Cançoner*, 432-433.

87. AGUILÓ, *Romancer popular*, 375-376.

Menéndez Pelayo, quan comenta una versió bilingüe de Milà, s'estranya que «a pesar de ser tan castellana, no aparece en nuestras colecciones».⁸⁸ I realment no sembla massa coneguda fora de Catalunya. Menéndez Pidal no la cita en el *Romancero hispánico* ni enlloc, i només en coneixem dues versions espanyoles, una d'Astúries, publicada per Juan Menéndez Pidal i reproduïda per Menéndez Pelayo, i una de Valladolid, publicada per Narciso Alonso Cortés.⁸⁹

És abundantament cantada a Catalunya. Amades ens diu que «per les terres planes de Lleida es canta força mig barrejada de català i castellà i àdhuc del tot en aquesta llengua».⁹⁰

A les Balears devia ésser corrent en temps d'Aguiló, que tenia versions de Palma (4 v.), Bunyola, Sóller, Maó, Ciutadella (2 v.), Formentera i la Mola: *Romancer popular*, 42 i 52-56. La versió d'Aguiló és copiada (immotivadament) per MACABICH, *Romancer*, 89-94.

25. *La mala sogra* (Mallorca). — És un romanç del grup que hem anomenat francès, del qual coneixem versions provençals.⁹¹ A Catalunya i Mallorca és dels més difosos,⁹² però no en coneixem versions menorquines ni eivissenques. Les versions mallorquines són sensiblement iguals.

Les publicades són :

a) FERRER, «Tresor dels Avis», II (1923), 22-23. Artà. És el tipus més conegut, amb alguns castellanismes ornamentals (*Virgen del Carmen, mías criadas*).

b) *Materials*, III, 358. Més llarg que l'anterior, sense castellanismes i amb un final semblant al d'algunes versions catalanes, però no massa corrent a Mallorca :

«Es dia de morir, el seu marit penjaven ;
es dia de s'enterro, sa sogra sangrejaven ;
es dia de l'ofici, els infants a sa marex.

c) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 518 (gener 1953). S'Alqueria Blanca. Tres versos més curta que b ; amb castellanismes (a més dels esmentats en a, *mías hermanas*). Acaba :

«El dia de la mort, lo seu marit penjaren ;
el dia de l'enterro, la sogra cortejaren,
i un infant que tenia, pel món lo abandonaren».

d) Versió inèdita de Pòrtol (1960). Vegeu els nostres Textos, 7.

88. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 369.

89. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 241 ; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 200-202.

90. MILÀ, *Romancerillo*, 229-232 ; BRIZ, *Cançons de la terra*, V, 17-20 ; AGUILÓ, *Romancer popular*, 43-56 ; AMADES, *Cançoner*, 426-427.

91. ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 108-112.

92. MILÀ, *Romancerillo*, 291-294 ; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 207-210 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 50 ; AMADES, *Cançoner*, 700-701.

26. *El testament d'Amèlia* (Balears). — En coneixem moltes variants catalanes i àdhuc de valencianes, hexasíl·labes o heptasíl·labes, i no n'hem vist cap paral·lel romànic.

És popularíssima a Catalunya⁹³ i a les Balears, d'on hi ha publicades les següents versions :

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 155-156. Arreglada en vista de versions de Mallorca (Palma, Pollença i Sóller), Menorca, Eivissa i Formentera. ⁹⁴ Reproduïda per MACABICH, *Del Cancionero Ibicenco*, «Ibiza», I, 103, i *Romancer*, 129-131.

b) *Materials*, III, 354. Artà (Mallorca). Molt curta, però amb un final molt expressiu :

«Cordoncillo d'or, mu mare, deix a l'arbre de la creu,
i a vós vos deix, mu mare, un dogal porque us pengeu».

c) MACABICH, *Romancer*, 131-132. Fragment d'una versió eivissenca :

« — Es clauer i ses cadenetes, ma filla, a qui ho deixareu ?
— Es clauer i ses cadenetes són per la Mare de Déu.
— I a vostra mare, ma filla, què és lo que li deixareu ?
— Ai mare, la meua mare, vos deixaré l'espòs meu,
es tambor i ses castanyoles, perquè soneu i balleu,
i en es replà de s'escala, un ganxo perquè us pengeu.»

27. *La malcasada* (Mallorca i Menorca). — Les cançons de malmariadades són molt abundoses a Catalunya ;⁹⁵ d'alguna d'elles en coneixem paral·lels francesos o occitans, però la majoria semblen d'origen català. Les versions mallorquines i menorquines de *La malcasada* són la reunió, més o menys llarga, de dues cançons catalanes, les que Milà anomenà *Mensaje a los parientes*⁹⁶ i *La descontentadiza*,⁹⁷ i en algunes de mallorquines encara s'hi contamina un fragment de *El maestro*.⁹⁸

Podríem aventurar la hipòtesi que es tractés de cançons unides en un principi i que amb el temps s'han anat separant, però sembla oposar-se rotundament a això el fet que l'assonància sigui diferent a totes elles. La

93. MILÀ, *Romancerillo*, 185-188 ; BRIZ, *Cançons de la terra*, II, 36-38 ; AGUILÓ, *Romancer popular*, 147-156 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 6 ; «Catalunya», núm. 26 (febrer 1904), 81-83 ; AMADES, *Cançoner*, 594-595 ; J. CAPDEVILA, *Cancionero popular*, «Ilerda», XIX, 67-68.

94. AGUILÓ, *Romancer popular*, 146. Camps en tenia una versió menorquina, que ha quedat inèdita (veg. «Revista de Menorca», X, 245, i VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anònima*, 48).

95. Vegeu, per exemple, AMADES, *Cançoner*, núms. 1098, 1099, 1100, 1101, 2300, 2363 i 2905.

96. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 358 ; AMADES, *Cançoner*, 413.

97. MILÀ, *Romancerillo*, 307-308 ; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 163-167 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 41 ; AMADES, *Cançoner*, 559-560.

98. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 532. Cf. infra, núm. 39 del nostre Catàleg.

contaminació, però, no és massa difícil d'explicar per la identitat del tema i del metre, i deu ésser bastant antiga, ja que la trobem a Menorca. Per altra banda, la unió entre el *Mensaje* i *La descontentadiza* és magníficament realitzada, en algunes versions almenys; vegeu, per exemple, un fragment de la versió publicada a la «Revista Balear», II, 15:

«Vola, vola, rossinyol, Déu te dó llarga volada ;
ja diràs a mos parents que mon pare m'ha casada ;
que m'ha casada amb un vell, amb un vell barbagelada.
Set anys ha que estic amb ell, i no l'he mirat de cara,
sinó un dia per descuit en el replà de l'escala.
i li vaig veure un ull tort i s'altre que li penjava.
Tan prest li vaig demanar unes faldetes de grana
i un mantell de gira-sol, cosit a la castellana,
quan enfadat me digué, me digué aquestes paraules :
— Com parlau tan llargament, com parlau, Siciliana ?
Rossegàveu per los fems a casa de vostros pares,
i aquí trepitjau argent, passejant de quadra en quadra.
— Més val estar a casa mos pares i rossegar per los fems,
que aquí estar amb la veitura. Gran cosa n'és el jovent.
— A casa de vostros pares menjàveu del pa tenent,
i aquí el menjau vós de xeixa, pastat en ribell d'argent...»

Moltes vegades hom fa un afegitó vulgaríssim al cinquè vers de l'anterior versió :

«més que un dia per descuit
que se menjava es pancuit
en es replà de s'escala...»

Alguna versió mallorquina comença, com les catalanes continentals :

«Na Catalina es pentina
tintan amorosa
amb una pinta d'argent,
tintan amorosament ;
cada cabeí que s'arranca va quantra la seua gent.
— Busqueret, si vas a Alger, pegaràs bona volada,
i diràs a mos parents que mon pare m'ha casada...»

Hi ha les següents versions publicades :

- a) «Revista Balear», II (1873), 15. Sembla bastant arreglada.
- b) Arxiduc LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II. Semblant a l'anterior.
- c) MILÀ, *Romancerillo*, núm. 358A₁ (*Mensaje*), continua amb 326A₁ (*La Descontentadiza*) i 532A₁ (*El maestro*).
- d) MILÀ, *Romancerillo*, núm. 358A₁, continua amb 326B₁. A la pàgina 308, v. 1 de 326B₁, cal esmenar «*parlau*» en «*parleu*».
- e) MILÀ, *Romancerillo*, 336-337 (núm. 358B₁).

f) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 518 (gener 1953). S'Alqueria Blanca.

g) CAMPS, *Folk-lore menorquíu*, I, 179-180; publicat anteriorment a «Revista de Menorca», X (1915), 245-246.

h) Romanços de l'adúltera

28. *La sorpresa* (Eivissa, Formentera i Mallorca). — Contràriament al nostre costum, hem posat el nom de les illes Eivissa i Formentera abans que el de Mallorca, perquè les versions de les Pitiüses ens donen la forma autènticament catalana del romanç espanyol *Blanca sois, señora mía*, mentre que les de Mallorca, únicament en espanyol, són la forma més moderna i vulgar (*Estaba una señorita sentadita en su balcón*).

La versió espanyola *Blanca sois...*, estesa per Catalunya i Portugal⁹⁹ i conegudíssima a tots els indrets del romancer hispànic,¹⁰⁰ és molt semblant a una cançó francesa, derivada d'un *fabliau* del segle XIII, però mentre aquesta és de caràcter burlesc, l'espanyola accentua el caire tràgic.¹⁰¹

La versió baleàrica que publica Aguiló, arreglada en vista de tres versions, inclou el romanç *Rosa fresca*, que en les versions castellanes sempre es troba separat de tot altre, però que, com ja sospità Menéndez Pelayo, pogué formar part, potser, de *Blanca sois*.¹⁰² Sembla que a Eivissa i Formentera *La sorpresa* es contamina amb *L'Adúltera (Bernal Francés)*, això si no és una adaptació d'Aguiló; no podem saber-ho fins que siguin publicats íntegrament els originals del *Romancer popular*.

99. MILÀ, *Romancerillo*, 241-245; BRIZ, *Cançons de la terra*, IV, 185-187; AGUILÓ, *Romancer popular*, 93-100; AMADES, *Cançonero*, 410, 428-429; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 447-459.

100. Versions antigues: DURÁN, *Romancero*, núms. 298 i 299; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núms. 136 i 136a; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 176-177, 221. — Textos moderns: MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 215-216, 289-293, 312, 319, 374-375, 412; MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 24-25; ID., *Romancero judío-español*, 167; ID., *Flor nueva de romances viejos*, 120-122; JOSÉ PÉREZ VIDAL, *Romancero tradicional canario*, RDTrP, VII, 266-280 (amb molta bibliografia); COSSIO-MAZA, *Romancero*, I, 215-232; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 37-40 i 108-109; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 179-183; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, V, 127-129 (amb abundosa bibliografia); P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 408-409; PILAR G. DE DIEGO, *Siete canciones infantiles*, RDTrP, VI, 128-132; ESPINOSA, *Romancero de Nuevo Méjico*, 62-67 (amb bibliografia); GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 98; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 26-29; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 263-272.

101. W. J. ENTWISTLE, *Blancaniña*, RFH, I (1939), 159-164; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 331-332; NIGRA, *Canti popolari*, 425-426.

102. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 385; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, número 115; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 47.

Les versions publicades són :

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 97-100. Arreglada en vista de versions d'Eivissa, Sant Llorenç i Formentera. Reproduïda per MACABICH, *Romancer*, 137-142.

b) *Ibid.*, 239-241. Contaminada amb *Bernal Francés*. Arreglada en vista de versions de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Reproduïda per MACABICH, *Romancer*, 35-42, i fragmentàriament per MASSOT, *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, 168.

c) MACABICH, *Romancer*, 142. Curta variant afegida a a.

d) MASSOT, *op. cit.*, 169. Pòrtol. Versió castellana.

29. *L'Adúltera* (Balears). — Aquest romanç, del qual, a principi de segle, només es coneixien versions catalanes, portugueses, piemonteses i franceses, però no espanyoles,¹⁰³ és un dels més coneguts per tota la Península, per Amèrica i entre les colònies jueves d'Orient, bé que n'hi hagi poques versions publicades.¹⁰⁴ Menéndez Pidal creu que el nom de *Bernal Francés* que surt a les versions portugueses i es conserva d'alguna manera gairebé pertot (*Bernardo Francés*, *Bernal el Francés*, *el Francés*, *Inardino*, *don Francisco*, *don Paquito*, etc.), és històric; però resulta molt difícil de provar únicament per la coincidència d'un nom l'origen d'una cançó. Sigui com sigui, sembla molt lògica l'anàlisi que en fa Menéndez Pidal per demostrar que el *Bernal Francés* és un romanç novellesc d'origen espanyol, conegut ja al segle XVI, bé que no publicat, i exportat fins al Piemont i fins a Metz, per una banda, i fins a Amèrica i a l'Orient, per l'altra.¹⁰⁵

No cal perdre temps discutint les afirmacions de Nigra, segons les quals el romanç català devia venir a través de Provença. Basta fer notar que quasi totes les nostres versions són plenes de mots castellans, i de vegades, de frases senceres. Tenim alguna versió mallorquina en la qual, per influència de l'espanyol, són pronunciades les -r finals dels infinitius, i això ocasiona la graciosa ultracorrecció *tir per ti* :

« — Senyora, és don Francisco, que la ve a divertir.
— Ara baixen los *criados*, prompte li vendran a obrir.
— *Yo no quiero los criados* ; domés que te quiero a tir.»

103. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 255; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 16-19; AGUILÓ, *Romancer popular*, 227-244; AMADES, *Cançoner*, 377-378; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 384-385, i IX, 375-376; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 398-421; NIGRA, *Canti populari*, 183-188; PUYMAIGRE, *Chants populaires*, 127-130.

104. MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 22-24; ID., *Romancero judío-español*, 168-169; ID., *Flor nueva de romances viejos*, 122-125; ID., *Romancero hispánico*, II, 407-408; HENRÍQUEZ UREÑA - WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, 387-389; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 31-32; ESPINOSA, *Romancero de Nuevo Méjico*, 58-61 i 68-73 (amb bibliografia).

105. MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 22-24; *Romancero hispánico*, I, 361-363.

I, naturalment, la majoria de vegades és un espanyol bàrbar. Vegeu un fragment d'una altra versió mallorquina, tal com me'l van recitar :

« — Qui és que toca a la porta, que no me deixa dormir ?
 — Senyoreta, és don Francisco, que la ve a divertir.
 — *Don Fransisco, don Fransisco, esta noche és per dormir.*
Ara bacan los criados, ya bacarán obrir.
 — *Yo no quiero los criados, només la quiere a ti.* »

Hi ha moltes versions baleàriques publicades, sobretot mallorquines. Són :

a) AGUILÓ, *Romancer popular*, 239-244. Arreglada en vista de versions de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Comença amb *La sorpresa* (vegeu el núm. 28 del nostre Catàleg). Reproduït per MACABICH, *Romancer*, 35-42.

b) MILÀ, *Romancerillo*, 247 (núm. 255 I). Mallorca. Milà suprimeix, inexplicablement, per estúpids escrípols, els dos últims versos.

c) *Materials*, III, 388. Pollença. Semblant a b (és el tipus més normal), però contaminat amb una altra cançó mallorquina que, segons Samper, és *El comte que ha de matar sa esposa* (*El comte Alarcos*), però que és en realitat una vulgar narració d'un crim, de la qual encara no hi ha cap text mallorquí publicat.

d) *Materials*, III, 405-406. Consell. Contaminada com c.

e) *Materials*, III, 410. Valldemossa. També contaminada.

f) MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 169. Pòrtol.

g) Mallorca. Versió inèdita de Pòrtol (1961), publicada més amunt (pàg. 70).

h) Mallorca. Versió inèdita d'Estellencs (1960). Vegeu els nostres Textos, 8.

i) CAMPS, *Folk-lore menorquí*, I, 184-185 (publicat anteriorment dins «*Revista de Menorca*», X, 250-251). Semblant a les mallorquines.

i) Venjances femenines

30. *Don Enric i don Blasco* (Formentera). — És el romanç espanyol de *Marquillos y Blancaflor*, publicat diverses vegades en el segle XVI, però del qual no coneixem versions modernes, exceptuant les catalanes, bastant rares també.¹⁰⁶ No podem dir res del seu origen, però sembla que, tractant-se d'un tema novellesc i de poca difusió, hauríem de cercar-lo fora

¹⁰⁶. Textos espanyols antics: DURÁN, *Romancero*, núm. 330; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 120; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 125. — Textos catalans moderns: MILÀ, *Romancerillo*, 189; AGUILÓ, *Romancer popular*, 27-31; AMADES, *Cançonet*, 730-731.

d'Espanya, com en el cas de *Ricofranco*.¹⁰⁷ Aguiló comenta *Don Enric i don Blasco* així: «La cançó aquesta du tot seguit a la memòria lo conegut romanç castellà que comença :

«¡Cuán traidor eres, Marquillos! ¡Cuán traidor de corazón!
Por dormir con tu señora degollaste a tu señor», etc.,

joiell que, per la *Glosa* que en compongué i publicà En Timoneda, forma part del *Romancero general*. En català i amb la mateixa assonança lo vaig oir per primera vegada a la Mola de Formentera en 1853, estranyant-me molt de no trobar-hi els mots estrefats que solen desfigurar les cançons que visiblement ens han vingut de Castella o d'Aragó... Ma sorpresa fou moltíssim major quan, l'any següent, una bona velleta de Sora me dictà la còpia que va a la pl. 27. A l'escriure-la me semblava trelladar una de les fulles soltes del segle XVI...».¹⁰⁸

Cal tenir en compte que la versió que Aguiló publica del Principat és hexasílaba, la qual cosa és una altra prova contra el seu origen castellà :

«N'han vengudes novelles de França a l'Aragó
que el mal patge don Blasco n'ha mort el seu senyor.
No l'ha mort amb espasa, amb llança ni espuntó,
sinó amb un taiant d'armes de tai com un rasor.
Tan bon punt lo té a terra li'n lleva l'anell d'or ;
se'n va a cridar les guardes, les guardes de la tor.
— Bon jorn, bon jorn, les guardes, bon jorn que Déu los dó...»

Si miràvem el nom de *don Blasco* que per una gran coincidència (és pura coincidència?) es troba a les versions catalana i baleàrica d'Aguiló i a l'alguerese de Milà, podríem pensar en un possible origen català. *Blasco* és un nom propi aragonès, que ja trobem a les Cròniques de Jaume I i de Desclot.¹⁰⁹

No coneixem sinó una versió baleàrica, la publicada per Aguiló, que ha estat reproduïda diverses vegades per Macabich com si fos d'Eivissa : AGUILÓ, *Romancer popular*, 30-31 ; MACABICH, *Del Cancionero Ibicenco*, «Ibiza», I, 34-35 ; ID., *Romancer*, 32-33.

107. Cf. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 330, i II, 316. És curiós que Menéndez Pidal no parli enlloc del romanç de *Marquillos*. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 388-389, només diu : «El tipo más puro y perfecto de estos romances [venjances femenines] es el de *Marquillos y Blancaflor*», i reproduceix la versió de la *Primavera*.

108. AGUILÓ, *Romancer popular*, 373-374.

109. ALCOVER-MOLL, *DCVB*, II, 463.

j) Romanços de raptés i forçadors

31. *La donzella* (Balears). — *La donzella, El rei mariner* o *El mariner*, és una de les cançons catalanes més conegudes. Hi ha versions des de les Balears fins a València i des de Lleida fins a l'Alguer.¹¹⁰ Però no és solament això, sinó que la trobem també al Piemont i al Montferrat,¹¹¹ i, traduïda al castellà, a Madrid, a la Mancha, a Múrcia, a Montevideo, i a tot arreu d'Espanya i d'Amèrica.¹¹²

El tema del rapte femení des d'un vaixell, amb engany, és molt repetit. El trobem ja en una narració dels *Gesta Romanorum*, del final del segle XIII o del començament del XIV; en forma de balada el trobem a França, a Catalunya, al Piemont, a Espanya...¹¹³ La versió catalana és ben diferent de les altres, i no presenta coincidències sinó amb les italianes. Com ha descobert intelligentment Menéndez Pidal, malgrat totes les deduccions en contra dels comparatistes, la cançó catalana és la font de la piemontesa, com ho prova més que de sobra l'observació del metre, de 7 + 4, que, segons percentatges de Menéndez Pidal, és repartit així:¹¹⁴

Catalunya : 2 per cent (a unes vuit cançons).

Castella : 1 per cent (entre els sefardites, potser per importació catalana).

Piemont : 0,1 per cent (únicament a *Il Marinaro*, traduït del català).

Provença : 0.

França del Nord : 0.

A les Balears és extraordinàriament cantada, però hi advertim un fenomen tradicional curiosíssim, que també existeix al continent, anàleg

110. MILÀ, *Romancerillo*, 151-153; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 115-120, i IV, 15-16; CAPMANY, *Cançoners populars*, II, núm. 44; AMADES, *Cançoners*, 416-417; J. CAPDEVILA, *Cancionero popular*, «Ilerda», XIX, 51-52; JOSÉ TOLEDO GIRAU, *Un romance valenciano recogido en Simat de Valldigna*, BSCC, XXIII (1947), 91; RAFAEL CATARDI, *Cançoners musicals de les lliques algueresses* (Sàsser 1960), 6-7.

111. NIGRA, *Canti popolari*, 275-277; G. FERRARO, *Canti popolari Monferrini* (Torí-Florència 1870), 62.

112. R. MONTALBÁN, *El corro de las niñas* (Madrid 1894), núm. 23; JUAN ALFONSO CARRIZO, *Cancionero popular de Salta* (Buenos Aires 1933), 17; I. MOYA, *Romancero*, I (Buenos Aires 1941), 374 ss., i II, 62 ss. (citats per MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 317, on també dóna notícies de versions recollides per ell); MENÉNDEZ PIDAL, *Rom. hisp.*, I, 328; E. M. TORNER, *La canción tradicional española*, ap. *Folklore y costumbres de España*, II, 72-74; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, núm. 144.

113. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 353-354; DONCIEUX, *Romancero*, 448-450, 452-454; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 109; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 364-366; CAPMANY, *Cançoners populars*, II, núm. 44.

114. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 310-312. Cf. *ibid.*, 245 i 317-318.

al del *Conde Arnaldos* espanyol.¹¹⁵ Hi ha tendència a suprimir el final, una mica vulgar, de la identificació del raptor amb «el fill del rei de l'Anglaterra», donant-li així un caràcter més misteriós i romàntic.

Ja hem parlat anteriorment (núm. 10 del nostre Catàleg) de la contaminació de *La donzella* amb una altra cançó a Mallorca.

Citem a continuació les versions publicades que en coneixem (les *a-f* són al citat núm. 10) :

g) AGUILÓ, *Discurs presidencial dels Jocs Florals de Barcelona de 1867*, reproduït a «Lectura Popular», XIII (Barcelona, s. d.). Publica en apèndix una reconstrucció de *La donzella*, llarguíssima, en vista de versions catalanes i baleàriques. És el mateix text, lleugerament mallorquinitzat, de «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 28.

h) *Materials*, III, 373-374. Ariany. Curiosa pel seu començament («A la vorera de l'o») i pel castellanisme *soy*, que pressuposa la forma *só* que Aguiló dóna com a mallorquina al començament del discurs citat a g.

i) JOSEP M. TONS I MAROTO, *La poesia popular mallorquina*, «Tresor dels Avis», III (1925-26), 27-28. Mallorca.

j) MASSOT, *El romancero tradicional espanyol en Mallorca*, 162. Fragment d'una versió de Pòrtol, amb paraules castellanes.

k) FERRER, «Tresor dels Avis», II (1923-24), 155-156. Menorca. Semblant a l.

l) CAMPS, *Folklore menorquí*. Inèdit. Vegeu els nostres Textos, 9. Cf. VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anónima*, 45.

m) MACABICH, *Romancer*, 75-76. Versió eivissenca, més conservadora que les anteriors, amb l'episodi del fill del rei.

32. *El rei tenia tres filles* (Balears). — És el romanç espanyol de *Delgadina*, el qual, malgrat el seu repugnant tema, és el més cantat per la Península, per Amèrica i a les colònies sefardites.¹¹⁶ En coneixem també moltes versions catalanes.¹¹⁷ Les Balears no fan excepció en aquesta curiosa preferència.

115. Vegeu R. MENÉNDEZ PIDAL, *Poesía popular y poesía tradicional en la literatura española*, ap. *Los romances de América y otros estudios*, 52-91.

116. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 395-397, i IX, 247-251, 280-287, 323-324, 330, 356-357, 412-413; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 44-88; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, III, 268-269 (amb abundosa bibliografia); GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 37-38; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, I, 336-343 i II, 41-42; HENRÍQUEZ UREÑA - WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, 376-379; ISAAC LEVY, *Chants Judéo-espagnols*, 2-3; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 37-42; ESPINOSA, *Romancero de Nuevo Méjico*, 38-48; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 25-29; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 173-179; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 421-422; MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 19, 42; ID., *Romancero judío-español*, 173.

117. MILÀ, *Romancerillo*, 31-34; BRIZ, *Cançons de la terra*, IV, 83-85; AMADES, *Cançonet*, 463.

Hi ha les següents versions publicades :

- a) MILÀ, *Romancerillo*, 33 (núm. 29D). Mallorca. Amb els castellanismes habituals (*maldita* i *ventana*).
- b) «Revista Balear», II (1873), III. Mallorca. Molt completa, però s'hi veu la mà d'un restaurador.
- c) Arxiduc LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II, 557-558. Mallorca.
- d) *Materials*, III, 353. Capdepera. Té el final una mica diferent de les versions més conegudes :

« — Mon pare, lo meu bon pare, no em daríeu un glop d'aigo,
que la boca s'hi encén i la vida s'hi acaba ?
— Correu, criats i criades, dur aigo a la meva filla.
El primer qui serà dalt, la corona serà seva. —
Quan foren en es replà, la veren qui badallava ;
la Verge la'n coronava amb dos àngels al costat.
Son pare va ser salvat i sa mare condemnada,
i sa filleta salvada per tota una eternitat. »

- e) MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 170. Fragment d'una versió de Pòrtol (1959).
- f) Versió inèdita de Palma (1960). Vegeu els nostres Textos, 10.
- g) MILÀ, *Romancerillo*, 31-32 (núm. 29B). Maó. Amb molts de castellanismes.
- h) CAMPS, *Folk-lore menorquin*, I, 185-188 (publicat anteriorment a la «Revista de Menorca», X, 251-254). Semblant a l'anterior, però només amb els castellanismes habituals.
- i) MACABICH, *Romancer*, 133-135. Semblant a les anteriors. Acaba com algunes versions mallorquines :

«Els àngels li feien llum, Maria l'encaminava.
Les calderes de l'infern ja bullien per son pare.»

33. *Blancaflor y Filomena* (Mallorca). — Aquest romanç, del qual només coneixem versions castellanès, és una derivació del mite clàssic de Progne i Filomena, no recollida per les col·leccions romancístiques del segle XVI, però que abunda avui pertot.¹¹⁸ És estès per Catalunya, però també en castellà.¹¹⁹

¹¹⁸ MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 364, i IX, 200-203 i 293-295 ; MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 25-26 ; ID., *Romancero judío-español*, 174 ; ID., *Romancero hispánico*, I, 160 ; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 278-279 ; DÍAZ-PLAJA, *Aportación*, 57 ; LARREA PALACÍN, *Romances de Teluán*, I, 344-345 ; PÉREZ VIDAL, *Romancero tradicional canario*, RDT rP, VII, 280-291 (amb bibliografia) ; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 55 ; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 42-46 ; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 315-318 ; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas* 51-53, 110 ; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 166-170 ; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 405-406.

¹¹⁹ MILÀ, *Romancerillo*, 260-261 ; cf. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 381 ; AMADES, *Cançoner*, 681-682.

Unicament hi ha publicada una versió de Mallorca, on no sembla que sigui massa cantat. MASSOT, *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, 170-171. Pòrtol (1960).

34. *N'Aineta* (Mallorca i Menorca). — «Aquesta és una de les cançons amoroses més populars a Catalunya», ens diu Capmany,¹²⁰ i, realment, la trobem a tot arreu, fins a València per una banda,¹²¹ i a Mallorca i Menorca per l'altra. Bé que els temes de *dones-soldats* siguin molt abundosos a França, no hem vist *N'Aineta* per enlloc. Això no obstant, Briz dóna una versió amb les terminacions en *-é*, que, tot amb tot, podria interpretar-se com una imitació a base de les altres autènticament franceses:

« — Ai, mare, aneu a missa que jo couré el *diner*.
Sa mare se'n va a missa, ella no hi vol *aner*.
Quan ne torna de missa, Anneta no hi *trobé*.
Pregunta les veïnes si l'han vista *passer*.
— Per 'quí n'ha passat una amb un bell *capité* ;
ne venia de l'aiga que en lo torrent hi *he...* »

La versió mallorquina que coneixem, en canvi, presenta alguns castellanismes :

« — Mu mareta, anau a missa, jo vos 'guiaré el dinar. —
Quan sa mare ve de missa, N'Aineta no hi va trobar.
Preguntà per *los vecinos* : — No la m'heu vista passar ?
— Encara no fa mitja hora que ella amb un soldat se'n va.
— Tocarem la retirada i ella p'entura hi serà. —
I en es cap de la filada, N'Aineta hi varen trobar,
vestideta com un homo i amb so *gorrete* en sa mà... »

La versió menorquina que publiquem, recollida per Camps (vegeu els nostres Textos, 11), no és heptasíl·laba com la mallorquina, sinó hexasíl·laba com la de Briz. Una nota manuscrita del doctor Camps ens adverteix que a Migjorn-Gran no hi ha nineta que no la canti.

35. *Na Pepa* (Mallorca). — Semblant a l'anterior és *Na Pepa*, que ens descriu un rapte a la vora del riu, mentre la noia rentava «des faldilles i el davantal». «És molt coneguda. Es canta amb una gran diversitat de tonades, totes elles de dansa, i havia servit per a ballar sobretot a la vora del riu, entre rentadores i dones que anaven a buscar aigua, i per terres franceses en aplecs i forades.»¹²²

120. CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 62. — Altres textos catalans : MILÀ, *Romancerillo*, 282-283 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, III, 221-222 ; AMADES, *Cançoner*, 589.

121. «Cuadernos de Música Folklórica Valenciana», I (1950-51), 301-303.

122. AMADES, *Cançoner*, 178. — Altres textos catalans : MILÀ, *Romancerillo*, 264-265 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 231-234, i II, 58-60 ; P. VIDAL, *Cançoner català de Rosselló y de Cerdanya*, III (Perpinyà 1885), 10-15 ; J. POUËIGH, *Chansons populaires des Pyrénées françaises*, I, 173-174 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 43.

L'única versió mallorquina que coneixem, inèdita encara (Pòrtol, 1960), és idèntica a les catalanes continentals :

«A la torre xica i a la torre gran
hi ha una Pepa que l'estimen tant;
de tant que l'estimen no la casaran.
[Mentres que rentava] passa el seu guilant.
— Què fas aquí, Pepa? què fas aquí, tal?
— Rent unes faldilles i un davantal blanc.
per anar a sa *fèria* es dia de Nadal. —
[L'agafa i] la puja [a] dalt el cavall.
Pel camí de Génova se posà a plorar.
— De què plores, Pepa? de què plores tant?
— Plor de los meus pares que se moriran.
— Que múrien, que múrien, los enterraran;
de flors i violes los adornaran.»

k) Vària d'aventures amoroses

36. *Jarinello* (Mallorca). — És una altra versió espanyola dels amors entre Eginard i Emma (vegeu el núm. 4 del nostre Catàleg), de la qual coneixem textos en plecs solts del segle XVI,¹²³ i que és de les més cantades a tot arreu.¹²⁴ A Catalunya «la canten molt més en castellà del tot o mig barrejada de català, que no pas tota en la nostra parla. Hi ha versions en què el protagonista no és un patge, sinó un soldat, i amb el nom de *soldat* figura al llarg de la cançó, sense cap nom propi».¹²⁵

Aguiló no va aconseguir cap versió balearica, ni tampoc van poder-ho fer Diego Catalán i Alvaro Galmés (només van trobar-la contaminada amb

123. WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núms. 161 i 161a; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 297-298, i IX, 63, 122; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 73.

124. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 170-175, 275-278, 380; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 174; ID., *Flor nueva de romances viejos*, 56-59; ID., *Romancero hispánico*, II, 392-403, 417-418; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 301-317; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 124-147; ESPINOSA, *Los romances tradicionales en California*, ap. «Homenaje a Menéndez Pidal», I, 312; ID., *Romancero de Nuevo Méjico*, 49-57; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 14-17; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 57-64; HENRÍQUEZ UREÑA - WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, 384; *Romances*, RDTvP, I, 405-406; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 41-42; LARREÁ PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 11-30; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 400-401; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 31-36, 107-108; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 193-195; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 239-240; MANUEL ALVAR, *El romance de Gerineldo entre los sefarditas marroquíes*, «Boletín de la Universidad de Granada», XXIII (1951), 124-144; MENÉNDEZ PIDAL, CATALÁN i GALMÉS, *Cómo vive un romance. Dos ensayos sobre tradicionalidad*.

125. AMADES, *Cançoner*, 432. — Textos catalans: MILÀ, *Romancerillo*, 260; AGUILÓ, *Romancer popular*, 247-252; AMADES, *Cançoner*, 431-432.

La boda estorbada). Hem publicat una versió mallorquina de Pòrtol (1960); sembla que era molt popular a principi de segle, tota en espanyol, però ara no: MASSOT, *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, 171.

37. *La infanta deshonrada* (Balears). — Ple de problemes se'ns presenta l'estudi d'aquest romanç, no conegut íntegrament sinó per la versió factícia d'Aguiló, arreglada a base de versions mallorquines (Palma, Bunyola, Esporles i la Vileta), de Maó i d'Eivissa.¹²⁶ El seu origen és desconegut, però hem d'identificar-lo amb els núms. 159 i 160 de la *Primavera* de Wolf i Hofmann, que presenten una sèrie de versions modernes, més o menys contaminades entre elles i amb altres romanços.¹²⁷ És una característica interessant de les versions baleàriques la intervenció de la criada de la princesa (la *doncella* del núm. 159 de la *Primavera*), i el record concret de don Galvany, que només trobem en algunes versions sefardites de les ja citades.

Per raó del seu tema, no massa net, és difícil de trobar versions senceres, però hi ha molta gent que en sap el començament.

Publiquem una versió recollida per mossèn Alcover, probablement a Manacor; vegeu els nostres Textos, 12. Cf. MASSOT, *El romancer tradicional espanyol en Mallorca*, 171-172.

38. *El bon caçador* (Mallorca i Menorca). — «Eixa cançó sí que podem dir que és ben nostra», deia Capmany, «puix no hem sabut trobar, ni creiem que existeixi, cap variant o imitació de la mateixa fora de Catalunya»,¹²⁸ i coses semblants han dit gairebé tots els qui han tractat d'aquesta bellíssima pastorella, coneguda arreu de Catalunya;¹²⁹ algú fins i tot ha tingut l'acudit de relacionar-la amb una pastorella provençal de Guiraut d'Esplanha.¹³⁰

I no és així. La trobem exactament igual al Lenguadoc, on són molt

126. AGUILÓ, *Romancer popular*, 124-128. Reproduïda per AMADES, *Cançoner*, 577-578, i per MACABICH, *Romancer*, 43-46. Cf. MILÀ, *Romancerillo*, 260.

127. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 403, i IX, 230-234, 383, 410; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 176, 177; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 54-57 i 270-271; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 33-40; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 71-74; PÉREZ VIDAL, *Romancero tradicional canario*, RDTTrP, V, 462-470; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 404-405; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 186-188; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 323-326; ALVAR, *Cinco romances*, ER, III, 66-68, 82-84.

128. CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 31.

129. MILÀ, *Romancerillo*, 299-301; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 77-80; CAPMANY, *loc. cit.*; AMADES, *Cançoner*, 400-401; FRANCESC PUJOL, *El vol d'una cançó*, RMC, XXVIII (1930), 49-56, 114-122, 145-152, 202-207, 297-302, 411-415.

130. JOSEP M. CASAS HOMS, *Persistència de la pastorella en la poesia popular catalana*, BRÀBLB, XV (1947), 171-196; vegeu, especialment, les pàgs. 187-188.

abundoses les cançons d'aquesta mena.¹³¹ Jean Poueigh ens adverteix que només és la «forme occitanienne de *La belle endormie*», cançó francesa que no hem vist en els reculls que hem manejat.

A Mallorca i Menorca és, com pertot, ben coneguda, i presenta algunes curioses variants.

Les versions publicades són :

a) *Materials*, III, 397. Pollença. És la forma més normal; coincideix amb la majoria de les versions catalanes i llenguadocianes.

b) CAMPS, *Folklore menorquí*. Versió inèdita; vegeu els nostres Textos, 13.¹³² Presenta una substitució molt particular dels dos primers versos, general a Menorca, però que també trobem a Mallorca. Francesc Pujol, en el seu curiós i una mica ingenu estudi sobre *el vol* de la nostra cançó, creu que aqueixa substitució pot explicar-se per contaminació amb una altra cançó catalana, una mica escabrosa, que comença : «El rector de Cornellà, | quan té sopes no té pa...». Sense negar rotundament tal influència, cal consignar que al terme de Ciutadella (Menorca) hi ha una alqueria anomenada precisament Curniola.¹³³

c) FERRER, «Tresor dels Avis», II (1923) 127-128. Menorca. Semblant a l'anterior.

d) *El bon caçador* presenta formes encara més sorprenents, però molt menys belles, a Mallorca. En una versió encara inèdita de Pòrtol (1960), el caçador és transformat en caçadora, llevant-li així tota la gràcia :

«La senyora Corritxola, quan té talent no té pa ;
ja n'és 'gafat l'escopeta i n'és partida a caçar.
Ninguna caça ha trobada ni enlloc a on tirar,
més que una joveneta qui gordava bestiar.
La va trobar adormideta a l'ombra d'un olivar.
Coí un ram de violes i a la cara le hi tirà ;
les violes eren fresques, la jove se despertà.
— Me vols dir tu, joveneta, de qui és es bestiar ?
— Les auveietes són meves, es xotets des meu germà,
i es bouets són de mon pare, si les vui, los me darà.»

39. *El mestre* (Mallorca). — *El mestre*, conegudíssim a Catalunya,¹³⁴ segurament d'origen ultrapirinenc,¹³⁵ és bastant cantat a Mallorca, però només de manera molt fragmentària.

131. L. LAMBERT, *Chansons pastorales*, RLR. LIV (1911) 32-35; J. POUÉIGH, *Chansons*, I, 321-323. Veg. ara el nostre article *Sobre la poesia tradicional catalana*, 422-424.

132. Cf. VERDAGUER, *Consideracions sobre música anònima*, 47, 51.

133. F. PUJOL, *op. cit.*, 117-118; ALCOVER-MOLL, *DCVB*, III, 863.

134. MILÀ, *Romancerillo*, 394-396; BRIZ, *Cançons de la terra*, IV, 215; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 63; JOAN SEGURA, *Cançons catalanes aplegadas en la comarca d'Urgell*, ap. «Miscelànea Folk-lòrica», 107-108; AMADES, *Cançoner*, 183.

135. Vegeu E. ROLLAND, *Recueil de chansons populaires*, I, 17-18; J. POUÉIGH, *Chansons*, I, 125-126; PUYMAIGRE, *Chants populaires*, II, 101-102.

Hi ha publicades dues versions mallorquines :

a) *Materials*, III, 38o. Curtíssima, i amb un curiós castellanisme :

« — Sou massa petiteta i no poreu servir. —
L'enviaven a l'*escuela* per 'prendre de llegir,
i a cada cap de taula un bon porró de vi.»

b) *Ibid.*, 39r. Alcúdia. Més llargueta :

« — Mon pare i mu mare no em deixen s'adormir ;
m'envien a escoleta per 'prendre de llegir.
El mestre qui m'ensenya s'enamora de mi ;
me diu : — Catalineta, te vols casar amb mi ?
— Som massa joveneta i no podré servir.
— Mos posarem en taula i un llibre per llegir ;
a cada cap de taula, un barralet de vi.»

40. *Els tres molins* (Mallorca). — Semblant a un dels elements de certes versions catalanes del bigarrat *El mestre*, és la nostra cançó *Els tres molins*, que hom canta tota sola o contaminada al final de *La malcasada* (vegeu el núm. 27 del nostre Catàleg).

El tema de l'aigua i dels molins que molen coses precioses és comú a la poesia tradicional de diversos països, com també ho és el dels arbres de la casa paterna.¹³⁶

N'hi ha publicades les versions següents :

a) MARIA-ANTÒNIA SALVÀ, *Cansó popular mallorquina*, «Catalunya», núm. 43 (15 abril 1905), 27. Reproduïda, amb lleugeres variants, dins *Per recordança* (Ciutat de Mallorca 1964), 13, precedida d'una *Ofrena a Na Mercè Massot, el dia del seu homenatge*. Vet ací el text de «Catalunya» :

«A la casa de mon pare davant hi havia un pi ;
la soca n'era de plata i la rama de l'or fi.
A la branqueta més alta l'àliga hi feia son niu ;
de set llegos duia l'aigo per dar beure an els seus fills,
i cada gota que en queia feia moldre tres molins :
l'un molia l'or i plata, l'altre perles i robins,
l'altre l'amor de les dames per fer encativar els fadrins.»

b) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 518 (gener 1953). S'Alqueria Blanca. Semblant a l'anterior. Comença, com la majoria de versions :

«A casa de ca mon pare a davant hi havia un pi ;
la soca n'era de plata i la ramera d'or fi...»

41. *La filla del vinyòvol* (Menorca). — Francesc Camps publica una curiosa cançó titulada *La fia des vinyòvol i lo cavaller*, que ell considera

136. NIGRA, *Canti populari*, 359-360 ; DONCIEUX, *Romancéro*, 50-51, 261-264.

pròpia de Menorca,¹³⁷ però que, ben analitzada, és una estranya barreja entre una cançó francesa titulada precisament *La fille du vigneron*,¹³⁸ i una cançó castellana que no hem sabut identificar :

« — Vengo a decirvos, Leonor,
mi corazón por vos pena,
por vos suspira y enferma,
y por vos quema de amor...
Tú *aniràs* muy bien vestida
de domassos i brodats,
i d'un príncep serás dina
cuando a mí me harás *costat*. »

No cal dubtar a identificar *La filla del vinyòvol* amb *La fille du vigneron*. Comparem els primers versos de la versió de Camps amb la francesa de Puymaigre :

«C'était un vigneron Qui avait trois jolies filles	«Hi havia un veiet qui ne tenia una fia, i no la dixava anar amb ningú de dins la vila,
Elles vont toutes trois Travailler à la vigne...»	però la dixava anar tota sola, dins sa vinya..»

Vet ací com continua la versió francesa :

« — La plus jeune des trois
Elle s'est endormie.
Par là il passa
Un beau capitaine.

Il l'embrassa trois fois
Avant qu'elle s'éveillât ;
À la quatrième fois,
Son petit coeur soupira.

— Faut-il pour ma beauté
Perdre mon coeur en gage ?
— Vous ne le perdrez pas,
Ma petite brunette.

Vous aurez en mariage
Le plus beau de mes pages.
— À moi n'appartient pas
Le plus beau de vos pages.

¹³⁷. CAMPS, *Folk-lore menorquin*, I, 189-190. Publicat anteriorment a la «Revista de Menorca», X, 255-256.

¹³⁸. PUYMAIGRE, *Chants populaires*, I, 178-179 ; E. ROLLAND, *Recueil*, I, 216-220, i V, 15 ; E. SOLEVILLE, *Chants*, 78-81 ; NIGRA, *Canti popolari*, 299-305.

A moi il appartient
 Un garçon du village
 Qui est à la charrue
 Qui fait son labourage.»

La cançó menorquina no pot tenir la maliciosa gràcia de la francesa. És un fet real el de l'austeritat de les cançons hispàniques — amb excepcions enormes, això sí —, i per aconseguir-ho hom barreja fragments en castellà i fragments d'altres cançons, embullant-ho terriblement. Vegeu com continua la cançó menorquina :

«i darrera ella hi anava
 es qui més bé la volia.
 Es jove, seguint-li el pas,
 de vista ja la perdia,
 i va encontrar el veiet
 que cavava dins sa vinya.
 — Vós, veiet, lo bon veiet,
 hau vista passar una nina?
 — No, per cert, lo cavaller,
 que la feina me dolia.
 — Cent lliures donaré jo
 al que me mostràs sa vinya,
 i altres cent ne donaré
 an-e qui em mostri la nina.
 — Si és així, lo cavaller,
 mirau-la, allà està adormida,
 a s'ombra d'aquell pomer,
 dins es racó de sa vinya...»

Ara segueixen els quatre primers versos en espanyol que citàvem abans, i continua :

« — Cavaller, vostres raons,
 jo no els escoltaré gaire,
 que són com los vents o l'aire
 i volen com els coloms...»

Continuen els altres versos en espanyol, i acaba d'una manera absurda :

« — Anau-vos-ne, si vos plau,
 jo també me n'aniré,
 perquè una dona de bé
 sempre conserva sa pau.
 Pare, em som determinada
 i me'n vui anar d'aquí,
 perquè tenc l'amor posada
 en aquest mon prop vesí.»

42. *El fill del rei* (Mallorca i Menorca). — *El fill del rei* és, com ens diu Amades, una de les cançons populars més esteses del nostre cançoner,

i, malgrat la seva gran difusió, ofereix poques alteracions, així literàries com musicals.¹³⁹ El tema de l'amant que fereix la seva estimada es troba al Llenguadoc, a Provença i al Piemont, però aquestes cançons no acaben ben bé d'ésser iguals que la nostra.¹⁴⁰

Encara que Amades, seguint el seu absurd i gairebé sempre fals sistema, classifica *El fill del rei* entre les cançons de tasca, sembla més lògic considerar-lo cançó infantil, com ho és a Catalunya, segons nota de Milà, a Mallorca i sembla que a Menorca.

Vegeu una versió de Mallorca, inèdita, en els nostres Textos, 14. L'única menorquina que coneixem, publicada per Camps, és prou diferent:

«El fill del rei passava per sobre d'un pont d'or;
tirà una pedra enlaire i tocà l'amor.
La toca ben tocada enmig del cor.
— Que t'he fet mal, Marieta? — Més que molt, poc. —
Mon promès me porta un ram de violes del seu camp;
els aucells quan passaran, l'horabona li daran.
Al matí, quan tornarà, dins un got el trobarà.
— Com han passat? — Molt bé la nit...
i los dos nuvis no han tengut llit.»

CAMPS, *Folk-lore menorquín*, I, 183-184. Publicat anteriorment a la «Revista de Menorca», X, 249-250.

43. *Francisqueta* (Menorca). — No sabem res d'aquesta cançó menorquina, recollida per Camps, però encara inèdita, que «cantaven a les joves que havien donat carabassa a sos enamorats» (nota manuscrita de Camps):

«— Jo ja som partit per a Barcelona
a encontrar una amiga que va a la déu-dóna.
Dos germans ne té, la roba un li dóna,
i l'altre germà el tinter i la ploma.
Polida com la rosa, blanca com la neu,
jo m'hi vui casar, a sos pares sap greu.
Però m'hi casaré, anc que hagi d'anar a Roma;
anc que m'haig d'empenyar amb el Pare Cardona.»

El vers cinquè és idèntic a versos d'una cançó catalana molt coneguda, *L'enamorat*.¹⁴¹ En la versió de Briz:

«blanca n'és com la neu, fresca com una rosa...»

139. MILÀ, *Romancerillo*, 147-148; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 195-198; CAPMANY, *Cançoner popular*, III, núm. 73; AMADES, *Cançoner*, 684-685.

140. A. ATGER, *Poésies populaires*, RLR, VI (1874), 251-252; D. ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 103-107; NIGRA, *Canti popolari*, 332-338.

141. MILÀ, *Romancerillo*, 296; BRIZ, *Cansons de la terra*, IV, 247-248; AMADES, *Cançoner*, 402-403.

44. *El petit vailet* (Mallorca). — D'aquesta picaresca cançó, popularíssima a Catalunya, on és molt estesa com a ball rodó de nenes,¹⁴² a Mallorca només se'n canten fragments, més o menys llargs, especialment durant les feines agrícoles, perquè hi ha versions que parlen de la feina d'entrecavar :

«Ses dones feneres van a entrecavar ;
entrecaven vaumes dins un comellar.
A cada vaumera una font hi ha ;
qui vol beure aigo s'ha d'agenoiar ;
de genoís en terra li ha d'arribar.»

Només n'hi ha publicada una versió mallorquina de Lloret de Vista Alegre, recollida per la missió Samper-Ferrà, molt curta : *Materials*, III, 371.

45. *La filla del marxant* (Mallorca). — *La filla del marxant*, molt popular,¹⁴³ que presenta analogies, bé que no veritable identitat, amb altres cançons franceses,¹⁴⁴ és pràcticament desconeguda a Mallorca.

Aguiló en tenia una versió de Palma, recollida pel poeta i lullista Jeroni Rosselló, que encara resta inèdita. Cf. *Romancer popular*, 296.

46. *La pastoreta* (Eivissa). — D'aquesta gentilíssima pastorella, recollida només a Eivissa, en tenim dues versions, molt semblants.

Són les següents :

a) *Del cancionero ibicenco. Fragmentos*, «Ibiza», II, 415. La copiem sencera, ja que Macabich no la va recollir en el seu *Romancer* :

«Un dia que jo passava per darrera un penyalar,
no veia cosa ninguna que m'hi pogués alegrar,
només que una pastoreta que amb una altra es va ajuntar ;
bé semblaven dos estrelles, s'haurien d'agermanar.
Jo estrelles no dic que ho fossen, perquè amb una vaig parlar ;
vaig parlar amb sa més polida, amb sa que més m'agradà.
Li vaig dir que si venia o es quedava per allà,
que jo molt me'n folgaria que ens tornàssem a trobar.
Ella em va tornar resposta : — Això Déu sap quan serà ! —
A's cap de coranta dies la portaren a enterrar.
Allí a on l'enterraren va néixer un roseret blanc,
que tenia ses fuietes acolorides de sang.»

b) J. M. CASAS I HOMS, *Persistència de la pastorella en la poesia popular catalana*, 190.

142. BRIZ, *Cansons de la terra*, III, 147 ; «Catalunya», núm. 26 (febrer 1904), 115 ; AMADES, *Cançoner*, 471-472.

143. MILÀ, *Romancerillo*, 194-195 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 157-160 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 22 ; AGUILÓ, *Romancer popular*, 297-304 ; AMADES, *Cançoner*, 359-360.

144. Vegeu-ne algunes de citades a AGUILÓ, *Rom. pop.*, 382, i a CAPMANY, *loc. cit.*

l) Burles i astúcies

47. *La doncella que va a la guerra* (Mallorca). — El tema de la donzella que va a la guerra és molt freqüent; el trobem a Espanya, a Portugal, al nord d'Itàlia, a França, a Grècia, a Albània...¹⁴⁵ És molt difícil de determinar quin és l'origen del nostre romanç i en quina llengua fou compost abans; sigui com sigui, no podem dubtar gens de la procedència espanyola de les versions portugueses i catalanes.¹⁴⁶

A Mallorca no el coneixem sinó en una forma completament castellana .

En tenim publicada una versió de Pòrtol (1960), recollida d'un noi de deu anys : MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 172.

48. *La pedigüeña* (Mallorca). — Aquest romanç, que només coneixem també en espanyol, conta les exigències i impertinències d'una donzella per a casar-se. És molt estès per Espanya, Amèrica i Marroc.¹⁴⁷

En tenim publicada una versió de Pòrtol : MASSOT, *op. cit.*, 172.

49. *La infantina* (Eivissa). — El deliciós tema de *La infantina* és estès a diversos països, sense que puguem dir ben bé res del seu origen.¹⁴⁸ La seva concreció més fina i elegant és la dels romanços espanyols, antics i moderns.¹⁴⁹

145. NIGRA, *Canti popolari*, 286-295; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, I, 224-253; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 393-394. — Textos espanyols : MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, 242-244, 366-367, 420; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 181; ID., *Flor nueva de romances viejos*, 199-203; A. CASTRO, *Lengua, enseñanza y literatura* (Madrid 1924), 239; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, II, 3-20; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 228-231; DÍAZ-PLAJA, *Aportación*, 52-53; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 67-70; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 92-97, 267-268; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 110-112; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 94-95; ALVAR, *Cinco romances*, ER, III, 69-74, 84-85. Cf. J. M. DE COSSÍO, *Notas al Romancero: Caracteres de feminidad en «La doncella que va a la guerra»*, «Èscorial», VI (1942), 413-423.

146. AGUILÓ, *Romancer popular*, 207-314; MILÀ, *Romancerillo*, 223-226; AMADES, *Cançonet*, 406-408.

147. A. SEVILLA, *Cancionero popular murciano*, 302-304; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, II, 107-108; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 260-264; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 101-103.

148. Vegeu MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 401-402, i IX, 218-220; cal afegir-hi D. ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 90-96.

149. DURÁN, *Romancero*, núms. 284 i 285; WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núms. 151, 154 i 154 a; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 217-218; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 178; ID., *Flor nueva de romances viejos*, 205-207; ID., *Romancero hispánico*, I, 355, i II, 350, 357; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, I, 110-123; BÉNICHOU, *Romances judeo-españoles*, RFH, VI, 44-47; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 54-58, 248-251; J. LEITE DE VASCONCELLOS, *Dois romances peninsulares*, RFE, IX (1922), 395-398; ID., *Romanceiro*, I, 254-275.

A Catalunya, *La infantina* és poc coneguda. Milà i Briz no la trobaren ; Aguiló en recollí només dues versions, encara inèdites, a més de les balears que esmentarem de seguida ; l'inestroncable Amades ens dóna una versió de Barcelona, molt treballada a base de la d'Aguiló.¹⁵⁰ Totes acaben, igual que les eivissenques, contaminades amb *Els dos germans*, reconeixent-se mútuament com a tals, llevant-li així tota llur maliciosa gràcia.

En coneixem dues versions eivissenques :

a) AGUILÓ, *Romançer popular*, 103-106. Versió arreglada en vista de versions eivissenques (Eivissa, Santa Eulàlia, Sant Llorenç) i formenterenques (Formentera, la Mola). Reproduïda per MACABICH, *Del Cancionero Ibicenco*, «Ibiza», I, 102, i *Romançer*, 103-106.

b) MACABICH, *Romançer*, 106-109. Versió de Sant Llorenç, molt corrompuda, publicada anteriorment al periòdic local «Ebusus» (1922), i, amb petites divergències, a «Ibiza», I, 103.

50. *La vella i l'estudiant* (Mallorca). — És una de les adaptacions catalanes de la cançó francesa *La vieille*, que trobem, en diferents redaccions, alguna d'elles molt semblant a les catalanes, a França, a Occitània i al nord d'Itàlia.¹⁵¹

Bé que popularíssima al Principat,¹⁵² no ho sembla tant a Mallorca, on només en coneixem la versió de Pollença, no mallorquinitzada del tot, recollida per la missió Samper-Ferrà.

Ha estat publicada dins *Materials*, III, 391.

m) Romanços lírics

51. *Les transformacions* (Mallorca i Menorca). — Aquesta cançó, típicament francesa, és una de les més belles i suggestives del nostre Cançoner. Té, a primera vista, alguna aparença artificial, que ha fet que hom la relacionés amb certs idillis grecs.

Quan la cançó de *Les transformacions* fou enviada, procedent d'Ais, a la secció del *Comité de la langue française* encarregada de fer una tria de les millors cançons populars franceses, alguns dels membres del citat Comitè no cregueren en la seva tradicionalitat, fins que els arribaren altres

150. AGUILÓ, *Romançer popular*, 102 ; AMADES, *Cançoner*, 729-730.

151. ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 148-151 ; ROLLAND, *Recueil*, II, 219-225 ; SOLEVILLE, *Chants populaires du Bas-Quercy*, 68-70 ; NIGRA, *Canti popolari*, 427.

152. MILÀ, *Romançerillo*, 413-414 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 73-75 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, III, núm. 90 ; AMADES, *Cançoner*, 97-98.

versions trameses de totes les contrades de França, on és molt coneguda, igual que al Canadà, Suïssa, el Piemont, Romania, etc.¹⁵³ I no cal dir que presenta analogies amb cançons dels països més diversos.¹⁵⁴

Les versions catalanes continentals publicades fins ara no són gaire abundoses,¹⁵⁵ i el mateix podem dir de les de Mallorca, bé que sigui molt cantada.

En coneixem les següents versions mallorquines :

a) *Materials*, III, 363. És pràcticament idèntica a la següent.

b) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 519 (febrer 1953).

c) Versió inèdita d'Estellencs (1960). Vegeu els nostres Textos, 15. Bastant incorrecta.

VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anónima*, 46-47, dona notícies de l'existència d'una versió menorquina a la col·lecció del Sr. Galmés.

52. *La dama d'Aragó* (Balears). — El problema dels orígens i la difusió de *La dama d'Aragó* no és, ni de molt, solucionat; s'han llançat una sèrie d'hipòtesis, totes elles amb part de raó, però, de moment, encara no podem donar-ne cap per definitiva. Ens limitarem a donar un breu resum de l'estat de la qüestió.

Milà i Fontanals, primer editor del nostre romanç,¹⁵⁶ el cregué autòcton de Catalunya basant-se en certs versos referents a l'origen real de la dama, que ell proposava d'identificar amb la infanta Isabel, filla de Jaume I, afirmació completament faltada de base, perquè aquests versos desapareixen a bon nombre de versions i, significativament, en les tradicions més conservadores (l'eivissenca i la mallorquina, com veurem més avall).

Quan Wolf i Hofmann publicaren llur *Primavera y flor de romances* (1856), hi encabiren una versió espanyola del segle XVI del romanç *La bella en misa*, extreta d'una glossa d'Antonio Ruiz de Santillana, i advertiren : «El romance catalán que lleva por título *La dama de Aragón...* es casi una versión de este romance...», opinió que fou primer acceptada i després

153. V. SMITH, *Vieilles chansons recueillies en Velay et en Forez*, R, VII (1878), 61-64; MONTEL-LAMBERT, *Chants populaires du Languedoc*, RLR, XII (1877), 264-267; ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, II, 128-134; ROLLAND, *Recueil*, IV, 29-33; SOLEVILLE, *Chants populaires du Bas-Quercy*, 94-98; POUËIGH, *Chansons populaires des Pyrénées françaises*, I, 362-366; NIGRA, *Canti popolari*, 329-331; F. MISTRAL, *Mirçia*, trad. cat. de MARIA-ANTÒNIA SALVÀ (Mallorca 1948), 69-74, 292; TIERSOT, *Chansons populaires*, 232-235.

154. NIGRA, *Canti popolari*; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 35; FRANCISCO RODRÍGUEZ MARÍN, *Cançons populares españoles*, II (Sevilla 1882), 403-410.

155. MILÀ, *Romancerillo*, 393-394; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 123-128; AMADES, *Cançoner*, 537-538.

156. M. MILÀ I FONTANALS, *Compendio del Arte Poética* (Barcelona 1844); *Observaciones sobre la poesía popular*, 125; *Romancerillo*, 179-181.

considerada com a «manifesta exageración» per Menéndez Pelayo.¹⁵⁷ Menéndez Pidal va admetre-la de bell antuvi, i en la seva *Flor nueva de romances viejos* (1928) defensà l'origen castellà del romanç, referint-se a versions de Cáceres, Salamanca, Segovia i Orient.¹⁵⁸

Però, a partir de 1938, l'erudit professor d'Oxford W. J. Entwistle ha insistit repetides vegades en l'origen grec de *La dama d'Aragó*, per una balada grega molt semblant que llegim als reculls de Tommaseo, Passow i Politis, segurament arribada a Catalunya per mitjà dels comerciants provençals, que la devien haver apresada de les comunitats greco-parlants de Còrsega.¹⁵⁹ Aquesta hipòtesi ha estat admesa sense discussió per Menéndez Pidal i per tots els qui han tractat, directament o indirectament, de la qüestió.¹⁶⁰

No cal dir que *La dama d'Aragó* és conegudíssima al Principat i es troba en tot el domini de la llengua,¹⁶¹ incloent-hi les Balears, per bé que encara no hi hagi cap versió mallorquina publicada.

Vet ací les versions baleàriques que en coneixem :

a) Mallorca. Versió inèdita de Pòrtol; vegeu els nostres Textos, 16. Comença «A França hi ha una dama», com totes les mallorquines que hem vist.

b) CAMPS, *Folk-lore menorquín*, I, 182-183, publicat anteriorment dins «Revista de Menorca», X, 248-249. Comença :

«A l'Aragó hi ha una nina que es més polida que es sol»,

encara que altres versions comencen : «A Nàpols hi ha una donzella...».

c) MACABICH, *Romancer*, 71-72. Comença :

157. WOLF-HOFMANN, *Primavera*, núm. 143; MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, VII, 409-410, i IX, 461.

158. MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 207-208. Per a altres textos espanyols, vegeu, ID., *Romancero judío-español* 185; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 90; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchega*, núm. 89; A. HENESTROSA, *Pretextos*, «Universidad de México», X (1955-56), núm. 2 (no hem pogut consultar-lo); LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 72-74 i 122-124; M. ALVAR, *Los romances de «La Bella Misa» [sic] y de «Virgilio» en Marruecos*, «Archivum», IV (1954), 264-276; MARÍA ROSA LIDA, *El romance de la Misa de Amor*, RFH, III (1941), 24-42; SCHINDLER, *Folk Poetry and Music*, 65.

159. W. J. ENTWISTLE, *La dama de Aragón*, HR, VI (1958), 185-192; *European Balladry* (Oxford 1939), 52 n.; *A Note on La dama de Aragón*, HR, VIII (1940), 156-159; *La chanson populaire française en Espagne*, BHi, LI (1949), 257-258.

160. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 325 i 332-333; M. ALVAR, *Patología y terapéutica rapsódicas: Cómo una canción se convierte en romance*, RFE, XLII (1958-59), 20. Veg., ara, MASSOT, *Sobre la poesía tradicional catalana*, 424-425.

161. MILÀ, *Romancerillo*, 179-181; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 61-66; SEGURA, *Miscelánea folk-lòrica*, 109-110; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 48; AMADES, *Cançoner*, 672-674; J.-S. PONS, *Poésie courtoise et poésie populaire: la Dame d'Aragon*, «Mélanges H. Gavel» (Toulouse 1948), 71-76 (no hem pogut consultar-lo); JOAN LLUÍS, *El meu Pallars*, II (Barcelona 1961), 82-83.

«A la finestra daurada estava Na Blanca-Flor,
 sa mare la pentinava amb una pinteta d'or.
 Sa padrina li aclaria els cabells de dos en dos,
 sa tia els hi acordellava amb un floc de nou colors.
 Son germà se la mirava amb aquests uis de traïdor :
 — Si no fosses ma germana, mos casaríem els dos...»

n) Romanços religiosos

53. *On anau, Mare de Déu?* (Mallorca i Menorca). — Aqueixa simpàtica cançó, molt coneguda a Catalunya,¹⁶² no és massa corrent a Mallorca, però ho és més a Menorca.

En coneixem les següents versions balears :

a) F. BONAFÈ, «Lluch», núm. 352 (gener 1950). Mallorca. És molt curta, com la majoria de versions que n'hem vist :

«— On anau, Mare de Déu? on anau tan apressada?
 — Aquí baix, a un torrent, que una dona m'hi demana.
 — No hi aneu, Mare de Déu, que és una dona mundana.
 — En aquesta vull anar que tothom la desempara ;
 no hi ha vespre ni matí que no me passi el rosari,
 el rosari del Roser i les oracions del Carme.»

b) CAMPS, *Folk-lore menorquín*, I, 36 (publicat anteriorment dins «Revista de Menorca», IX (1914), 190. Molt més llarga que l'anterior, però amb algunes incongruències.

c) FERRER, «Tresor dels Avis», I (1922), 102-103. Molt semblant a b, però més coherent i completa. Vegeu els nostres Textos, 17.

54. *El molinet* (Mallorca i Menorca). — Aqueixa cançó que ens parla del fruit de la redempció en una sèrie de sorprenents imatges, és també ben coneguda al Principat,¹⁶³ i no ho és menys a Mallorca i Menorca. A Menorca comença, com a les versions del Principat :

«A s'entrada de Betlem, que és una entrada molt bona,
 s'hi passen un senyor, un senyor i una senyora.
 Es senyor se diu Josep, Maria, la seva esposa.
 — Moliner, bon moliner, tu qui mols tanta de cosa,
 me vols moldre es meus pecats, que jo som tan pecadora?...»

A Mallorca prescindeixen moltes vegades d'aquest començament, que forma una cançó a part. És curiós que fins i tot s'hagi inventat un autor,

162. MILÀ, *Romancerillo*, 23; BRIZ, *Cansons de la terra*, IV, 209-210; AMADES, *Cançonet*, 15-16; P. SCANU, *Alghero e la Catalogna* (Cagliari 1962), 153-154.

163. MILÀ, *Romancerillo*, 21-22; BRIZ, *Cansons de la terra*, V, 232-233; AMADES, *Cançonet*, 116.

no sabem si imaginari o fundat en un tipus existent; en una versió mallorquina, encara inèdita, hi ha la següent indicació: «Una doneta tota de Déu va compondre aquesta glosadeta: sa beata Amenguala».

N'hi ha publicades les versions següents:

- a) FERRER, «Cort», núm. 268 (24 març 1956). Mallorca.
- b) CAMPS, *Folk-lore menorquin*, I, 35-36 (publicat anteriorment dins «Revista de Menorca», IX, 189-190).
- c) T. FORTEZA, *Gramática de la lengua catalana* (Ciutat de Mallorca 1915), 88, publica un fragment recollit a Son Servera (Mallorca) per mossèn Alcover. Diu així:

«— Sabríeu un molinet que molgués de tota cosa?
 Moldria los meus pecats, jo qui som tan pecadora.
 — Vendreu en divendres sant, i vendreu de molt bona hora;
 mon Fill estava a la creu, que tots los pecats perdona...»

55. *L'infant i la dida* (Balears). — És una ingènua narració d'un miracle de la verge Maria, de la qual coneixem versions occitanes i franceses.¹⁶⁴ És molt coneguda al Principat,¹⁶⁵ però no sembla que ho sigui tant a les Balears. Tenim notícies d'una versió menorquina, i en coneixem una d'eivissenca i una de mallorquina, a més d'una altra d'arreglada per Aguiló, encara inèdita.

Són:

- a) «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 89. Molt completa.
- b) MACABICH, *Romancer*, 67-68. Més curta.
- c) Versió inèdita, recollida per Aguiló; probablement arreglada en vista de versions catalanes i balears. Es troba a les *Miscelàneas manuscrites* de Bartomeu Pascual, IV, 78-79 (ms. de l'Arxiu Històric del Regne de Mallorca). Vegeu els nostres Textos, 18.
- d) Menorca. Inèdita, recollida per Galmés. «Sigue en forma reducida al catalán». Cf. VERDAGUER, *Consideraciones sobre música anónima*, 47.

56. *La llàntia del rei moro* (Mallorca). — D'aquesta cançó, vulgar i de poc interès, només en coneixem una versió mallorquina publicada. És cantada al Principat formant part d'una cançó més extensa dedicada a la lloança de la Mare de Déu de Montserrat, que, segons Amades, «formava part del breu repertori de cançons que cantaven els romeus que visitaven la Moreneta de Montserrat ara fa un segle, impresa en fulls solts a tall

¹⁶⁴ ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, I, 105-110; V. SMITH, *Chants populaires de Velay et du Forez: Vieilles plaintes criminelles*, R, X (1881), 204-205; ROLLAND, *Recueil*, III, 15-19. DONCIEUX, *Romancéro*, 388-390, creu que potser és originària de Catalunya, procedent d'algun miracle atribuït a la Mare de Déu de Montserrat. La seva suposició no ens sembla gaire encertada.

¹⁶⁵ MILÀ, *Romancerillo*, 39-41; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 83-88; CAPMANY, *Cançoner popular*, II, núm. 36; AMADES, *Cançoner*, 10-11.

de goigs. La venien al monestir als fidels que pujaven a la muntanya. Pel seu deix sembla ésser moderna. No la creiem pas anterior a la darrerria del segle XVIII... La primera part és poc coneguda. El darrer fragment, referent a la llàntia del rei moro, és molt conegut i força cantat». ¹⁶⁶

Briz, que només en publica el fragment de la llàntia, creu que «la llàntia és lo fanal de la nau d'Alí-Bajà, general dels turcs en lo combat de Lepant». ¹⁶⁷

A Mallorca és molt popular, i comença d'una manera estranyíssima :

«'Nem a missa, Montserrada, i vorem tot lo que hi ha...»,

fàcilment explicable, si tenim en compte que a Mallorca el nom de *Montserrat* s'aplica als homes, i per a les dones es feminitza en *Montserrada*. Per això, un vers «Anem a missa a Montserrat», pot ésser interpretat : «Anem a missa, Montserrada», i feminitzant-ho tenim el començament actual.

Vegeu una versió de Pòrtol (1960) als nostres Textos, 19. Una versió semblant a les nostres és publicada per J. LLADÓ I FERRAGUT, *Recopilación de folk-lore en la comarca de Ses Salines*, dins *Noticias históricas de Ses Salines y su comarca* (Mallorca 1959), 132.

57. Santa Catalina (Menorca). — És un dels escassos romanços religiosos espanyols de relativa antiguitat, estès per tota la Península i per Amèrica, ¹⁶⁸ i no és desconegut a Catalunya. ¹⁶⁹

L'única versió menorquina que en coneixem, publicada per Francesc Camps, *Folk-lore menorquín*, I, 41-42, publicat anteriorment dins la «Revista de Menorca», IX, 211-212, és una veritable traducció de la versió espanyola més coneguda, bé que al final es contamini amb *El mariner*, com algunes versions espanyoles i catalanes :

«A Cadis hi ha una nina, Catalina anomenada.
Son pare n'és el rei moro ; sa mare, una renegada.
I tots els dies de festa son pare la castigava,

166. AMADES, *Cançoner*, 644. Vegeu-ne el text musical i literari i la bibliografia a la pàg. 643. ID., *Llegendes i tradicions de Montserrat* (Barcelona 1959), 129, 132-136.

167. BRIZ, *Cansons de la terra*, V, 145-146.

168. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 305-306, 355-356 ; MENÉNDEZ PIDAL, *Los romances tradicionales en América*, 43 ; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 132-133 ; ALONSO CORTÉS, *Romances tradicionales*, 255-256 ; COSSÍO-MAZA, *Romancero*, II, 199-202 ; PEDRO MARÍN, *Contribución al romancero español*, AFA, V, 134-135 ; P. G. DE DIEGO, *Siete canciones infantiles*, RDTyP, VI, 121-125 ; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 95 ; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 201-203 ; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 71-75 ; P. ECHEVARRÍA BRAVO, *Cancionero musical popular manchego*, 407-408 ; LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 289-292.

169. MILÀ, *Romancerillo*, 26-27 ; AMADES, *Cançoner*, 708-709.

perque no volia fer lo que havia fet sa mare.
 Son pare li fa una roda de ganivets i navages ;
 Catalina, ajonoiada, esperant que l'hi passassen.
 Va passar un àngel del cel amb la corona i la pauma.
 — Puja, puja, Catalina, que el Rei del Cel te demana. —
 Com pujava Catalina, a la mar hi ha gran borrasca ;
 d'una armada que hi havia, lo nostramo caigué a l'aigua.
 El dimoni, que és tan sòtil [*sic*], de mariner es desfressava.
 — Què me daràs, capità, si la vida te salvava ?
 — Te daré s'esquadra tota, tot mon or, tota ma plata.
 — Jo no en vui, de lo teu or, jo no vui la teva plata ;
 vui que quan deixis de viure, que m'entreguis la teva ànima.
 — S'ànima l'entrec a Déu ; mon cos, a l'aigo salada. —
 I com hagué dit això, Catalina lo salvava.»

58. *Sant Ramon de Penyafort* (Mallorca). — Bé que aquesta cançó glossi un fet miraculós, esdevingut, segons tradició antiquíssima, a terres mallorquines,¹⁷⁰ no sembla massa coneguda actualment, al contrari del que s'esdevé al Principat.¹⁷¹

Només en coneixem dues versions mallorquines :

a) MILÀ, *Romancerillo*, 28-29 (núm. 26E). En el vers 4b cal esmenar «embarqués» en «embarcàs».

b) F. BONAFÈ, «Lluch», núm. 288 (agost 1944). Molt llarga. Sembla arreglada en vista d'algun text català continental.

o) Temes diversos

59. *La presó de Perpinyà* (Menorca). — És, amb *L'Hostal de la Pera*, l'única cançó de lladres arromançada que coneixem a les Balears. És molt abundosa al Principat.¹⁷² Només sabem d'una versió menorquina, encara inèdita, arplegada per Camps (vegeu els nostres Textos, 20). Segons nota de l'esmentat doctor Camps, a Migjorn-Gran conten que es refereix a l'ajusticiat Serra (1800 ?), però aquest no fou dut a Perpinyà.

60. *El comte Mal* (Mallorca). — *El comte Arnau* és, al dir de Menéndez Pidal, «la más popular y la más famosa creación del romancero catalán» ;¹⁷³ és cantada des del Pirineu fins a l'Ebre i a Mallorca ; no la

170. Cf. B. RIBAS Y QUINTANA, *Estudios históricos y bibliográficos sobre San Ramón de Penyafort* (Barcelona 1890), 223-249.

171. MILÀ, *Romancerillo*, 28-30 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, III, 57-59 ; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 2 ; AMADES, *Cançoner*, 11-12.

172. MILÀ, *Romancerillo*, 130-133 ; BRIZ, *Cansons de la terra*, II, 97-100 ; AMADES, *Cançoner*, 666.

173. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 312.

coneixem enlloc més.¹⁷⁴ Durant molt de temps hom va considerar-la la cançó més arcaica del nostre Cançoner, inspirada en fets històrics reculadíssims, però els estudis de Josep Romeu han vingut a demostrar complidament que es tracta d'una cançó de dansa, composta al final del segle XVI o a la primeria del següent, en un heptasíllab lliure, més un refrany assonantat, no pas com a reflex de cap esdeveniment històric, sinó senzillament per exhortar els amos que tractessin bé llurs servents i els paguessin llurs soldades.¹⁷⁵

Quan *El comte Arnau* arribà a Mallorca va sofrir, en ple segle XVII, una curiosíssima translació: la seva llegenda i la seva cançó foren aplicades a Ramon Safortesa, segon comte de Formiguera, i continuen cantant-se i cantant-se fins avui. És massa coneguda la veritable història del comte de Formiguera, «el comte Mal», perquè ens n'ocupem ací.¹⁷⁶ Volem dir, però, alguna cosa del que el poble pensa del Comte.

Qui era el comte Mal? Mossèn Alcover ens respondrà:

«Es comte Mal era es senyor de Galatzó i Son Pont. Diuen que anava sempre amb dotze bandetjats, i és bo de veure que no hi 'via d'anar per fer coses bones. Dins sa clasta de Galatzó, molts d'anys després de mort es Comte, encara hi 'via ses tretze estaques a sa paret

174. MILÀ, *Romancerillo*, 67-72; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 51-58; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 16; JOSEP ROMEU I FIGUERAS, *El comte Arnau: la formació d'un mite* (Barcelona 1947); ID., *El mite de «El Comte Arnau» en la cançió popular, la tradició legendaria y la literatura* (Barcelona 1948); AMADES, *Cançoner*, 603-607.

175. No tots els arguments de Josep Romeu tenen, això no obstant, la mateixa força. No acabem d'estar convençuts, per exemple, que el mòbil de la composició de la cançó sigui precisament i únicament el motiu exhortatori esmentat. La paraula *despedida*, en la qual Romeu insisteix considerant-la peça fonamental per a una datació tardana, pel fet d'ésser un castellanisme inadmissible, la trobem ja documentada en el segle XV (veg. ALCOVER-MOLL, *DCVB*, IV, s. v. *despedida* i *despedir*). Cal tenir en compte l'assenyada observació de Menéndez Pidal quant al metre de la cançó: «José Romeu Figueras... cree con mucha verosimilitud que el romance del Comte Arnau era una canción de danza en verso de 8, sin rima, + estribillo con rima. A esto sólo debemos objetar que como en todas las versiones hay algunos (pocos o muchos) versos en que la parte de 5 sílabas no es estribillo, sino texto del relato, es imposible separar el Comte Arnau como metro diverso del de las otras canciones de 8 + 5 existentes en el *Romancerillo* catalán, si bien en Comte Arnau el hemistiquio de 5 tendió a fijarse como estribillo» (*Romancero hispánico*, II, 311, n. 15).

176. Vegeu JOSÉ RAMIS DE AYREFLOR Y SUREDA, *La nobleza mallorquina, singularmente en el siglo XVII: El Conde Malo y su familia*, *BSAL*, XIX (1922-23), 113-123, 145-160, 169-185; GUILLEM COLOM, *El Comte Mal* (Mallorca 1947), poema èpic de gran volada, amb una interessant introducció on fa un resum de les notícies conegudes sobre el Comte i de la bibliografia més important; cal afegir-li, per a fer-ho més complet, la sèrie d'articles que mossèn Joan Parera publicà a «Sa Marjal», revista mallorquina de Sa Pobla, durant l'any 1922, amb propòsit divulgador. A títol purament informatiu hem de fer constar que mossèn Miquel Gayà Bauzá publicà una poesia titulada precisament *Lo comte Arnau* a «Mallorca Dominical», II (1899), núm. 114.

a on ell i es dotze bandetjats fermaven es cavalls, perque tots tretze anaven a cavall.

Allà on pegaven, feien matx. En haver-hi qualcú que li feia nosa an es Comte, hi anava amb aquells llocifers, i l'enviaven a veure sant Pere, i si hi 'via cap avenc a prop le hi tiraven dedins.

Un homo vei que era anat de tabac, contava que dins un avenc d'aquests, a on solien amagar tabac, trobaven calaveres i caps de mort.

Com va esser mort es Comte, sortia a Galatzó a sa *Caseta de s'hort* i a Son Pont, a cavall, i flametjant i fumant amb pipa, i solia sortir dalt sa sala.

Un de Son Pont un dia diu :

— Jo ho vui provar si em farà por!

Se n'hi puja a sa sala, s'hi tanca, i a s'hora de costum compareix es Comte, tot flametjant, fumant amb pipa.

Aquell no s'hi embadalí gota, sinó que s'amollà per sa finestra, i d'abaix el va veure que guaitava amb sa pipota en es morros, fent flamada.

Un altre pic, a Son Pont un vespre passaven el rosari, i *tac!* compareix es Comte a cavall i flametjant. Com és a sa clasta que sent el rosari, gira en coua, i de dellà! per damunt sa *vinya*; sa flamarada deixava anar tanta de resplendor que es penyals de Son Cotoner llüien. Ho veren es qui resaven el rosari, que sortiren defora com sentiren es talabastaix.

A Galatzó sortia a sa senyora, i li deia :

— Ma muiet lleal!
mon desigual!
On tens ets infants?

I sa senyora responia : — Allà dalt que dormen.

I ell reprenia :

— Ma muller lleal!
mon desigual!
— Mon Déu, ajudau!

solia dir sa senyora per ilevar-lo-se de davant, i tot d'una li descompareixia.

Una vegada sa senyora, senyant-se, va dir :

— Mon Déu, ajudau!
Mon Déu, ajudau!

Aleshores sa terra s'obrí i s'engolí es Comte, i ja no és sortit pus.¹⁷⁷

I Samper també ens conta coses delicioses d'una sessió interessantíssima que tingué a Maria de la Salut, gràcies a «Madò Barbera» i «Madò Picon» :

«Sortí *El Comte l'Arnau*, que cantaren dialogat les dues amigues, i acabada aquesta cançó, «Madò Barbera» m'agafà per un braç, amb gran misteri, i em conduí a l'extrem de l'hort.

177. ANTONI M. ALCOVER, *Aplech de Rondayes Mallorquines d'En Jordi des Recó*, V (Palma 1909), 324-326. Tradició de Puigpanyent.

— Veu, senyor, aquest camp d'aquí davant? — em digué—. Li diuen es Clot d'En Mayol. A sullà hi havia un garrover. Idò ha de pensar que una nit es Comte aparegué just allà mateix, tot voltat de foc, a sa Senyora des Pujolet.

— I qui era sa Senyora des Pujolet?

— Era sa seva dona. La Mare de Déu li havia aparegut i li havia donat un ram de seda per debanar. Sempre que li sortís es Comte, ella s'havia de posar a debanar i havia de respondre: «Mon Comte Arnau» i «Ai, Déu, aidau!». I havia d'anar molt alerta a no errar-se, perquè, si s'errava, es fil s'hauria romput i es Comte la se n'hauria duit a l'infern. Ella no se va errar mai, i quan deia: «Ai, Déu, aidau!», es Comte es feia tres passes enrera. Sempre que li apareixia, es posava a debanar de pressa.

Allà hi havia es Palau de sa Senyora des Pujolet —seguí «Madò Barbera»—, i, veu aquella casa? Idò ha de pensar que es Dijous o es Divendres Sant e-hi sonava un violí. Es sabater coix, que hi va viure, va haver de fugir, perquè una nit, de davall sa pastera va sortir una cosa com un cap, que, redolant, redolant, va anar a pegar dins es rentador.

— I tot això deu ésser ben cert?

— Si és cert? Ja ho crec, que ho és! Miri: jo, altres coses que conten, com allò de s'era d'Escorca, no és que no les cregui, sap?, però m'agradaria vorer-les. Ara, això d'aquí, que li he contat, ja ho pot ben creure, ja!

El que és cert [continua Samper] és que cantant *El Comte l'Arnau* la nostra interlocutora alguna vegada errava la tornada, i sempre que això succeïa es persignava i deia amb gran fervor: «Ai, Mare de Déu, ajudau», sens dubte per desfer el malefici que creava la seva equívocació.¹⁷⁸

La identificació del *Comte Arnau* amb el *Comte Mal* és perfecta en la tradició llegendària — no en la literària —, i de vegades ho és en la cançonística. Bé que la majoria de versions tinguin com a refrany «mon comte Arnau», d'altres — la publicada pel P. Ginard Bauçà, ignorem d'on; una de recollida a Puigpunyent, inèdita (vegeu els nostres Textos, 21), etc. — diuen «lo comte Mal» o «mon comte Mal».

El comte Mal no és conegut arreu de Mallorca. Hi ha hagut gent de pobles de prop de Palma que han quedat ben estranyats en sentir-nos-la cantar. Creiem que només és conegut a l'entorn dels dominis feudals del Comte.

El P. Ginard diu que té versions d'Artà, Sant Llorenç des Cardassar, Muro, Capdellà, Ariany i Andratx.¹⁷⁹ Mossèn Ensenyat diu que *El comte Mal* és cantat pels pobles que estan sota el Puig de Galatzó (Andratx,

178. *Materials*, III, 308-309.

179. R. GINARD BAUÇA, «*El Comte Mal*» de *Guillermo Colom y Ferrà*. «*El Heraldo de Cristo*», núm. 488 (juliol 1950); *El Conde Malo*, *ibid.*, nùms. 494-495 (gener-febrer 1951).

S'Arracó, Puigpunyent, Estellencs, Calvià, Galilea i Capdellà), especialment en temps de collir oliva: una collidora representa el Comte, i les altres companyes, la Comtessa; en cantar la primera, fa una passa cap envant, i les altres, quan responen, la fan cap enrera.¹⁸⁰ Samper i Ferrà recolliren la cançó a Maria de la Salut i a Sencelles, i la sentiren, cantada a cor i a plena veu, quan anaven a Biniagual, alqueria del terme de Binissalem.¹⁸¹ En el *Cancionero musical de Mallorca*, encara inèdit, hi ha melodies d'Andratx, Puigpunyent i Sa Pobla.

61. *Don Joan i don Ramon* (Balears). — *Don Joan i don Ramon* és — i ja constitueix un tòpic de repetir-ho — el primer romanç català imprès. El fet d'ésser trobat primer de tot a Mallorca féu pensar en un possible origen històric mallorquí, però quan començaren a conèixer-se'n tantes variants catalanes, escampades pertot arreu, hom va creure que era més lògic de pensar en un origen continental.¹⁸² I sembla que ningú no pot discutir a *Don Joan i don Ramon* d'ésser una de les peces millors del nostre Romançer. És una mica depressiva l'observació de Francesc de B. Moll que «el romanç de *Don Joan i don Ramon*, tan ben glosat en mallorquí, està demostrat que no és sinó una versió incompleta del romanç francès del *Roi Renaud*, el qual deriva d'una antiga cançó escandinava, i aquesta està inspirada en una llegenda germànica».¹⁸³

De fet, avui estem una mica en contra de l'explicació massa clara i massa simplista de Doncieux,¹⁸⁴ base de les explicacions de Menéndez Pelayo, Entwistle, Moll i Amades, i, sense negar-la completament, cal que la matisem molt. Vegeu un resum de les conclusions de Doncieux sobre l'origen de la nostra cançó, amb les seves paraules mateixes. «Une même chanson, qui se peut intituler, selon la portion du sujet que l'on considère, *La Vengeance de la Fée* ou *La Mort secrète*, a revêtu neuf formes et passé dans neuf idiomes divers. Cette plante poétique, merveilleusement vivace et qui étend ses rameaux à tous les bouts de l'Europe, nous la connaissons depuis la racine de la maîtresse tige jusqu'aux moindres pousses terminales; et une analyse attentive nous a découvert avec netteté l'ordre de ses parties et la loi de sa croissance. Une semence légendaire, éparse dans le domaine germanique — et dont quelque graine, tombée au bord du Rhin, donna

180. Cf. «Sa Marjal», XIV (1922), 155-156.

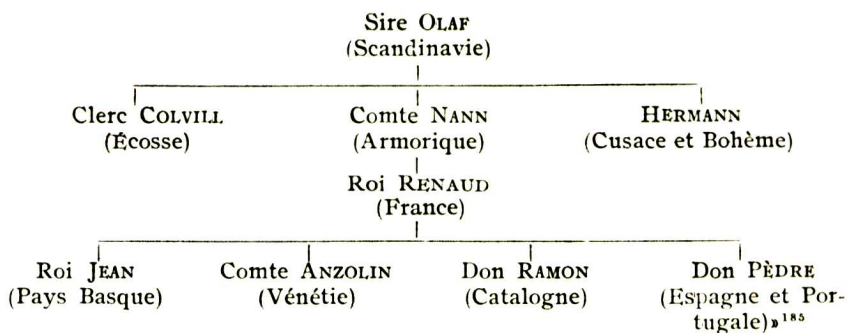
181. *Materials*, III, 370-371, 397-398 i 332.

182. És absurda la idea de Piferrer, tan repetida després, que l'ús de l'article literari en les versions mallorquines les datés en el segle XVI.

183. FRANCESC DE B. MOLL, *Cançons populars mallorquines* (Mallorca 1934), p. VII, nota. Cal tenir en compte que en poesia tradicional és molt perillós parlar de «versions», i molt més parlar de «versions incompletes»; recomanem que es rellegeixin les agudes frases d'Entwistle que citàvem més amunt sobre aquests temes.

184. G. DONCIEUX, *La chanson du Roi Renaud; ses dérivées romanes, sa parenté celtique et scandinave*, R, XXIX (1900), 219-256; *Romancéro*, 87-120.

naissance au poème plus ancien du *Chevalier de Stanfenberg* —, se répand aussi en terroir scandinave, et le génie d'un poète danois, du xve ou du commencement du xvie siècle, l'y fait germer en une vise populaire [*Elveskud* o el *Cavaller Olaf*]; cette première souche émet directement trois branches, une ballade écossaise, une chanson slave, un gwerz armoricain; le gwerz à son tour produit la chanson française, de laquelle enfin sont issues les chansons basque, vénitienne, catalane et le romance hispanoportugais. Tout ce développement peut être figuré aux yeux par le tableau suivant :

«No puede darse mayor precisión», comenta irònicament Menéndez Pidal; «el misterio romántico ha desaparecido, aclarado con luz meridiana; lo sabemos todo; tenemos una genealogía sencilla de la balada cantada en nueve idiomas, y llegamos hasta el primer autor de la versión francesa cuya biografía conocemos casi perfectamente, no faltándonos sino saber si se llamaba Pierre o Louis. Doncieux reconoce que ese genial bretón de lengua francesa es deudor de parte de su obra a otro poeta bretón de lengua céltica, y éste a su vez debe su tema a otro poeta escandinavo autor de la *vise* del *Caballero Olaf*; pero esto, claro es, no significa más que la deuda de todo poeta a sus inspiradores».¹⁸⁶

Quan estudiem a fons les versions hispàniques del diguem-ne *Roi Renaud*, ens trobem amb problemes molt més seriosos. La penetració de la balada francesa a Espanya no s'ha fet d'una sola vegada, amb una senzilla traducció més o menys contaminada i alterada — com seria, per exemple, el cas de *La porquerola* o *A la ciutat de Nàpols* —, sinó que trobem, començant per Catalunya, probable importadora :

1) El romanç de *Don Joan i don Ramon*, heptasíl·lab, molt estès pertot, d'una gran força èpica i d'una intensa individualitat, que només ens conta

185. DONCIEUX, *Romancero*, 119-120.

186. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 321.

l'arribada d'un cavaller a casa seva, de la guerra, d'una caçada o d'un duel; troba la seva mare, que li anuncia el deslliurament de la seva muller (episodi suprimit a moltes versions, sense pèrdua d'intensitat); el cavaller es disposa a morir i demana una bona sepultura per a ell i per al seu cavall.¹⁸⁷

2) Un romanç pentasíllab, titulat *La sortida a missa*, menys conegut a Catalunya que l'anterior,¹⁸⁸ però estès pel territori castellà, des de Salamanca i Àvila fins al Sud, per Portugal i pel Marroc,¹⁸⁹ que conserva en algunes versions, especialment marroquines, restes d'una antiga forma en *endechas*, la qual cosa permet a Menéndez Pidal de fixar la data de la primera redacció a la darrerria del segle xv, probablement en català o en espanyol per un català.¹⁹⁰ Ens conta la mort del cavaller, generalment després de la caçada, que és amagada a la jove vídua, la qual se n'adona durant la seva sortida a missa i, o mor, o és conhortada per una intervenció sobrenatural.

3) Un romanç heptasíllab, també de la sortida a missa, poc conegut a Catalunya,¹⁹¹ limitat gairebé al Nord-est (Zamora, Palència, Astúries, León i Galícia), i molt més tardà que l'anterior, bé que Doncieux cregués que era més antic.¹⁹²

D'aquesta rapidíssima anàlisi, que ens és impossible d'allargar més, veiem clarament dos grups: a) el romanç català de *Don Joan i don Ramon*, sense paral·lels a la Península, i d'una accentuada personalitat dins el conjunt baladístic del *Roi Renaud* (parlem, no de la versió francesa moderna, sinó de totes en general), segurament d'introducció molt antiga (la data proposada per Piferrer basant-se en motius lingüístics és, com apuntàvem més amunt, purament imaginària), i b) el romanç espanyol i català de *La sortida a missa*, en una doble redacció heptasíllaba i pentasíllaba, més tardana la primera que no la segona, probablement derivada d'un primitiu original català, una mica castellanitzat posteriorment.

Aquí ens interessa únicament el primer grup — ens ocuparem del segon en una altra ocasió —, però no podem deixar de consignar que, mentre en la cançó del *Roi Renaud* francès no hi ha intervenció sobre-

187. MILÀ, *Romancerillo*, 171-173; BRIZ, *Cansons de la terra*, III, 171-172; AGUILÓ, *Romancer popular*, 3-10, 337-371; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 29; AMADES, *Cançoner*, 599-600.

188. AGUILÓ, *Romancer popular*, 13-23, 372-373; AMADES, *Cançoner*, 644-645 (vegeu-hi més bibliografia).

189. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 288-289; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero judío-español*, 165-166; ID., *Romancero hispánico*, I, 134, 322, i II, 316 (abreugem molt la bibliografia).

190. MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 217; *Romancero hispánico*, II, 316 i 339. Veg., ara, MASSOR, *Sobre la p. trad. cat.*, 426-427.

191. MILÀ, *Romancerillo*, núm. 204 bis.

192. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 234-239; MENÉNDEZ PIDAL, *Flor nueva de romances viejos*, 214-217. Vegeu la bibliografia de la nota 189.

natural per res i el protagonista torna ferit de la guerra, a les versions espanyoles i catalanes del segon grup el caçador es topa amb la Mort o amb el *Huerco* (no podem enumerar les diferents variants i versions), i tant en aquestes com en les baleàriques del primer grup, el protagonista caçador torna ferit de la caçada. Això fa suposar encertadament a Menéndez Pidal que les cançons hispàniques no tenen per model el *Roi Renaud*, sinó una versió francesa anterior, més acostada al *gwerz* bretó, les restes de la qual trobem en algunes versions modernes, en les quals el protagonista torna ferit de la caça (Fontenay, Orléans, Nivernais), o es troba amb la Mort personificada (Auverné, Retz).¹⁹³

Mirem ara ràpidament les versions baleàriques publicades de *Don Joan i don Ramon*:

a) J. M. QUADRADO, *Poetas mallorquines*, «La Palma» (1841), 233-234. Reproduïda per MILÀ, *Observaciones sobre la poesia popular*, 102, i dins «Revista Balear», I (1872), 320.

b) MILÀ, *Romancerillo*, 172 (núm. 210E). Mallorca. Fa al·lusió al naixement d'una *infanta*.

c) ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II, 556-557. Mallorca.

d) AGUILÓ, *Romancer popular*, 3-4. Mallorca. No sembla retocada. Aguiló en tenia versions mallorquines de Bunyola, Felanitx, Lluçmajor, Palma i Pollença.

e) FERRER, «Tresor dels Avis», I (1922), 53-55. Artà. Parla del naixement de la infanta, i té un vers curiosíssim:

« — No em parleu de ma muiet ni tampoc de la infanta,
domés que faceu es llit allà on mon cos descansa... »

f) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 518 (gener 1953). S'Alqueria Blanca.

g) AGUILÓ, *Romancer popular*, 7-8. Menorca. Versions de Ciutadella i Maó.

h) CAMPS, *Folk-lore menorquín*, I, 180-182; publicat abans dins «Revista de Menorca», X, 246-248. Més llarg que l'anterior; una de les variants fa referència al naixement d'un *infant*.

i) AGUILÓ, *Romancer popular*, 9-10. Eivissa i Formentera. Versions d'Eivissa, Sant Llorenç i Formentera. Fa referència al naixement d'un *infant mascle*. Reproduït per MACABICH, *Romancer*, 61-62.

62. *L'hostal de la Pera* (Mallorca). — Aquesta cançó de lladres, molt coneguda al Principat,¹⁹⁴ és poc freqüent a Mallorca.

Només en coneixem una curiosa versió d'Artà, publicada per Andreu Ferrer, «Tresor dels Avis», II (1923), 39-40.¹⁹⁵ Diu així:

193. MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, I, 321-323.

194. MILÀ, *Romancerillo*, 104-106; BRIZ, *Cançons de la terra*, I, 145-148; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 5; AMADÉS, 515-516.

195. Hi ha un fragment d'una altra versió, també d'Artà, contaminada amb *El petit vailet*.

«A la ciutat de Nàpols, nos hi vàrem 'turar,
 per veure les senyores d'aquella gran ciutat.
 — Què tenen les senyores, que no volen sopar?
 Que tenen *mal de amores* o mal de festejar?
 — No *tienen mal de amores* ni van de festejar;
 domés que estan cansades i volen reposar.
 — Encén es llum, criada, mena-les a colgar
 a la sala més alta, a la de més enllà. —
 La criada encén es llum i les menà a colgar
 a la sala més alta, a la de més enllà.
 La criada traïdora se va posar a escoltar.
 — Això no són senyores, sinó lladres per robar.»

63. *La carta de navegar* (Mallorca i Eivissa). — És la cèlebre cançó de mariners *La courte paille*, estesa per Occitània i França,¹⁹⁶ per Catalunya¹⁹⁷ i per Portugal.¹⁹⁸ Doncieux creu que és originària del litoral de la França d'oil, possiblement del litoral bretó o peitoví, i la data, segons el seu costum, al segle XVI. Sembla que les versions catalanes provenen de la versió provençal, diferent en alguns detalls de la francesa.¹⁹⁹

La versió eivissenca i alguna de les mallorquines són essencialment iguals a les provençals, però la majoria de les mallorquines i alguna de les portugueses es contaminen al final amb el conegut romanç espanyol *El marinero*,²⁰⁰ en espanyol o en català farcit de paraules espanyoles.

No en coneixem versions menorquines, però és molt probable que n'hi hagi. Les publicades fins ara de Mallorca i Eivissa són:

a) «Revista Balear», I (1872), 281. Mallorca. Amb minúscules variants és la publicada per BRIZ, *Cansons de la terra*, IV, 35-36, i dins «Mallorca Dominical», I (1897-98), núm. 33.

b) Arxiduc LLUÍS SALVADOR, *Die Balearen*, II, 559-561. Mallorca.

c) *Materials*, III, 402-403. Biniali. Al final hi ha contaminada una glosa mallorquina:

196. L. LAMBERT, *Chants de travail*, RLR, LI (1908), 474-476; V. SMITH, *Deux complaintes du Velay*, RLR, XVI (1879), 248-249; ROLLAND, *Recueil*, I, 301-303; ARBAUD, *Chants populaires de la Provence*, I, 127-132; DONCIEUX, *Romancero*, 243-251.

197. MILÀ, *Romancerillo*, 176-178; BRIZ, *Cansons de la terra*, IV, 33-36; AMADES, *Cançoner*, 419-420.

198. És la famosa «Nau Catrineta», segurament arribada a través de Catalunya. Cf. LEITE DE VASCONCELLOS, *Romanceiro*, II, 168-180; MENÉNDEZ PIDAL, *Romancero hispánico*, II, 326-327; FERNANDO DE CASTRO PIRES DE LIMA, A «Nau Catrineta»: *Ensaio de interpretação histórica* (Lisboa 1954).

199. DONCIEUX, *Romancero*, 247-248.

200. MENÉNDEZ PELAYO, *Antología*, IX, 257-258; GIL, *Romances populares de Extremadura*, 133; HENRÍQUEZ UREÑA - WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, 384; CADILLA DE MARTÍNEZ, *La poesía popular en Puerto Rico*, 196-199; EDNA GARRIDO, *Versiones dominicanas*, 77-80; P. GARCÍA DE DIEGO, *El testamento en la tradición popular*, RDTTrP, III (1947), 551-557; LARREA PALACÍN, *Romances de Tetuán*, II, 271-272; GARCÍA MATOS, *Cancionero musical*, I, 47-48. És conegut a Catalunya. Cf. AMADES, *Cançoner*, 414-415.

«No hi ha cap de mariner
en tota la mar salada
que puga dir, estimada,
d'aquesta aigo no beuré.»

d) GINARD, «El Heraldo de Cristo», núm. 519 (febrer 1953). S'Alqueria Blanca. No contaminat amb *El marinero*.

e) *Ibid.*, S'Alqueria Blanca. Altra versió contaminada.

f) MASSOT, *El romancero tradicional español en Mallorca*, 173. Pòrtol (1960).

g) MACABICH, *Romancer*, 83-87. Contaminat al principi i al final amb una altra cançó eivissenca de naufragi.

64. *A la plaça fan ballades* (Mallorca i Menorca). — És una de les moltes cançons romàniques en les quals dos germans van al ball contra la voluntat del pare i de la mare. En les franceses, els dos germans moren negats per haver anat a ballar sota el pont (del Nord, dels Morts, de Nantes, de la Rochelle).²⁰¹ En les cançons de l'alta Itàlia, el pare fa tornar la filla a casa i la bastoneja perquè ha ballat amb el fill del comte; es guareix per la visita de l'enamorat, però al cap de set o vuit mesos té un fill.²⁰² En la cançó catalana el pare mata la seva filla a bastonades, però no és així en totes les versions; ja de Briz, per exemple, diu:²⁰³

«A la plaça ballen coques, bé m'hi deixareu anar;
com que só tan boniqueta, ballador no em faltará.
A la primera ballada, ballador ja va trobar.
A la segona ballada, sa mare la va cridar:
— Puja, puja, Caterina, que ton pare et vol pegar.
— No em pegarà lo meu pare, ja tinc qui l'en guardarà.
— Puja, puja, Caterina, que el cavall ens portará.
No tinguis por de ton pare, que ni tan sols nos veurà...
— Puja, puja, Caterina, que ton pare et vol casar.
— No em casará lo meu pare, casadeta só temps ha.»

A Mallorca i Menorca és molt coneguda, bé que n'hi hagi poques versions publicades.

Són:

a) *Materials*, III, 355. Capdepera. És la forma més coneguda a Mallorca, bé que sigui més freqüent el començament «A la plaça fan ballades...».

201. Vegeu PUYMAIGRE, *Chants populaires recueillis dans le Pays Messin*, I, 102.

202. NIGRA, *Canti popolari*, 456-459.

203. BRIZ, *Cançons de la terra*, II, 57-58. — Altres textos catalans: MILÀ, *Roman-cerillo*, 298-299; VIDAL, *Cançoner*, III, 9-10; POUËIGH, *Chansons*, I, 170-171; V. SERRA I BOLDÚ, *Jochs de nenes*, «Catalunya», núm. 26 (febrer 1904), 117-118; AMADES, *Cançoner*, 177-178.

b) FERRER, «Tresor dels Avis», II (1923), 142-43. Menorca. En coneixem una forma mallorquina molt semblant. Pel seu interès, la reproduïm en els nostres Textos, 22.

c) *Ibid.* Hi ha fragments d'una versió mallorquina.

65. *La Mort i la donzella* (Menorca). — És una cançó catalana molt coneguda.²⁰⁴ Només en coneixem una versió menorquina publicada per Camps, molt semblant a les del Principat. Vegeu-ne acarats els textos menorquí de Camps i el del Principat de Capmany (només publiquem d'aquest darrer els fragments coneguts a Menorca, on és molt més curta) :

Menorca

«Donzelleta, com viviu,
com viviu tan descuidada,
sens pensar que ve la Mort
a l'hora manco impensada?
— Qui sou vós, que no us conec?
No us he vista mai encara!
— La Mort som si em coneixeu,
si mai l'hau vista pintada.
— La Mort pintada bé es veu;
l'he vista moltes vegades,
mes no mata, com feis vós,
ni tampoc porta la dalla.
— De pensar que som la Mort
tenc la gent horroritzada;
mes jo no vaig en es lloc,
si l'hora no és arribada.
— Mata el pare, que és vellet
i té els peus dins de la caixa,
i a mu mare després d'ell,
i a jo deixem viure encara.
— Açò sí, que no ho faré:
la teva hora és arribada.
Allà a on anaràs
mai encara hi has estada;
gran soroll hi sentiràs,
si a Lluçifer ets condemnada.»

Principat

«... — Donzelleta, com viviu,
com viviu tan descuidada,
sens pensar que la Mort ve
a l'hora menos pensada?
— Qui sou vós, que no us conec,
que sou tan desfigurada?
— La Mort só si em coneixeu,
si mai l'heu vista pintada.
— La Mort pintada bé es veu,
l'he vista moltes vegades,
mes no mata com vós feu,
ni tampoc porta la dalla.
— Al pensar que só la Mort
tinc la gent horroritzada,
però jo no vaig enlloc,
si l'hora no és arribada...
— Mata el pare, que és vellet
i té un peu dins de la caixa,
i a ma mare després d'ell,
i a mi deixa'm viure encara.
— Jo ara he vingut per vós,
puix vostra hora és arribada...
— Donzella, allí on anireu
vós jamai hi sou estada;
gran soroll hi sentireu:
a l'infern sou condemnada.»

CAMPS, *Folk-lore menorquí*, I, 190-191 (vegeu també les pàgs. 179 i 339); publicada anteriorment dins «*Revista de Menorca*», X, 273-274.

66. *Sa mort d'En Cabrinetti* (Mallorca). — És una composició burlesca, cantada per Carnestoltes i en altres ocasions de bulla.

²⁰⁴ MILÀ, *Romançerillo*, 211; BRIZ, *Cansons de la terra*, I, 237-240; CAPMANY, *Cançoner popular*, I, núm. 11; AMADES, *Cançoner*, 373-374. Cf. JOSEP ROMEU I FIGUERAS, *La «Representació de la Mort», obra dramàtica del segle XVI, y la danza de la muerte*, BRABLB, XXVII (1957-58), 181-225.

Només n'hi ha publicada la següent versió d'Artà: A. FERRER, «Cort», núm. 239 (febrer 1955):

«Sa mort d'En Cabrinetti se n'ha de recordar.
Anàrem a l'enterro i no mos daren sopar.
'Nam a ca s'hostalera: — Què hi ha per a sopar?
— Hi ha perdius amb salsa i també un bacallà;
hi ha potons de rata i un bocí de ca;
hi ha pinyols d'oliva per voltros berenar;
hi ha caragols amb buines i butzes de milà. —
Al fi posaren taula i mos posam a sopar;
pegàrem tal panxada que vàrem rebentar.»

67. *La flor romanial* (Mallorca). — Aquest romanç forma part d'una rondalla popular, molt coneguda arreu del Principat,²⁰⁵ València²⁰⁶ i Mallorca.²⁰⁷ Un rei tenia tres fills, estava malalt i per a guarir-se necessitava la *flor romanial* (la *flor veriquinal* o de *Judicà*, segons altres versions mallorquines); el germà petit troba la flor, que li roba el major, el qual el mata i l'enterra. De la tomba surt una canya, que és tallada per un pastor per a fer-ne un flabiol.

«I heu de creure i pensar [ara continua mossèn Alcover] que aquell fabiolet, sonant sonant, se posa a dir:

— Oh pastor, lo bon pastor,
tu em toques i no em fas mal.
M'enterraren dins l'arena
per la flor romanial...

Aquell pastoret un dia passava per davant cal Rei, sona qui te sona.
El Rei guaitava a sa finestra, i nota que es fabiolet d'aquell pastor,
an es mateix temps que sonava, deia:

— Oh pastor, lo bon pastor...

Allò li vengué molt de nou. Crida es pastoret, i li diu:

— Què és això? Com és que aquest fabiolar parla?

— Jo no le hi sé dir, respon s'allot. Jo no faç més que bufar, i surt aquesta veu.

— Veiam si hi buf jo, si farà lo mateix.

205. МІЛА, *Cuentos infantiles*, «Obras Completas», VI, 159; GRÀCIA BASSA, *Folklore de Llofriu. La flor de Gericán*, «Catalunya», núm. 38 (1905), 31-34; AMADES, *Folklore de Catalunya: Rondallística* (Barcelona 1950), 214-216.

206. Comunicació del nostre amic senyor Manuel Palau, que compon actualment una òpera sobre el tema.

207. ALCOVER, *Aplec de rondalles mallorquines*, II² (Barcelona 1913), 229-240; poden veure'l també a *Les millors rondalles de Mallorca, recollides per En Jordi des Recó* (Mallorca 1946), 235-249.

El Rei el se du a sa boca, i comença a sonar.
Sona qui te sona, es fabiolet es posa a dir :

— Oh mon pare, lo meu pare,
me tocau i no em feis mal.
M'enterraren dins l'arena
per la flor romanial...»

El rei crida la reina, perquè toqui el flabiol, i diu :

« — Oh mare, la mia mare,
me tocau i no em feis mal», etc.

El mateix diu quan el toca el germà segon, començant «Oh germà, lo bon germà»; però quan el sonador és el major, diu :

« — Oh germà, lo mal germà,
tu em toques i me fas mal.
M'enterrares dins l'arena
per la flor romanial.»

El pare desenterra el fill petit i castiga el major.

Aquesta rondalla, que no hem sabut trobar a les colleccions espanyoles més conegudes, és molt freqüent a Amèrica: Mèxic, Cuba, Santo Domingo, Costa Rica, exactament igual. Sembla errada l'explicació que Henríquez Ureña en dóna sobre l'origen, relacionant-lo amb *El Conde Niño* i *La flor del Olivar*; «para explicar cómo pudo el olivar convertirse en una palabra sin sentido, debe recordarse que ni en las Antillas ni en Méjico hay olivos». ²⁰⁸

68. *La mort de la pageseta* (Mallorca). — Res millor, per a acabar el present Catàleg, que aquest emotiu *planctus*, farcit de problemes.

En coneixem una versió fragmentària d'Artà, publicada per Andreu Ferrer, «Tresor dels Avis», III (1927), 79. Diu així :

« — A on va sa pageseta? a on va tan dematí?
— Jo me'n vaig a coir roses, un ramell n'he de coir.
— Què ets de fer d'aquestes roses, que en mostres tant de desig?
— En tenc d'anar carregada en es ball d'aquesta nit.
.
— Sentiu aquestes campanes, quin so fan tan llarg i trist?
— Toquen trets per una jove qui flors anava a coir.
— Per qui ploren ses fadrines? per qui ploren es fadrins?
— Ploren per sa pageseta que han picada ets escorpins.»

208. HENRÍQUEZ UREÑA - WOLFE, *Romances tradicionales en Méjico*, 385. Vegeu la nota addicional al final de l'article.

TEXTOS¹

1. LES DUES GERMANES (Mallorca)

- El comte i la comtessa venien de Cal Masia (?);
 quan foren al mig del mar, los moros les investiren;
 mataren el comte Flores, la comtessa cau cativa.
 La dugueren a cal rei, tan blanca i tan affigida.
- 5 — Reina mora, reina mora, n'hi portam una cativa. —
 Quan la reina la va veure tan blanca i tan affigida:
 — Tornau-la-vos-ne, bons moros, d'aquí on la m'heu *traïda*.
 perquè, si el rei la veu, d'ella s'enamoraria;
 ella seria la reina, jo esclava seua seria. —
- 10 Va sortir una criada de les dotze que hi havia:
 — La deix fer, senyora reina, la deix fer, senyora mia;
 l'enviarem a rentar los panyos a la marina;
 amb el sol i la serena, les colors fines perdria. —
Por disposición de Déu, sa color fina tenia.
- 15 L'esclava tengué un nin, i la reina, una nina,
 i les males traïdories [*sic*] visqueren de traïdoria:
 dugueren el nin a la reina i a l'esclaveta sa nina.
 — Aigo, aigo, cristians, per batiar la meua fia;
 si fos a la mia terra, de mi gran festa farien;
- 20 la murta que hi ha a los camps, p'es carrers tota aniria.
 — Diguè'm, diguè'm, esclaveta, de quina terra ets eixida.
 — De Múrcia, senyora reina, de Múrcia, senyora mia.
 — Diguè'm, diguè'm, esclaveta, tos pares què se nomien?
 — Mon pare ha nom Joan, ma mare, dona Maria.
- 25 — Si n'és ver lo que tu dius, ets pròpia germana mia. —
 Se donaren un abraç, desferrar-se no porien.
 El rei n'estava a un estudi, tot lo que deien sentia.
 — Si t'ha fet penar l'esclava, prompte la castigaria.
 — No m'ha fet penar l'esclava, antes bé m'ha dat alegria;
- 30 si n'és ver lo que ella diu, n'és pròpia germana mia.
 — Digue-li si vol que es cas, [jo molt bé la dotaria];
 la casaria amb un duc dels majors de dins Turquia.
 — Tal consei no li daré, tal consei no li daria;
 que muira en la seua terra, i jo moriré a la mia. —
- 35 El rei, de content que estava, se'n va anar a fer una caçada,
 i la reina una embarcada dels infants i sa germana.
 El rei, quan vengué de caça, trobà la porta tancada;

1. Procurem de conservar totes les característiques lingüístiques d'aquestes cançons (p. ex.: *perque* [= *perquè*], *diguè'm* [= *digues-me*], *coneis* [= *coneixes*], *quant* [= *quan*], *cabeiera* [= *cabellera*], etc.).

- demanà a tots els criats la reina a on era anada.
 — A Múrcia se n'és anada, els infants i sa germana. —
 40 El rei n'hi fa una carta que li enviï es major,
 i ella n'hi fa una altra, que serveix nostro Senyor ;
 el rei n'hi fa una carta que li enviï es segon,
 i ella n'hi fa una altra, que ja fa sermons pel món ;
 el rei n'hi fa una carta que li enviï sa fieta,
 45 i ella n'hi fa una altra, que ja l'ha feta mongeta ;
 el rei n'hi fa una carta que li enviï es petit,
 i ella n'hi fa una altra, que serveix Déu infinit ;
 el rei n'hi fa una carta que si hi va la matarà,
 i ella n'hi fa una altra, que a Múrcia les trobarà.

2. ELS DOS GERMANS (Mallorca)

- N'hi hem de fer un present a la reina del morisme,
 que hem cativat una infanta del comte de Vall d'Oliva.—
 Quan la reina la va veure tan blanca i tan afligida :
 — Tornau-la-vos-ne amb bons modos d'allà on l'haureu eixida,
 5 perque, si el rei la veu, d'ella s'enamoraria,
 i jo seria l'esclava, i ella reina seria. —
 Va sortir una criada de les dotze que hi havia :
 — 'Xau-la estar, senyora altesa, 'xau-la estar, senyora mia ;
 l'enviarem a rentar los panyos a la marina,
 10 i veureu com prest perdrà aquesta color tan fina. —
 Ella rentava los panyos, los panyos a la marina,
 i va veure un cavaller, detràs, detràs que venia.
 — Bones tardes, moretona.
 — Les mateixes, cavaller. — Vols venir en ma companyia ?
 15 — I los panyos de la reina, per mi qui els-e rentaria ?
 — Los qui són daurats de plata romandran per la marina ;
 los qui són daurats de or [*sic*], vendran en ma companyia.
 Digau-me on voleu colcar : a la sella o a la brida ?
 — A les anques del cavall és més honra i companyia. —
 20 Caminaren set jornades sense paraula profina (?) ;
 caminaren altres set : — Camp d'Oliva ! Camp d'Oliva !
 — Com coneis tu, moretona, com coneis lo Camp d'Oliva ?
 — No som moretona jo, jo som infanta polida ;
 del comte Oliva vaig néixer i de dona Margalida.
 25 Si lo que tu dius és ver, germana ets pròpia mia. —
 Se donaren un abraç que departir no porien.
 Arribaren a ca-seua : — Ma mare, què pagaríeu,
 què pagaríeu, ma mare, porer veure vostra filla ?
 — La mitat de mon reialme jo sols no le hi planyeria ;
 30 endemés, si n'era verge, altre tant redoblaria. —

La donzella, que escoltava, quant això sent, responia :
 — Tan donzella som, ma mare, com l'hora que me paríreu.
 El rosari de la Verge de mi no s'és *departido*.
 Voleu veure la semblança? Dins la basta el duc *cosido*. —

3. LA CAPTIVA RESCATADA (Mallorca)

- A la vorera del mar una donzella
 hi brodava un mocador prim per la reina.
 Com lo tengué mig brodat, n'hi faltà seda.
 — Mariner, bon mariner, que portau seda?
 5 — Quina sedeta voleu, blanca o vermeia?
 — Vermeieta la vui jo, que és la més bella.
 — Entrau, entrau dins la nau, triareu d'ella. —
 Com va esser a dins la nau, la nau fa vela,
 i amb lo cant del mariner s'adormí ella.
 10 Com va esser enmig de mar se desperta ella.
 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 que les ones de la mar m'hi donen pena.
 De tres germanes que som, som la donzella ;
 una és casada amb un turc, s'altra és marquesa,
 15 i jo, pobreta de mi, som marinera.
 Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 perquè jo tenc una mare que em quitaria.
 Ma mare, la mia mare, moros m'hi prenen.
 Ma mare, quitau, quitau la vostra filla.
 20 Ma mare, per cent escuts em quitariéu.
 — Ma filla, per un escut jo no us voldria. —
 Volta la nau, volta la bella.
 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 perquè jo tenc un germà que em quitaria.
 25 Oh germà, lo meu germà, moros m'hi prenen.
 Germà meu, la cortesia, no em quitariéu?
 — Germana, per un escut jo no us voldria. —
 Volta la nau, volta la bella.
 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 perquè tenc una germana que em quitaria.
 30 Germana, la mia germana, moros m'hi prenen.
 Germana, la cortesia, no em quitariéu?
 — Germana, per un escut jo no us voldria. —
 Volta la nau, volta la bella.
 35 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 que jo tenc una padrina que em quitaria.
 Padrina, bona padrina, moros m'hi prenen.
 Padrina, amb cent escuts d'or m'hi quitariéu.

- Ni per cent ni per dos-cents jo no et voldria.
 40 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra...

4. LA PORQUEROLA (Mallorca)

- El rei n'ha fetes fer crides, que crides n'ha fetes fer,
 que tots los més guilants homos a la guerra n'han d'aner.
 Qui tindrà la *mujer jove* la se guardarà molt bé.
 — Jo la deixaré a mu mare, qui la'm guardarà molt bé. —
 5 Des cap de les set setmanes, porquerola la va fer,
 i des cap de los set anys s'hi presenta el cavaller.
 — Vols-me dir tu, porquerola, de quin és el teu beguer?
 — D'un coconet d'aigo roja com es porcs n'han fet truger.
 — Vols-me dir tu, porquerola, de quin és el teu menger?
 10 — D'un roegó de pa d'ordi, i no tant com n'he mester.
 — Vols-me dir tu, porquerola, de quin és el teu feiner?
 — Set fuades cada dia i un feix de llenya fer.
 — Vols-me dir tu, porquerola, a on és ca s'hostaler?
 — A casa la mia sogra, un temps hi solien fer. —
 15 Amb l'espasa del *cavallo* el feix de llenya li fé,
 i a les anques del *cavallo* el feix de llenya dugué;
 quan 'ribaren al vilatge, es feix de llenya li dé,
 porque la gent del vilatge no hi tengués un què diguer.
 — Bones tardes, hostalera. — Ses mateixes, cavaller.
 20 — Voleu-me dir, hostalera, anit de què soparé?
 — Capons i gallines grasses i coloms si n'ha mester.
 — Voleu-me dir, hostalera, anit amb-e qui jauré?
 — Jauràs amb la mia nora, com a mosso de porquer.

 — Aixequè't, truja, vellaca, que es porcs ja van p'es carrer.
 25 — No n'és truja ni vellaca, sinós que n'és ma muller.
 Si no fos que és mu mare, un foc ne faria fer
 dalt la muntanya més alta, qui cremàs a poc a poc (!).

5. A LA CIUTAT DE NÀPOLS (Menorca)

- A la ciutat de Nàpols hi ha una gran presó.
 Hi ha vint-i-nou presos que canten la cançó,
 sense menjar ni beure ni sols un roegó.
 La jove està a finestra i escolta la cançó.
 5 — Mon pare, lo bon pare, jo vos deman un do.
 — Ai filla, la ma filla,² no te'l puc donar, no;

2. *Var.*: «ma fia Margalida» (nota de Camps). Veg. les melodies d'aquestes cançons de Menorca a MASSOT, *Sobre la p. trad. cat.*, 448-453.

demà és dissabte, filla, i els han de penjar tots.
— Mon pare, lo meu pare, no pengeu la mia amor...

6. NA CECÍLIA (Menorca)

- Entrant dins el poble sent un combregar ;
a ca Na Cicília jo l'he vist entrar.
— Bona nit, senyora, vulgui'm dispensar,
que és la meva *ndvia* que han de combregar. —
5 Entrant dins la cambra : — Cicília, com va ?
— Malament, Riera, malament me va.
No ploris, Riera, que no pots plorar ;
tenc una germana, t'hi podràs casar.
— No estic per cap germana ni per cap germà,
10 que és amb tu, Cicília, que me vui casar.
— Vat aquí, Riera, lo que em vares dar ;
vat aquí el *pendiente*, vat aquí el collar.
Fé venir un confés, que em vui confessar. —
I amb tres parauletes—Cicília expirà.
15 La treven de ca-seva per dur-la a enterrar,
i se tirà allà en terra i la va besar.
— *Adiós*, Cicília, ja no em puc casar !

7. LA MALA SOGRA (Mallorca)

- A la font del Guiló hi ha una guilant dama ;
s'aixeca el dematí a rentar la bugada.
Tres cavallers passaren, tots tres la se miraren ;
com tornaren passar li feren capellada.
5 Va respondre el major : — Oh quina guilant dama !
Va respondre el segon : — Oh que m'hi fos casada !
Va respondre el petit : — Dins cambra fos tancada !
La sogra estava a dalt, que tot s'ho escoltava ;
com son marit vengué, *luego* le hi contava.
10 L'agafà per un braç i la sogra per s'altre ;
amb un garrot d'uiastre, per morta la deixaren.
— Per un bufet i dos, dins es llit t'has tirada !
— Passau darrera el llit, veureu la sang com raja.
— *Vamos*, Catalineta, quin metge vols tu ara ?
15 — Es metge que jo vui, la creu i la mortaia.
— *Vamos*, Catalineta, quin testament fas ara ?
— Es testament que faç, no us agradarà gaire.
Les sivelles del peu, per la Verge del Carme ;

el vestit [bo] de seda, per les meves germanes ;
 20 es vestits ordinaris, per les meves criades.

8. L'ADÚLTERA (Mallorca)

— Sopau, sopau, senyoreta, sopau i colgar dejorn,
 que jo me'n vaig a la caçada, fins demà vespre no torn. —
 Ella sopa i se colga i fa lo que es seu marit li diu ;
 el temps que se desvestia, a la porta sent toqui.
 5 — Qui és que toca a la porta que no me deixa dormir ?
 — *Señora, yo soy don Francisco, que vengo a recibir.*
 — Ara bajan mis criadas, prompte li vendran a obrir.
 — *Yo no quiero tus criadas; lo que te quero [sic] a ti.* —
 Ella davallà en camia blanca i sabateta xuclí,
 10 i com va esser en es replà li va apagar es candellí.
 — *Vaia, vaia, don Francisco, no ho solia fer així.*
 — I jo estava *pensando* aquests infants de qui són.
 — Aquests infants de qui són? Són des meu marit traïdor.
Calle, calle, don Francisco, que és tres hores lluny d'aquí.
 15 — *Calle, calle, senyoreta, que la poria sentir*
 i li poria trair i d'aquest món treure-lè. —
 Treu es cap a la *ventana*, tres parauletes va dir :
 — Casades, fadrines i donzelles, preniu aqueixa de mi ;
 que es vostro marit no hi siga, no vos estregueu [*sic*] a obrir ;
 20 que jo m'hi he atrevida, per això vaig a morir.

9. LA DONZELLA (Menorca)

Vora voreta la mar hi ha una *doncella*,
 qui brodava un mocador de fil i seda.
 Mentres anava brodant, li mancà seda.
 Se girà cap a la mar, veu una vela.
 5 — Mariner, bon mariner, que portau seda ?
 — De quin color la voleu : blanca o vermeia ?
 — Vermeia la volia jo, que el cor alegre ;
 vermeia la volia jo, que és per la reina.
 — Si entrau dins de la nau, triareu d'ella. —
 10 Quan entrà dins de la nau, s'adormí en ella ;
 el patró es posà a cantar cançons novelles ;
 amb lo cant del mariner s'és dormideta,
 i mentres ella dormia, la nau pren vela.
 Amb la corrent de la mar se desperta ella.
 15 — Mariner, bon mariner, portau-me a terra,
 que les ones de la mar me causen pena...

10. EL REI TENIA TRES FILLES (Mallorca)

- El rei tenia tres fies, totes tres com una plata ;
 el rei s'enamorà d'una : — Na Catalina és sa guapa. —
 Quan sa mare se'n va tèmer, la tancà dins una cambra,
 i per menjar li donava tonyina i carn salada,³
- 5 i per beure li donava aigo de la mar salada.
 Passa un dia, passen dos, passa tota la setmana,
 i ella de set que tenia treu el cap a la *ventana* ;
 va veure los seus germans qui amb bolletes d'or jugaven.
 — Oh germà, lo bon germà, no em farieü la cortesia
- 10 de pujar-me un càntil d'aigo, i la glòria guanyarieü ?
 — *No te la beberás, maldita, no te la beberás, malvada,*
porque de tu padre, [el rey], querías ser la enamorada.
 Ella se posà molt trista, llàgrimes de sang plorava.
 Passa un dia, passen dos, passa tota la setmana,
- 15 i ella de set que tenia treu el cap a la *ventana* ;
 va veure les seves germanes que amb guyetes d'or brodaven.
 — Germana, la bona germana, no em farieü la cortesia
 de pujar-me un càntil d'aigo, i la glòria guanyarieü ?
 — *No te la beberás, maldita, no te la beberás, malvada,*
- 20 *porque de tu padre, [el rey], querías ser la enamorada.*
 Ella se posà molt trista, llàgrimes de sang plorava.
 Passa un dia, passen dos, passa tota la setmana,
 i ella de set que tenia treu el cap a la *ventana* ;
 va trobar la seva mare que amb filova d'or filava.
- 25 — Ma mare, la bona mare, no em farieü la cortesia
 de pujar-me un càntil d'aigo, i la glòria guanyarieü ?
 — *No te la beberás, maldita, no te la beberás, malvada,*
porque de tu padre, [el rey], querías ser la enamorada.
 Ella se posà molt trista, llàgrimes de sang plorava.
- 30 Passa un dia, passen dos, passa tota la setmana,
 i ella de set que tenia treu el cap a la *ventana*,
 i va veure el seu pare que amb cartetes d'or jugava.
 — Mon pare, lo meu [bon] pare, no em farieü la cortesia
 de pujar-me un càntil d'aigo, i la glòria guanyarieü ?
- 35 — Correu, criats i criades a dur aigo a la meva fia,
 que el primer que arribarà, la corona haurà guanyada. —
 Quant arribaren a dalt, la troben que badaïava.

3. Coneixem una variant de Sóller molt més expressiva, no publicada a cap de les versions que consignem : «I per menjar li donava | carn de tonyina salada». (comunicació del senyor Guillem Colom).

11. N'AINETA (Menorca)

- Mu mare se'n va a missa, i jo couré es dinar. —
 Com la mare vingué, la nineta no trobà.
 Pregunta a los vesins si l'han vista passar.
 — Per 'quí n'ha passat una que amb un soldat se'n va.
 5 — Ai, ai, Catalineta, ton pare et ve a cercar!
 — Digau-li a mon pare que amb ell no hi vui anar;
 tenc de fer mort i vida davant des capità;
 si es capità m'agrada, amb ell me vui casar.
 Me'n vaig a Barcelona a aprendre de brodar;
 10 brot una camiseta per la nina casar;
 també brot uns drapets per lo nin quan vindrà.

12. LA INFANTA DESHONRADA (Mallorca)

- En el portal del rei moro una mala herba hi havia;
 tothom qui d'ella gustava, escisada romania.
 Donya Esibel volgué esser, volgué esser la descarada
 qui de l'herba va gustar; molt prompte quedà danyada.
 5 Ja corrien per *los quadros*,⁴ que negú res no sabia,
 només la seua criada que la calçava i vestia.
 Un dia la va enutjar, i li va dir que ho diria.
 — Digues-ho, mala criada; digues-ho, esclava mia. —
 Un dia, per 'vinentesa, va passar per ca sa mare.
 10 — Bon dia, senyora altesa. — Bon dia, bona criada.
 — N'hi diria lo que sé, si la vida em 'segurava.
 — Digues-ho, bona criada, la vida assegurat sia.
 — Que la seua fia altesa porta un infant nit i dia. —
 Sa mare com sent això, en terra caigué esmortida.
 15 Com l'hagueren esmortisada hi feren anar sa fia.
 — *Que no lo crea, mi madre, no lo crea*, que és mentida,
 que tan *doncella soy* ara com l'hora que me paríreu. —
 Hi feren anar vuit metges, los majors de dins Granada;
 quatre li miren los peus, i altres quatre, la cara.
 20 Respongueren a la una: — La filla n'està danyada.

13. EL BON CAÇADOR (Menorca)

Es pastor de Curniola quan vol sopar no té pa;
 va agafar s'escopeta i ja és partit a caçar.

4. *Los quadros*: suposem que és l'espanyol «los cuatro» (mesos), en el qual s'ha sonoritzat la *t* en *d*, i s'ha afegit, per analogia, una *s* de plural.

- No trobà caça ninguna ni res an-e què tirar,
sinó una pastoreta que guardava bestiar.
- 5 La va trobar dormideta a s'ombra d'un olivar;
va coir un brot de violes i en el pit l'hi va tirar;
ses violes n'eren fresques, la jove es va despertar.
— Què veniu aquí, bon jove, què veniu aquí a cercar?
— La teva amor, joveneta, si me la volfeu dar.
- 10 — Demanau's-e-la a mon pare i també a mon germà;
si mon pare vos la dóna, jo no vos la puc negar.
— Pastoreta, pastoreta, de qui és aquest bestiar?
— Ses ovelletes són meues; es moltons, de mon germà;
els anyells són de mon pare; si els-e vui, me'ls-e darà.

14. EL FILI DEL REI (Mallorca)

- Tres palometes renten dins un riu;
una de bugada i s'altra de llixiu;
una cui floretes p'es fi [sic] del rei.
Es fi del rei passa, li tira un pom d'or;
- 5 li tira una pedra, la fér en es cor.
. — Nineta, que t'he fet mal?
— No, senyor rei. — Es metge te curarà.
Si no basten es d'aquí, a França n'hi ha. —
Passa per un carreró, sent tocar de mort;
- 10 Na Rosseta és morta, no la veig p'enlloc,
ni per cap finestreta ni per cap bolcó [sic],
només per uns retxadets qui fa oració.

15. LES TRANSFORMACIONS (Mallorca)

- Si tu em vols fer l'amor i a mi em véns buscant,
jo me faré [la] flor, flor del jardí més gran.
— Si tu te fas [la] flor, flor del jardí més gran,
jo me faré [la] beia, i t'aniré picant.
- 5 — Si tu te fas [la] beia i a mi em vas picant,
jo me faré [la] llebre, llebre del bosc més gran,
— Si tu te fas [la] llebre, llebre del bosc més gran,
jo me faré caçador, i t'aniré caçant.
— Si tu te fas caçador i a mi em véns caçant,
- 10 jo me faré anguila, 'guila del torrent més gran.
— Si tu te fas anguila, 'guila del torrent més gran,
jo em faré pescador, i t'aniré pescant.
— Si tu te fas pescador i a mi em véns pescant,

- jo me faré [la] monja, monja del convent més gran.
 15 — Si tu te fas [la] monja, monja del convent més gran,
 jo me faré [el] frare, i t'aniré confessant.
 — Si tu te fas [el] frare, frare del convent més gran,
 val més que mos casem i no patirem tant.
 — Ja ho diràs a ta mare, si vols que mos casem,
 20 i ja ho diràs a ton pare, i llavonse mos casarem.

16. LA DAMA D'ARAGÓ (Mallorca)

- A França hi ha una dama, dama, dama de gran valor.
 Du la cabeiera llarga, llarga fins en el taló.
 Sa mare li pentina cabeiet de dos en dos.
 Es seu germà la se mira amb aquells uis matadors.
 5 L'agafa per la mà blanca, la mena a missa major.
 Quan va prendre aigo beneïda, sa piqueta tornà d'or.
 Los altres seien en terra, i ells dos, en cadira d'or.
 Es capellà que deia missa va perdre es kyrieleison;
 per dir *Dominus vobiscum* va dir *Spiritu tuò*.
 10 S'escolà que li servia va dir: — Això no és això.

17. ON ANAU, MARE DE DÉU? (Menorca)

- Mare de Déu, on anau? on anau tan afanada?
 — Aquí baix hi ha un torrent i una dona qui em demana.
 — No hi aneu, Mare de Déu, que aquesta dona va errada.
 — En aquesta vui anar, qui tothom la desempara.
 5 No hi ha vespre ni matí que ella no passi el rosari,
 el rosari del Roser i el rosari del Carme. —
 Va parir un minyonet més blanc que la llet brossada.
 — Vam qui serà el padrí? vam qui serà la comare?
 Es padrí n'és sant Francesc, la comare santa Clara. —
 10 Com venien des bateig van trobar taula posada,
 del bon vi i del bon pa darrera la carn salada.
 — No hi hauria un confitet per regalar a la comare? —
 La comare li va dar un manto de seda blava,
 i el padrí li regalà la Doctrina cristiana.

18. L'INFANT I LA DIDA (Mallorca)

Lo bon rei se'n va a caçar, lo bon rei i la regina;
 no deixa ningú al palau, sinó l'infant i la dida.

- L'infantó no vol callar, ni en bressol ni en cadira,
ni tampoc amb un pom d'or que la dida li ofería.
- 5 La dida encén un gran foc de coscoll i de sabina;
amb l'ardoreta del foc, la dida s'és adormida.
Quan la dida es despertà, trobà l'infant cendra viva.
La dida pegà un gran crit: — Valeu-me, Verge Maria,
que si vós no m'ajudau, del rei seré perseguida. —
- 10 L'aplega amb un platet d'or i a la Verge l'oferia.
— Ai, Verge, si me'n valeu, corona d'or vos faria;
una altra pel vostre infant, voltada de perles fines. —
A una cambreta de dalt, allà on el rei dormia,
allà se calà a plorar, i va plorar tot lo dia.
- 15 Estant amb aquests trebais, lo criat del rei arriba.
— Què teniu, lo bon amor? què teniu, la bona dida?
— Me s'ha cremat un faldar, lo millor que el rei tenia.
— Dida, veus aquí diners, anau's-en a la botiga.
— A la botiga no n'hi ha, d'aquesta tela tan fina.
- 20 — Si a la botiga no n'hi ha, anau a l'argenteria.
Si en els argenters no n'hi ha, dida, no sé què us hi diga. —
Estant en estes raons, el rei i la reina arriben.
— Dida, a on teniu l'infant? on teniu l'infant, la dida?
— L'infant és dalt al bressol, dalt al bressol que dormia.
- 25 — Dida, baixau-me l'infant, de veure'l me folgaria. —
Ja se'n puja dalt la cambra: — Valeu-me, Verge Maria,
que us en compraré un vestit tot d'or i de plata fina. —
Ella ja se'n va al bressol, troba l'infant que dormia.
Oh quin miracle tan gran que féu la Verge Maria!

19. LA LLÀNTIA DEL REI MORO (Mallorca)

- 'Nem a missa, Montserrat, i vorem tot lo que hi ha.
Una llàntia a cada banda, que mai l'han vista cremar,
més que un dia l'encengueren, i un àngel del cel baixà
per apagar aquesta llàntia, sinós lo món finirà.
- 5 La llàntia quedà apagada, i mai més tornà cremar.

20. LA PRESÓ DE PERPINYÀ (Menorca)

El dia set de setembre, quan lo varen agarrar,
ja lo agarren, ja lo lliguen, dins la presó el van portar.
A la presó que el portaren, Perpinyà se diu de nom;
és una presó tan mala,

- 5 dins una sitja ensitjada, de dia no hi toca sol.
L'escala de la presó és feta de gran valor;
la pugen amb alegria i la baixen amb tristor.

21. EL COMTE MAL (Mallorca)⁵

- Que vetlau tota soleta, *muller lleial?*
Que vetlau tota soleta, *mon desigual?*
— Jo no vetl tota soleta, *mon comte Mal.*
Jo no vetl tota soleta, *ai, mon Déu val!*
5 — Qui teniu per companyia *muller lleial?*
Qui teniu per companyia, *mon desigual?*
— Déu i la Verge Maria, *mon comte Mal.*
Déu i la Verge Maria, *ai, mon Déu val!*
— A on teniu les vostres filles, *muller lleial?*
10 A on teniu les vostres filles, *mon desigual?*
— Dins s'estudi són qui dormen, *mon comte Mal.*
Dins s'esfudi són qui dormen, *ai, mon Déu val!*
— Les me voleu deixar veure, *muller lleial?*
Les me voleu deixar veure, *mon desigual?*
15 — Vós les me retgiraríeu, *mon comte Mal.*
Vós les me retgiraríeu, *ai, mon Déu val!*
— Amb què les retgiraria, *muller lleial?*
Amb què les retgiraria, *mon desigual?*
— Amb les flamades de foc, *mon comte Mal.*
20 Amb les flamades de foc, *ai, mon Déu val!*
— Què és lo que duis en els ulls, *mon comte Mal?*
Què és lo que duis en els ulls? *Ai, mon Déu val!*
— Males coses que he mirades, *muller lleial.*
Males coses que he mirades, *mon desigual.*
25 — Què és lo que duis en el nas, *mon comte Mal?*
Què és lo que duis en el nas? *Ai, mon Déu val!*
— Males coses que he olorades, *muller lleial.*
Males coses que he olorades, *mon desigual.*
— Què duis vós a les orelles, *mon comte Mal?*
30 Què duis vós a les orelles? *Ai, mon Déu val!*
— Males coses que he sentides, *muller lleial.*
Males coses que he sentides, *mon desigual.*
— Què és lo que duis en el cap, *mon comte Mal?*
Què és lo que duis en el cap? *Ai, mon Déu val!*
35 — Mals pensaments que he tenguts, *muller lleial.*

5. Recollida a Puigpunyent per mossèn Bartomeu Quetglas (1952); n'agraïm la comunicació al poeta Guillem Colom.

- Mals pensaments que he tenguts, *mon desigual*.
 — Què és lo que duis als genolls, *mon comte Mal?*
 Què és lo que duis als genolls? *Ai, mon Déu val!*
 — Mal ajonollat que som estat, *muller lleial*.
 40 Mal ajonollat que som estat, *mon desigual*.
 — Què és lo que duis en els peus, *mon comte Mal?*
 Què és lo que duis en els peus? *Ai, mon Déu val!*
 — Males passes que he donades, *muller lleial*.
 Males passes que he donades, *mon desigual*.
 45 — Jo sent renou de cadenes, *mon comte Mal*.
 Jo sent renou de cadenes, *ai, mon Déu val!*
 — Això són els meus *cavallos*, *muller lleial*.
 Això són els meus *cavallos*, *mon desigual*.
 — Les voleu donar civada, *mon comte Mal?*
 50 Les voleu donar civada? *Ai, mon Déu val!*
 — Ells no viven de civada, *muller lleial*.
 Ells no viven de civada, *mon desigual*.
 — Me voleu dir de què viven, *mon comte Mal?*
 Me voleu dir de què viven? *Ai, mon Déu val!*
 55 — D'animetes condemnades, *muller lleial*.
 D'animetes condemnades, *mon desigual*.
 — Es gall canta i no te'n vas, mal esperit.
 Es gall canta i no te'n vas, ja és mitjanit!
 — Digau per on he d'eixir, *muller lleial*.
 60 Digau per on he d'eixir, *mon desigual*.
 — Per allà on sou entrat, *mon comte Arnau*.
 Per allà on sou entrat, *ai, mon Déu val!*
 — Per ses juntes de ses portes, *muller lleial*.
 Per ses juntes de ses portes, *mon desigual*.

22. A LA PLAÇA FAN BALLADES (Menorca)

- Tota⁶ l'olivera, oliva, tota l'olivera està.
 — Mu mare, a sa plaça ballen, mu mare deixau-m'hi anar.
 — No hi vagis, Catalineta, que ton pare prest vendrà. —
 Com va esser un quart enfora, son pare ja hi va arribar.
 5 — On és Na Catalineta? — És a la plaça a ballar. —
 Son pare agafa una corda i un garrot en cada mà.
 Sa primera garrotada, un braç li va estrençar;
 a la segona garrotada, esmortida la deixà;

6. Aquests *tota* són una mala interpretació de *sota*, mot no usat generalment a les Balears.

- a la tercera garrotada, ben morta la va deixar.
 10 El dia del seu enterro son pare se va penjar;
 sa mare, per dins la cuina, s'esclatava de plorar.
 Que s'esclati, que es rebenti, que mai amb ella estarà.

JOSEP MASSOT I MUNTANER

Ciutat de Mallorca.

NOTA ADDICIONAL. — Ja compaginat aquest treball, hem llegit l'article de GIUSEPPE COCCHIARA, *L'osso che canta*, dins *Genesi di leggende*^a (Palermo 1949), 109-149, que ens assabenta que la rondalla mixta de prosa i vers *La flor romanial* (núm. 67 del nostre Catàleg) és coneguda a tot arreu: França, Bèlgica, Alemanya, Itàlia, Suïssa, Espanya, Anglaterra i àdhuc a diversos indrets d'Àsia i d'Àfrica, en distintes formes, algunes molt semblants a les nostres. Recomanem aquest estudi per la gran quantitat d'informació bibliogràfica que dóna; Cocchiara, que coneix versions espanyoles no trobades per mi (recollides per Machado y Alvarez i per Fernán Caballero), no cita cap versió catalana, tret del resum en espanyol donat per Milà i Fontanals a les seves *Observaciones sobre la poesía popular*, i sembla desconèixer també les versions americanes a què fem referència en el nostre Catàleg.

Sa mort d'En Cabrinetti (núm. 65 del Catàleg) deu fer al·lusió a la mort del general Josep Cabrinety, nat a la ciutat de Mallorca el 1822, que fou un dels caps més destacats de l'exèrcit liberal de Catalunya durant la darrera carlinada; va defensar Puigcerdà, atacat per Savalls, però no pogué dominar la indisciplina de les seves tropes i fou derrotat i mort a Alpens (9 juliol 1873). Cf. *Historia de España* publicada per l'Institut Gallach, V: *La casa de Borbón* (Barcelona s. a.), 399-400; JAIME DEL BURGO, *Bibliografía de las guerras carlistas...*, IV (Diputación Foral de Navarra 1960), 169.

Al nostre article *Sobre la poesia tradicional catalana*, RDT+P, XVII (1962), 416-469, que encara hem tingut temps d'aprofitar unes quantes vegades a les notes durant l'última correcció de proves, cataloguem un nou romanç espanyol cantat a Mallorca, el *Mambrú*, bé que ens hagi estat impossible de recollir-ne el text (pàg. 427; cf. pàgs. 426 i 448-451).